

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

ВАСИЛЕВИЧ Роксолана Сергіївна

**ОРГАНІЗАЦІЯ КРЕДИТНОГО ПРОЦЕСУ ТА ОСОБЛИВОСТІ
УПРАВЛІННЯ НИМ У БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ**

Спеціальність: 8.03050802 – Банківська справа
магістерська програма – Організація банківської справи

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Студентка групи БСЗм – 51
Р. С. Василевич

(підпис)

Науковий керівник:
к.е.н., доцент Я. І. Чайковський

(підпис)

Дипломну роботу допущено
до захисту:

«___»_____2013 р.

Зав. кафедри банківської справи,
д.е.н., професор
Дзюблюк О. В.

(прізвище, ініціали)

(підпис)

ТЕРНОПІЛЬ – 2013

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ	
БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ	
1.1. Сутність і функції кредиту, принципи банківського кредитування та його значення в розвитку економіки.....	8
1.2. Класифікація кредитів комерційних банків.....	24
1.3. Етапи процесу банківського кредитування.....	36
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	51
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ І СУЧАСНОГО СТАНУ БАНКІВСЬКОГО	
КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ КРЕДИТНОГО ПРОЦЕСУ	
В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ	
2.1. Становлення кредитного ринку в Україні.....	53
2.2. Сучасний стан банківського кредитування в Україні.....	62
2.3. Організація процесу кредитування та аналіз кредитної діяльності в установах ПАТ «Державний ощадний банк України».....	73
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	93
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ КРЕДИТНОГО	
ПРОЦЕСУ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ	
3.1. Управління кредитним ризиком банківських установ у межах кредитного процесу.....	94
3.2. Вдосконалення кредитного процесу в комерційних банках.....	112
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	124
ВИСНОВКИ	125
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	129
ДОДАТКИ	144

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Активізація підприємницької діяльності ділових суб'єктів різних організаційних форм вносить позитивний внесок у процес пошуку альтернативних джерел фінансування, зокрема банківських кредитів. Погіршення в останні роки фінансового стану окремих банків передовсім спричинено збитками у кредитній діяльності. Виникли вони внаслідок несплати процентів за користування кредитами та неповернення самих кредитів, головною причиною чого є недосконала система оцінки кредитних проектів і недостатня обґрунтованість наявних методик розрахунку реальної величини ризику, притаманного кредитним операціям. Це зумовлює актуальність розроблення більш ефективних методів управління кредитним процесом.

Для вирішення цієї проблеми у науковій літературі пропонують низку підходів щодо вдосконалення окремих етапів кредитування: методи оцінки кредитоспроможності позичальника, способи кредитного моніторингу тощо.

Ефективність управління кредитним процесом залежить одночасно від багатьох чинників, тому для вирішення цієї проблеми необхідний комплексний підхід, який дає змогу враховувати різні фактори впливу на всіх етапах процесу кредитування.

Огляд літератури з теми дослідження. Вивченню питань організації кредитної діяльності комерційних банків присвячено значну кількість праць вітчизняних і зарубіжних економістів, що характеризує важливе місце даної проблеми у числі пріоритетів банківської діяльності та обґрунтуванні шляхів її оптимізації. Суттєві надбання у дослідженні цих питань належать таким вітчизняним та зарубіжним ученим як О. В. Васюренко [23; 24], В. В. Вітлінський [25; 60], І. С. Гуцал [37; 38], О. В. Дзюблюк [9; 34; 40-47], Б. С. Івасів [51; 52], В. Н. Єдронова [48], О. І. Лаврушин [10; 11], В. Д. Лагутін

[64], Б. Л. Луців [66], А. М. Мороз [4; 7; 9; 75], Л. О. Примостка [90; 91], С. П. Роуз [101], М. І. Савлук [4; 7; 9; 33], Р. І. Тиркало [5], Я. І. Чайковський [5; 8; 122; 123] та інші. Проте, відзначаючи безсумнівну цінність та значимість проведених наукових досліджень, потрібно вказати, що невирішеними частинами загальної проблеми є недостатня увага, приділена основним засадам комплексного управління кредитним процесом комерційного банку: від оцінки кредитоспроможності позичальника і укладення кредитної угоди до моменту повного погашення боргу, включаючи кредитний моніторинг, та напрямам оптимізації цієї роботи банківського менеджменту, особливо у нестабільних умовах перехідної економіки.

Об'єктивна необхідність подальшого поглиблення теоретичних досліджень і практичних розробок з проблем удосконалення організації та управління кредитним процесом у діяльності установ банків для забезпечення стабільності функціонування банківської системи України обумовила вибір об'єкта, теми дослідження та її актуальність.

Метою дипломної роботи є детальний розгляд процесу банківського кредитування у сучасних умовах, а також визначення проблем в даній сфері і вироблення практичних та методологічних рекомендацій щодо управління кредитним ризиком та удосконалення кредитного процесу в комерційних банках.

Відповідно до поставленої мети сукупність основних завдань, вирішення яких спрямоване на її досягнення, може бути сформульована наступним чином:

- розкрити сутність і принципи банківського кредиту, його функції та значення в розвитку економіки;
- провести класифікацію банківських кредитів і розглянути основні принципи та умови банківського кредитування позичальників;
- дати характеристику основних етапів кредитного процесу та управління ним у сучасних умовах;

- розглянути шлях формування кредитного ринку України від початку незалежності держави й до сьогодні, проаналізувати проблеми становлення банківської системи як основної складової кредитного ринку та визначити основні етапи розвитку кредитного ринку в Україні;
- провести аналіз сучасного стану банківського кредитування в Україні, розглянути динаміку обсягів кредитного портфелю провідних банків та структурних змін кредитних вкладень, визначити основні перепони та запропонувати шляхи вдосконалення кредитної діяльності вітчизняних банків;
- розглянути організацію процесу кредитування та провести аналіз кредитної діяльності в установах ПАТ «Державний ощадний банк України»;
- розглянути сутність та види кредитних ризиків, методи управління ними та приділити увагу методам мінімізації кредитних ризиків у загальній системі організації кредитного процесу;
- дослідити основні проблеми діючої системи управління кредитним процесом в комерційних банках та визначити напрямки їх вирішення.

Об’єкт і предмет дослідження. Об’єктом дослідження є сфера економічних відносин, що виникають між кредиторами і позичальниками з приводу перерозподілу вартості у грошовій і товарній формі на умовах повернення та платності для забезпечення розширеного відтворення і споживання.

Предмет дослідження – організація та особливості управління кредитним процесом у банківських установах.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дипломної роботи становить сучасна економічна теорія, синтез класичних теорій і новітніх поглядів на місце та роль банківського кредиту в економіці. При виконанні досліджень залежно від конкретних цілей і завдань використовувались аналітично-графічна формалізація системи банківського кредитування, порівняльний аналіз динаміки показників.

Методологічну основу дипломної роботи складають підручники, навчальні посібники, періодичні й монографічні видання. Інформаційною базою є законодавчі та нормативні акти, а також дані Національного банку України (НБУ), банківських установ та Ощадбанку.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у наступному:

- проведено дослідження проблем визначення сутності кредиту та розроблено рекомендації щодо вдосконалення класифікації кредитів для цілей управління кредитною діяльністю банку;
- розглянуто теоретичні основи організації процесу банківського кредитування, що дозволило зробити висновок про роль і значення кожного з етапів кредитного процесу в організації кредитних відносин між банківськими установами та позичальниками;
- проаналізовано проблеми становлення банківської системи як основної складової кредитного ринку та визначено основні етапи розвитку кредитного ринку України (1 етап – 1988–1996 рр.; 2 етап – 1997–1999 рр.; 3 етап – 2000–2006 рр.; 4 етап – 2007–2008 рр.; 5 етап – IV кв. 2008 р.–2009 рр.; 6 етап – 2010 р. і до сьогодні);
- досліджено етапи процесу кредитування на прикладі ПАТ «Ощадбанк», що дозволило оцінити ефективність проведення кредитної діяльності Ощадбанку в сучасних умовах;
- запропоновано договір страхування за участю трьох сторін – позичальника (страхувальник), страховика (страхова фірма), кредитора (банк);
- набуло подальшого дослідження теоретичних та методичних засад управління кредитним процесом у технологічному, організаційному, процедурному, предметному та методичному аспектах з врахуванням сучасних тенденцій розвитку сфери банківського кредитування.

Практичне значення отриманих результатів полягає у вдосконаленні організації управління кредитним процесом, обґрунтуванні конкретних висновків, які можуть бути використані при формуванні

внутрішньобанківських нормативних документів, що регламентують роботу кредитних експертів банку.

Приведені шляхи вирішення проблеми збільшення простроченої заборгованості можуть використовувати банки в портфелях, яких існує високий рівень проблемних кредитів.

Структура та зміст роботи. Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, висновку і списку використаних джерел.

Загальний обсяг дипломної роботи – 147 сторінок, включаючи 9 таблиць на 10 сторінках, 12 рисунків на 11 сторінках, список використаних джерел містить 125 найменувань на 15 сторінках і 3 додатків на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ
БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

1.1. Сутність і функції кредиту, принципи банківського кредитування та його значення в розвитку економіки

Роль банківських установ як основних суб'єктів на грошово-кредитному ринку визначається їхніми можливостями залучати тимчасово вільні грошові кошти та спроможністю ефективно використовувати акумульовані ресурси для задоволення фінансових потреб реального сектора економіки з метою забезпечення безперервності індивідуальних кругообіг капіталів підприємств. Саме від здатності банківської системи забезпечувати потреби суб'єктів господарювання необхідними грошовими ресурсами значною мірою залежать перспективи подальшого зростання вітчизняної економіки [26, с. 22].

Економічна наука довела, а господарська практика підтвердила, що кредит є універсальним інструментом розподілу й перерозподілу національного доходу, фінансових, матеріальних і трудових ресурсів, вирівнювання рівнів рентабельності підприємств на основі переливу капіталів, що сприяє прогресивним структурним зрушенням у національній економіці. Банківське кредитування та отримання процентів за кредит є важливим джерелом одержання прибутків банку, а також виступає одним з головних джерел фінансування діяльності підприємств у ринковій економіці.

Сучасна економічна вітчизняна та зарубіжна література подають різноманітні тлумачення таких категорій як «кредит», «банківський кредит», «позика», «позичка» та «кредитування». І саме від чіткого визначення цих понять залежить розвиток співпраці між банком-кредитором та позичальником, ефективність здійснення банківських кредитних операцій, забезпечення надійності і прибутковості банківської установи, а також зміцнення банківської системи в цілому.

Дотепер в економічній літературі немає єдиної думки щодо визначення суті кредиту. Це пояснюється складністю економічних відносин, що виникають з приводу кредиту.

У світовій економічній науці теорія кредиту розвивалася за двома основними напрямками. За натуралістичною концепцією кредит трактувався як засіб перерозподілу існуючих цінностей. Її представники вважали, що кредит не може створювати капітал, він тільки переносить його від кредитора до позичальника [75, с. 177].

Пасивну роль кредиту заперечують представники капіталотворчої теорії. Вони вважають, що кредит не тільки переносить, її й утворює капітал.

Основні положення даної концепції: акумуляція вільних коштів як кредитних ресурсів не обов'язкова, банки можуть утворювати кредит за допомогою депозитно-чекової емісії. Кредит здатний до безмежного розширення. Нині ця теорія протирічить практиці циклічного розвитку ринкової економіки, оскільки безмежне кредитування носить інфляційний характер і на певних фазах циклу поглиблює кризу.

Кредит є однією з найскладніших економічних категорій як за своєю сутністю, так і за механізмом впливу на процес суспільного відтворення. Щодо цього він поступається тільки категорії грошей. Тому в економічній теорії протягом кількох століть ведуться дискусії навколо питань, пов'язаних із сутністю та роллю кредиту, які тривають і досі. Найбільш поширеними в економічній літературі є два підходи до визначення сутності кредиту [28, с. 15-16]:

1) ототожнення кредиту з цінністю, яка передається одним економічним суб'єктом іншому в позичку. При такому підході увагу звернуто на саму позичку, її правову форму, що зумовлює вихолощування з кредиту його економічного змісту;

2) ототожнення кредиту з певним видом економічних відносин, які формуються в суспільстві. Такий підхід дає можливість глибше дослідити

економічні аспекти кредиту, економічні чинники його існування, основи та закономірності руху. Тому цей підхід у сучасній літературі переважає, на ньому ґрунтується висвітлення сутності кредиту (в сучасній ринковій економіці) [33; 51; 89].

Найбільш визнаним є розкриття сутності кредиту як економічних відносин, що виникають між суб'єктами ринку у зв'язку з передачею один одному в тимчасове користування вільних коштів (вартості) на засадах поверненості, строковості, платності та добровільності [28, с. 16].

На сьогодні вітчизняні економісти розглядають кредит як перерозподільчу категорію. Найдоцільнішим є визначення кредиту, що подається професором М. І. Савлуком. А саме: «кредит – це суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з переданням один одному в тимчасове користування вільних коштів на засадах зворотності, платності та добровільності» [33, с. 444]. Із часом звикли ототожнювати суть кредиту зі змістом позичкового капіталу (який акумулюється банками у вигляді основної частки їхніх кредитних ресурсів) або навіть позички, що, власне, й дало підставу багатьом економістам для такого висновку: «Кредит (лат. *creditum* – позичка, борг) – це позичка у грошовій або товарній формі, що надається на умовах повернення і, звичайно, зі сплатою відсотка; виражає економічні відносини між кредитором і позичальником». В тому, що кредит – це економічні відносини між кредитором і позичальником, нині не мають сумніву переважна більшість економістів. Проте кредит і позичка це не рівнозначні економічні категорії [75, с. 178].

Зокрема, у банківській енциклопедії наводиться визначення поняття «кредиту» як економічні відносини, що виникають між кредитором і позичальником з приводу одержання останнім позички в грошовій або товарній формі на умовах повернення в певний строк і, звичайно із сплатою відсотку [4, с. 147].

Також подається визначення таких понять як «позика» і «позичка». Зокрема, позика трактується як отримання однією стороною (отримувачем позики, позичальником) у тимчасове користування чи оперативне управління від іншої сторони (позикодавця) грошей чи матеріальних цінностей із зобов'язанням повернути отримані гроші чи цінності на передбачених угодою сторін умовах [26, с. 23].

Позичка ж тлумачиться як надання однією стороною (кредитором) іншій стороні (позичальникові) грошей чи матеріальних цінностей у тимчасове користування чи оперативне управління. Позички надаються банками, іншими фінансово-кредитними установами юридичним та фізичним особам на умовах платності, строковості та повернення на підставі кредитних договорів [26, с. 23].

Як бачимо, існують суперечності та невизначеності щодо трактування цих понять, а саме те, чи ці поняття є тотожними за своєю суттю, чи існує відмінність між ними.

Виходячи з наведених вище тлумачень, можна зробити висновок, що різниця між цими поняттями полягає у специфіці оформлення взаємозв'язків між кредитором і позичальником. А саме: позику ініціює і виконує всю роботу з оформлення і обслуговування сам позичальник, а позичка формулюється як здійснення і надання коштів з ініціативи позикодавця (кредитора), який розміщує сконцентровані ним тимчасово вільні кошти вкладників з метою отримання прибутку. Отож, виходячи з такого тлумачення поняття позички і кредиту не розрізняються і є тотожними.

У спеціальній економічній літературі також можна знайти різноманітні визначення кредиту, зокрема [26, с. 23]:

- кредит – це економічні відносини між юридичними і фізичними особами та державою з приводу перерозподілу вартості на засадах повернення і, як правило, з виплатою процентів;

- кредит – це форма перерозподілу тимчасово вільних коштів з метою їх ефективного використання;
- кредит – це форма прояву кредитних відносин, форма руху позичкового капіталу.

Вітчизняна словникова література подає трактування кредиту як позички у грошовій або товарній формі на умовах повернення, що надається банком чи юридичною (або фізичною) особою, кредитором, іншій особі – позичальникові. Позичальники за користування кредитом сплачують процент [26, с. 23-24].

Законодавство України також тлумачить поняття «позичка», «позика» та «кредит». Зокрема, згідно з Цивільним кодексом України, за договором позички одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку. Користування річчю вважається безоплатним. Позикодавцем може бути як юридична, так і фізична особа. Договір позички може укладатися у письмовій та усній формі. За договором позички користувач користується річчю за її призначенням і повинен повернути її після закінчення встановленого строку в такому самому стані, якою вона була на момент передачі [26, с. 24].

За договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості. За договором позики позикодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми позики, розмір і порядок сплати яких встановлюється цим договором. Договір позики може бути безпроцентним у випадках, якщо: договір укладається між фізичними особами на суму, яка не перевищує п'ятдесятикратного розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян і не пов'язаний зі здійсненням підприємницької

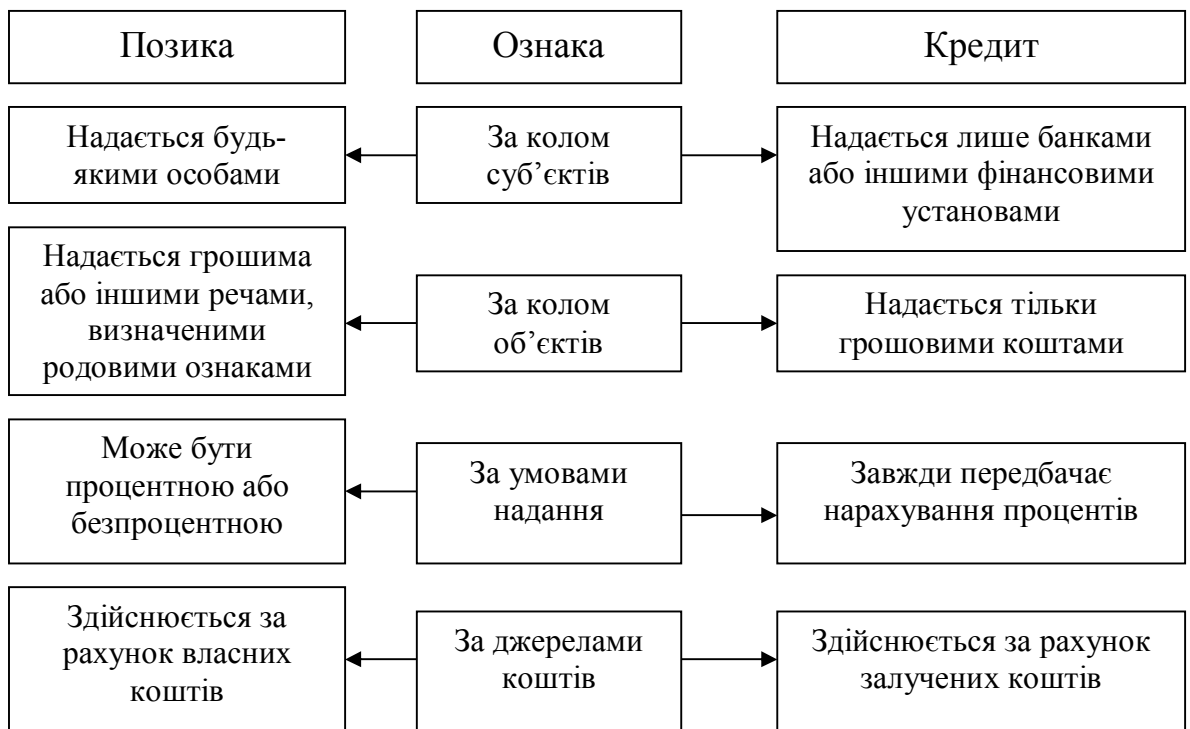
діяльності; позичальникові передані речі, визначені родовими ознаками. Як бачимо, у позику можуть надаватися грошові кошти і при цьому також може бути встановлений процент за користування наданими коштами. Позику можуть надавати фізичні особи, фізичні та юридичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності за умови дотримання встановлених у договорі позики вимог [26, с. 24].

Згідно з Цивільним кодексом України за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти. Кредитний договір укладається між позичальником та фінансово-кредитною установою у письмовій формі. Господарський кодекс України визначає, що кредитні операції полягають у розміщенні банками від свого імені, на власних умовах та на власний ризик залучених коштів юридичних осіб (позичальників) та громадян [26, с. 24-25].

Проведений аналіз законодавства України дає можливість зробити висновок, що позичка не має ніякого стосунку до кредитування, а передбачає лише передавання певних речей у користування іншим особам. А кредит надається лише банком чи іншою фінансово-кредитною установою згідно зі встановленими вимогами за рахунок залучених коштів юридичних і фізичних осіб з дотриманням принципів кредитування і суттєво відрізняється від позики (рис. 1.1).

Кредит передбачає наявність кредитних взаємозв'язків, які є договірними стосунками між кредитором і позичальником. Кредитором у кредитуванні виступає банк чи інша фінансова установа, а позичальниками – юридичні чи фізичні особи. Необхідність кредитних взаємозв'язків пов'язана з розбіжністю у часі руху матеріальних і грошових потоків, що виникає в процесі відтворення суспільного продукту. Метою кредитування є: для кредитора –

одержання прибутку у виді процента за кредит, а для позичальника – задоволення тимчасової потреби в додаткових грошових коштах.

Рис. 1.1. Основні відмінності між позикою і кредитом [26, с. 25]

Кредитування – це кредитний процес, що включає сукупність механізмів реалізації співпраці між кредитором та позичальником [26, с. 26].

У сучасних умовах найрозповсюдженішим є банківський кредит, хоч у країнах із розвинутою ринковою економікою останнім часом велику роль відіграють кредити, які надають кредитні установи небанківського типу.

Термін «банківський кредит» у науці і практиці вживається досить часто, водночас маючи різні визначення.

Так, словник сучасної економіки Макміллана визначає, що банківський кредит – це кредитування банківською системою будь-яким з можливих засобів: за допомогою банківського авансу, дисконтування векселів або купівлі цінних паперів [11].

Великий енциклопедичний словник А. Н. Азриліяна подає визначення банківського кредиту як основної форми кредиту, за якої грошові кошти надаються банками у тимчасове користування [15].

Тлумачний словник Т. М. Мезенцевої трактує поняття банківського кредиту як кредиту, який надається банками, спеціальними кредитно-фінансовими установами функціонуючим підприємствам та іншим позичальникам у виді грошових позик. У цьому тлумаченні банківський кредит може надаватися не лише банківськими установами, а й іншими спеціальними фінансово-кредитними інституціями [26, с. 26].

У статті 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» зазначено: «банківський кредит – будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми» [92].

У. В. Владичин під банківським кредитом розуміє суму тимчасово вільних грошових коштів банку, яку він надає чи зобов'язується надати позичальнику у користування на умовах належного забезпечення, повернення у визначений строк, оплати та цільового характеру використання [26, с. 26].

Отже, у різних джерелах маємо різні підходи до тлумачення суті однієї й тієї самої економічної категорії – кредиту, на якому, зрештою, будуються всі кредитні відносини в країні. А це, безумовно, справляє негативний вплив на організацію банківського кредитування на практиці [75, с. 178].

Видачу кредитів забезпечують кредитні операції банківської установи.

Визначення поняття кредитних операцій подано в Законі України «Про банки та банківську діяльність», де сказано, що це вид активних операцій банку, які пов'язані з: розміщенням залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик; організацією купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів; здійсненням операцій на ринку цінних

паперів від свого імені; наданням гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі; наданням факторингових і лізингових послуг, операцій репо; розміщенням депозитів [92].

Кредитні взаємозв'язки між суб'єктами кредитування – банком і позичальником – будуються на підставі кредитних договорів, які укладаються у письмовій формі. Об'єктом банківського кредиту є грошовий капітал, виражений як у національній, так і в іноземних валютах. Банківська система через надання кредитів організовує й обслуговує рух капіталу, забезпечує його залучення та перерозподіл у ті сфери виробництва й обігу, де виникає дефіцит коштів.

Процес формування ринкової економіки України об'єктивно зумовлює необхідність підвищення ролі банківського кредиту, що є одним із найважливіших чинників, які забезпечують безперервність розширеного відтворення. Така роль визначається, насамперед, широкою сферою застосування кредитних операцій банків.

Банківський кредит проникає у різні галузі господарського життя суспільства. Банківські установи надають кредити на фінансування поточної та інвестиційної діяльності підприємств різних форм власності, що пов'язано із забезпеченням потреб в обігових коштах, збільшенням, модернізацією і реконструкцією основних фондів; задоволення споживчих потреб населення; фінансування державних витрат за допомогою механізму фондового ринку.

Банківськими установами кредити надаються за виконання таких умов [26, с. 27]:

- 1) необхідне цільове фінансування конкретного проекту чи господарської операції, техніко-економічна експертиза яких свідчить про їх достатню прибутковість з урахуванням ризику галузі, тенденцій розвитку ринку тощо;

2) проведений банком всебічний комплексний аналіз фінансово-господарської діяльності позичальника свідчить про його кредитоспроможність, фінансову стабільність, рентабельність, ліквідність;

3) витримуються всі принципи кредитування;

4) сума кредиту, що надається, знаходиться у межах наявних мобілізованих та придбаних у інших банків кредитних ресурсів;

5) банк дотримується економічних нормативів Національного банку України з регулювання кредитної діяльності;

6) у більшості випадків рішення щодо надання кредитів позичальникам ухвалюється колегіально (кредитним комітетом банку чи кредитною комісією філії банку) більшістю голосів і оформляється протоколом.

Сутність кредиту як економічної категорії виявляється у його функціях, розкриття яких дає змогу встановити зв'язок цієї категорії з системою економічних відносин [27, с. 25].

На сьогодні в економічній літературі не вироблено єдиного погляду щодо кількості та сутності функцій кредиту, оскільки виділення і трактування окремих функцій залежать від методологічних підходів до аналізу кредитних відносин.

В економічній літературі [23; 24; 33; 51] найменше розбіжностей спостерігається щодо визначення таких функцій кредиту [27, с. 25]:

- перерозподільної;
- заміщення готівкових коштів платіжними засобами;
- контролюючої.

Перерозподільна функція полягає в тому, що матеріальні та грошові ресурси, які були вже розподілені та передані у власність економічним суб'єктам, через кредит перерозподіляються і спрямовуються у тимчасове користування іншим суб'єктам, не змінюючи їх первинного права власності.

Функція заміщення готівкових коштів платіжними засобами полягає в тому, що кредит як інструмент ефективного регулювання грошового обігу дає

можливість гнучко розширити масу платіжних засобів в обігу через збільшення маси комерційних векселів та банківських депозитів, завдяки прискоренню грошово-кредитного мультиплікатора і збільшенню обсягів рефінансування. У разі скорочення потреб грошового обороту масу платіжних засобів можна зменшити [27, с. 26].

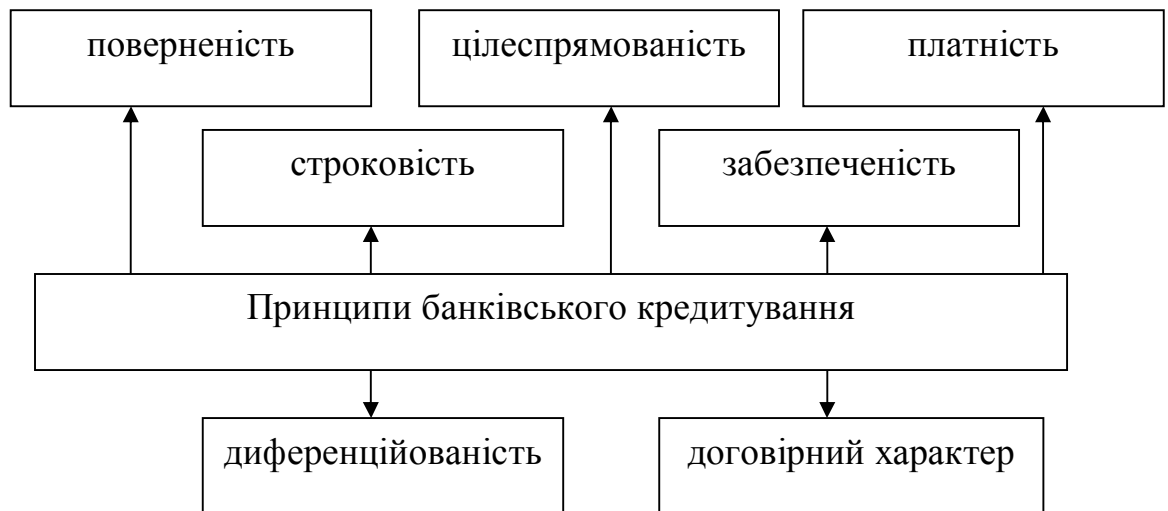
Контролююча функція полягає в тому, що у процесі кредитування здійснюється взаємний контроль (як кредитора, так і позичальника) за дотриманням принципів кредитування.

Зазначені функції тісно пов'язані між собою й у своїй сукупності визначають економічну роль кредитних відносин [27, с. 26].

Одним із визначних елементів методологічної основи кредитної діяльності, суб'єктами якої є банківські установи, виступають принципи кредитування. Принципи банківського кредитування визначають найважливіші умови функціонування банківського кредиту і покликані стимулювати розвиток підприємств-позичальників, сприяти зміцненню грошового обігу в державі й забезпечувати безперервну циркуляцію позикового капіталу, досягаючи при цьому ефективності реалізації перерозподільної функції [26, с. 56].

Принципи банківського кредитування – основні положення, правила й умови, яких повинні дотримуватися банки у процесі здійснення кредитування. Ці положення і правила визначаються природою, роллю, функціями кредиту і тими суспільними умовами, в яких вони проявляються. Реалізація принципів кредитування є першоосновою здійснення кредитного процесу.

До принципів банківського кредитування належать такі загальновідомі принципи кредитування, як: поверненість, строковість, цілеспрямованість, забезпеченість і платність. Водночас науковці пропонують запровадити ще такі принципи банківського кредитування, як диференційованість та договірний характер (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Принципи банківського кредитування [26, с. 57]

Усі принципи кредитування взаємопов'язані між собою та, певним чином, визначають і організують елементи процесу кредитування [75, с. 179].

Так з принципом строковості повернення кредиту тісно пов'язані принцип забезпеченості, який допомагає банкам захистити свої інтереси і не допускати збитків від неповернення кредитів унаслідок неплатоспроможності позичальника, та принцип диференційованості кредитування. Без забезпечення кредит може надаватися лише в тих випадках, коли джерело погашення позики високоліквідне. В інших випадках у виборі того чи іншого виду забезпечення за кожною окремою угодою слід підходити диференційовано, залежно від економічного та юридичного аналізу операції, що кредитується

Принцип поверненості кредиту полягає у тому, що кредит – це капітал банку, який надається у тимчасове користування і підлягає обов'язковому поверненню позичальником [26, с. 57].

Принцип строковості кредиту відображає необхідність повернення отриманого кредиту у визначений строк, обумовлений кредитною угодою. У зв'язку з тим, що оборотність коштів на кожному підприємстві є індивідуальною і залежить від багатьох чинників, здійснювати дієвий

контроль за поверненням кредиту можна лише за допомогою встановлених строків погашення кредиту. Термін кредитування є граничним часом знаходження кредитних коштів у користуванні позичальника. Для банку від дотримання цього принципу залежить можливість надання нових кредитів. Принцип строковості кредиту знаходить своє практичне втілення в погашенні конкретного кредиту через перерахування відповідної суми коштів на рахунок кредитора і забезпечує поновлення його кредитних ресурсів [26, с. 57].

У ринкових умовах господарювання принципу строковості надається особливе значення. Порушення його для кредитора є підставою для застосування до позичальника економічних санкцій у виді підвищення процента за кредит, а при подальшій несплаті – пред'явлення фінансових вимог у судовому порядку. Водночас, додержання зазначеного принципу необхідне для забезпечення ліквідності самих банківських установ, а для окремого позичальника відкриває можливість отримання у банку нових кредитів і дає змогу дотримуватися ефективного господарювання, не сплачуючи підвищених процентів за прострочення строку платежу.

Принцип цілеспрямованості, або цільового використання кредиту полягає в тому, що кредит має надаватися лише на визначені цілі, а саме на задоволення тимчасової потреби позичальника у додаткових коштах. На практиці цей принцип реалізується через надання кредиту на конкретні цілі (об'єкти) і знаходить відображення у відповідному розділі кредитного договору, що встановлює конкретну мету використання кредиту і дає можливість здійснювати банківський контроль за дотриманням умови позичальником. Дотримання принципу цільового використання кредиту допомагає банку приймати більш зважене рішення про можливість та обґрунтованість надання кредитів, служить до певної міри гарантією забезпечення їх повернення. Порушення принципу цільового використання кредиту з боку позичальника може послужити підставою для дострокового повернення кредиту або введення штрафного кредитного проценту.

Визначену ціль повинні однаково розуміти й оцінювати обидві сторони, погоджуючись на її кредитування. Це базова передумова забезпечення кожною зі сторін своїх інтересів у певній позиції та реалізації їх відносин як кредитних [28, с. 36].

Принцип забезпеченості кредиту виражає необхідність забезпечення майнових інтересів кредитора, якщо позичальник порушує взяті на себе зобов'язання. Боргові зобов'язання, які забезпечують повернення кредиту, оформляються разом із кредитним договором і є додатком до нього.

Вибір засобів забезпечення виконання юридичного зобов'язання в кредитному правовідношенні передбачається його суб'єктами й обумовлюється у кредитному договорі. Це дає можливість банку зміцнити свою незалежність і, таким чином, знизити кредитний ризик, що є досить актуальним у період загальної економічної нестабільності, притаманної ринковій економіці.

Принцип забезпеченості кредиту – це відповідність між вартістю майна, що є заставою кредиту, і заборгованістю за кредитом. Він має на меті захищати інтереси банку та не допускати збитків від неповернення боргу внаслідок неплатоспроможності позичальника [26, с. 58].

Донедавна принцип забезпеченості кредиту трактувався дуже вузько: визнавалася лише матеріальна забезпеченість кредиту. Це означало, що позики мали видаватися під конкретні матеріальні цінності, що знаходяться на різних стадіях відтворення, наявність котрих протягом усього строку користування позикою свідчило про забезпеченість кредиту і, отже, про реальність його повернення. Між тим у світовій банківській практиці видами кредитного забезпечення, крім матеріальних цінностей, оформлених зобов'язанням застави, є гарантії та поруки платоспроможних юридичних і фізичних осіб, а також страхові поліси оформленого позичальниками у страховій компанії ризику непогашення банківського кредиту. Отже, за сучасних умов під забезпеченістю кредиту слід розуміти наявність у позичальників юридично оформлених

зобов'язань, що гарантують своєчасне повернення кредиту: зобов'язання застави, договори гарантії, договори поруки, договори страхування відповідальності непогашення кредиту [75, с. 181].

Деякі кредити можуть надаватися і без забезпечення, якщо банк на це дає свою згоду.

Відсутність забезпечення може бути викликана як об'єктивними причинами, коли економічна природа кредиту не передбачає вкладення коштів у матеріальні цінності (наприклад, кредити на виплату заробітної плати, на виставлення акредитивів тощо), так і суб'єктивними, коли банк іде на це свідомо, страхуючи свій підвищений ризик високими позичковими процентами [7, с. 191].

Принцип платності виражає необхідність не тільки прямого повернення позичальником отриманих від банку кредитних ресурсів, а й оплати права на їх використання. Реалізація цього принципу здійснюється через механізм кредитного процента, ставка (норма) якого визначається співвідношенням суми річного доходу, отриманого на позичковий капітал, та суми наданого кредиту і за своєю економічною сутністю є ціною кредитних ресурсів. Платність кредиту здійснює стимулюючий вплив на комерційний розрахунок підприємств, змушуючи їх збільшувати власні кошти й ефективно використовувати позичені. Водночас принцип платності забезпечує банку покриття його витрат і є однією з основних складових прибутку [26, с. 58].

Диференційованість кредиту – це принцип, що означає зважений підхід з боку банку до різних категорій потенційних позичальників. Кредит надається суб'єктам господарювання на підставі оцінювання показників кредитоспроможності, що дає змогу проаналізувати фінансовий стан підприємства і мати впевненість у здатності й готовності позичальника повернути наданий кредит в обумовлений договором строк. Ці якості потенційних позичальників оцінюються через аналіз їхніх балансів з боку забезпеченості господарства власними джерелами, додержання рівня

ліквідності, рівня рентабельності не тільки на дату оформлення кредитної угоди, а й у подальшій діяльності. Такий аналіз і оцінювання кредитоспроможності позичальника дає змогу певною мірою знизити ризик несвоєчасного повернення кредиту. Практична реалізація цього принципу залежить від особистих інтересів конкретної банківської установи і загальної централізованої політики держави [26, с. 58-59].

Оцінка кредитоспроможності господарюючих органів, які бажають отримати кредит, що проводиться банками до укладання кредитного договору, дає їм можливість підстрахувати себе від ризику несвоєчасного повернення кредиту та пов'язаних з цим збитків для банків. Диференціація кредитування, виходячи з кредитоспроможності позичальників, перешкоджає покриттю їхніх збитків за рахунок кредиту і є необхідною умовою його нормального функціонування на засадах повернення та платності [75, с. 180].

Договірний характер банківського кредитування проявляється у тому, що банківський кредит надається у тимчасове користування суб'єктам господарювання згідно із визначеними умовами і укладеним кредитним договором. Для укладення кредитного договору і отримання кредиту банківська установа разом із позичальником визначає основні параметри кредитної операції (суму кредиту, строк, проценти за користування, забезпечення кредиту тощо) і у письмовому виді укладає кредитний договір. Кредитні договори визначають взаємні зобов'язання і відповідальність сторін. Будь-які зміни до кредитного договору (договору застави, гарантії чи поруки) повинні мати договірний характер і здійснюватись за згодою обох сторін [26, с. 59].

Принципи кредитування склалися ще на початку історичного розвитку руху кредитного капіталу й перелік їх у сучасних умовах залишився майже незмінним. Але зміст кожного з основних принципів кредитування з переходом до ринкових умов господарювання набув суттєвих змін. Ці зміни зумовлені низкою причин: переходом до децентралізованих форм управління

економікою, набуттям банками самостійності у питаннях вибору клієнтів та об'єктів кредитування, встановленням плати за кредит відповідно до поточної кон'юнктури кредитного ринку, розвитком законодавства у сфері форм забезпечення кредитів і відповідальності позичальників тощо. При цьому жодному з принципів кредитування не можна надати перевагу – вони діють у взаємозумовленості й саме їх взаємодія дає змогу банківським установам здійснювати ефективну кредитну діяльність.

1.2. Класифікація кредитів комерційних банків

Одним із важливих теоретичних і практичних питань удосконалення кредитного процесу банків є формування науково обґрунтованої класифікації кредитних операцій.

У науково-економічній літературі існують різні точки зору на класифікацію кредиту. До найбільш поширеної належить класифікація, розроблена групою вчених економістів Київського національного економічного університету на чолі з доктором економічних наук А. М. Морозом [7] й Тернопільського національного економічного університету на чолі з доктором економічних наук О. В. Дзюблюком [9].

У банківській практиці існують найрізноманітніші види кредитів, що надаються юридичним та фізичним особам. Їх можна класифікувати за певними ознаками (додаток А) [26, с. 28]:

1. За цільовим спрямуванням кредит поділяють на [26, с. 28]:

- виробничий – використовується на фінансування виробничої діяльності та реалізації сукупного суспільного продукту і є важливим джерелом формування обігових коштів і основних фондів суб'єктів господарювання;
- споживчий – спрямовується на фінансування споживчих цілей населення (поліпшення житлових умов, облаштування підсобного

домашнього господарства, придбання товарів, а також на різні невідкладні потреби).

Виробничий кредит відповідає всім закономірностям руху кредиту, оскільки в результаті його використання створюється нова вартість і передумови для повного повернення позиченої вартості кредиторю. У сфері особистого споживання позичена вартість знищується, «проїдається» і тому тут не створюються передумови для її зворотного руху як ключової ознаки кредиту. Особисте споживання, «знищуючи» вартість предметів споживання, забезпечує підтримку та зростання вартості робочої сили, продаж якої на ринку створює джерело повернення позиченої вартості кредиторю. Тому і споживчий кредит цілком відповідає всім закономірностям руху кредиту [28, с. 51].

2. За об'єктом кредитування кредити можуть спрямовуватися [27, с. 29]:

- у поточну діяльність;
- інвестиційну діяльність.

Кредити на поточну діяльність це кредити, що спрямовані у сферу обігу та надаються позичальникам на задоволення тимчасової потреби в коштах для придбання поточних активів у разі розриву між часом надходження коштів та здійсненням витрат (кредити на купівлю сировини та інших виробничих запасів, сезонні затрати тощо).

Серед кредитів, наданих на поточну діяльність, можна виокремити [27, с. 29-30]:

а) кредити на внутрішні торговельні операції - надаються для фінансування руху товарів між етапами купівлі (виготовлення) та їх наступного продажу, витрат на перевантаження товарів у дорозі та зберігання на складах (посередницькі операції);

б) кредити на експортно-імпортні операції - надаються для здійснення операцій експорту (імпорту) товарів і послуг згідно з чинним законодавством.

Кредити в інвестиційну діяльність – це кредити, спрямовані у сферу виробництва, що надаються позичальникам на задоволення тимчасової потреби в коштах при здійсненні ними інвестиційних вкладень (капітальні витрати на реконструкцію, модернізацію та розширення діючих основних фондів, нове будівництво та освоєння землі, купівля будівель, споруд, обладнання тощо).

3. За групами позичальників розрізняють кредити [26, с. 28]:

- юридичним особам – суб'єктам господарювання (підприємствам, організаціям, фірмам);
- банківським установам,
- небанківським фінансово-кредитним установам (кредитним спілкам, ломбардам);
- фізичним особам (фізичним особам-приватним підприємцям, населенню);
- державним органам влади.

4. За строком користування розрізняють кредити [28, с. 276-277]:

- а) короткострокові;
- б) середньострокові;
- в) довгострокові.

Короткострокові кредити надаються на строк до одного року. В українській банківській практиці вони є найпоширенішими.

Середньострокові кредити надаються на період від одного до трьох років, а довгострокові – понад три роки. Суттєвої різниці між середньостроковими та довгостроковими кредитами немає, тому банки України не виділяють їх окремо. В інших країнах існує певне їх відокремлення.

Короткострокові кредити відрізняються від середньо- і довгострокових не тільки строком використання, а й об'єктами вкладення коштів і джерелами їх повернення.

За участю короткострокового кредиту формується, в основному, обіговий капітал товаровиробника (підприємця). Він опосередковує переважно поточну діяльність позичальника, а джерелом його повернення є кошти, які вивільнилися з обігу внаслідок реалізації об'єкта (проекту), що був прокредитований, тобто поточні грошові надходження.

За участю довгострокового кредиту здійснюють відтворення основного капіталу й опосередковують інвестиційну діяльність позичальника. Джерелом повернення такого кредиту є прибуток від упровадження заходів, що прокредитовані, тобто їх економічний ефект.

Суттєвої різниці між середньостроковими і довгостроковими кредитами немає, тому банки України не виділяють їх окремо, хоча в країнах Заходу існує певне їх відокремлення [7, с. 187].

За термінами кредитування ми поділяємо кредити на короткотермінові (до 1 року) і довготермінові (понад 1 рік), оскільки вважаємо, що не доцільно виділяти так звані середньотермінові кредити, бо в сучасній дійсності довготерміновими кредитами для банків є кредити на термін понад 1 рік.

5. За термінами користування кредити розподіляються на [26, с. 29]:

- строкові, тобто кредити, надані на обумовлений у договорі строк. Характерна особливість строкових кредитів полягає у наявності чітко визначеного порядку їх використання і фіксованого терміну чи термінів погашення;

- до запитання – це кредити, що видаються на невизначений термін і погашаються на першу вимогу кредитора;

- прострочені кредити – це кредити, строк повернення яких, встановлений у кредитному договорі, закінчився, а борг іще не повернуто кредитору;

- відстрочені, або пролонговані кредити - це кредити, стосовно яких на прохання позичальника банк ухвалив рішення про перенесення на пізніший строк повернення боргу (пролонгацію).

6. За характером забезпечення розрізняють [26, с. 29]:

- забезпечені заставою – надаються під заставу майна, майнових прав тощо;

- гарантовані – видаються кредитором під гарантію третьої сторони. Гарантією може бути аваль банку, банківський акцепт, фінанси чи майно третьої особи;

- з іншим забезпеченням (поручительство третьої особи, страхування тощо);

- незабезпечені (бланкові) – можуть надаватися банківською установою в межах наявних власних коштів (без застави майна чи інших видів забезпечення – тільки під зобов'язання повернути кредит) із застосуванням підвищеної процентної ставки надійним позичальникам, які мають стабільні джерела погашення кредиту та відмінну репутацію у банківських колах.

Більшість банківських кредитів надається під певне забезпечення. Забезпеченість – один із принципів банківського кредитування. Формами забезпечення банківських кредитів в основному є рухоме і нерухоме майно позичальника [7, с. 187].

У країнах з розвинутою ринковою економікою найбільш поширеними є такі форми забезпечення кредитів [75, с. 168]:

- гарантія, або порука третьої сторони;
- перевідступлення контрактів, дебіторської заборгованості;
- застава товарних запасів;
- застава дорожніх документів, нерухомого майна, цінних паперів, дорогоцінних металів, страхування.

Гарантія, або порука, – це зобов'язання третьої особи погасити борг позичальника у випадку його неплатоспроможності; оформляється як самостійний обов'язок гаранта чи поручителя [75, с. 168].

Перевідступлення контрактів практикується у кредитуванні будівельних компаній, які здійснюють регулярні поставки товарів або послуг за контрактом. Боржник перевідступає контракт банку, що надає кредит, внаслідок чого банк-кредитор одержує право спрямувати виручку за цим контрактом безпосередньо на погашення позички при настанні строку її повернення.

Перевідступлення дебіторської заборгованості полягає у передачі банку рахунку, що вимагає оплати за поставлені позичальником товари.

Забезпечення товарними запасами означає, що предметом застави можуть бути [75, с. 168]:

- сировина;
- комплектуючі вироби;
- готова продукція тощо.

Забезпечення дорожніми документами використовується під час кредитування експортно-імпортних операцій. Заставою в такому разі є документи, що підтверджують відвантаження товарів. Такі документи називаються: коносамент і накладні.

Іпотекою визнається застава землі, нерухомого майна, за якої предмет застави залишається у заставодавця чи третьої особи, Предметом іпотеки може бути майно, пов'язане із землею, – будівлі, споруди, квартири, земельні ділянки громадян, багаторічні насадження тощо [75, с. 168-169].

Заставою за кредитом можуть бути також такі види рухомого майна: обладнання, машини, механізми, інвентар, транспортні засоби, товари довгострокового вжитку.

Застава векселя чи іншого цінного папера здійснюється шляхом індосаменту та вручення заставодержателю індосованого цінного папера. Умовою використання цінних паперів як форми застави має бути їх висока ліквідність [75, с. 169].

Незабезпечені (бланкові) кредити становлять невелику частку в кредитному портфелі банків. Вони можуть надаватися при високому ступені

довіри банку до позичальника, їх розмір, як правило, обмежується власним капіталом банку. Найчастіше такий кредит надається інсайдерам банку, причому його розмір обмежується певною часткою банківських акцій, що належать інсайдеру [28,с. 277].

7. За характером повернення [26, с. 32]:

- з разовим поверненням кредиту – заборгованість треба повністю погасити в день, визначений у кредитному договорі, або достроково, за бажанням позичальника чи на вимогу кредитора (з попереднім повідомленням позичальника);

- з поступовим поверненням кредиту рівними частинами основного боргу – передбачається погашення основної суми кредиту однаковими частинами протягом усього періоду кредитування. Такий метод погашення кредиту може використовуватися також у схемі, що передбачає погашення рівними внесками якоїсь частини основного боргу протягом періоду кредитування і значної частини – після закінчення строку дії кредитної угоди;

- погашення кредиту рівними строковими виплатами (ануїтетне погашення) – передбачає рівномірне часткове погашення загальної суми боргу (ануїтети і ми платежами), пов'язане із надходженням виторгу від реалізації продукції (виконання робіт, надання послуг) та інших доходів. Кредит погашається одночасно з останнім внеском. Погашення кредиту найчастіше проводиться платежами, які вносяться через рівні проміжки часу і включають у себе як виплату основного боргу, так і процентний платіж. У кредитному договорі може бути визначений умовний строк погашення кредиту, проте його конкретні строки встановлюються на підставі фактичної кредитної заборгованості, специфіки діяльності позичальника та його позиції на ринку;

- погашення кредиту змінюваними строковими виплатами – передбачає погашення кредиту щомісячними платежами, які включають у себе щомісячний платіж з погашення основної суми боргу та щомісячну сплату процентів за користування кредитом. При цьому щомісячне погашення

кредиту здійснюється нерівними за розміром частинами протягом періоду користування кредитними коштами до дати повного їх повернення.

8. За видом процентної ставки вирізняють кредити [26, с. 32-33]:

- з фіксованою ставкою процента – процентна ставка не може змінюватися протягом дії кредитного договору, характерні для стабільної економіки;

- з «плаваючою» ставкою процента – кредитор залишає за собою право змінювати процентну плату впродовж строку користування кредитом позичальником. Різновидом є кредити, процентна ставка за якими «прив'язана» до певного індексу чи показника (індексу інфляції, облікової ставки центрального банку, ставки LIBOR та ін.);

- дисконтні кредити – виплата процентів здійснюється в момент надання кредиту. Ця схема виплати застосовується до особливо ненадійних клієнтів.

Кредити з фіксованою процентною ставкою характерні для стабільної економіки. З метою зменшення ризику недотримання прибутку або запобігання збитків в умовах інфляції під час видачі кредитів на значні строки банки використовують плаваючу процентну ставку. У цьому випадку відповідно до кредитного договору процентні ставки періодично переглядаються і зазвичай прив'язуються до рівня облікової ставки центрального банку та фактичного темпу інфляції [75, с. 170].

Плаваюча процентна ставка є засобом зменшення ризику банківських втрат в умовах нестабільної економіки, значних темпів інфляції і при довгостроковому кредитуванні. У цих ситуаціях відповідно до кредитної угоди процентна ставка періодично переглядається і прив'язується, як правило, до облікової ставки центрального банку з урахуванням ситуації на кредитному ринку.

За переважною більшістю банківських кредитів процент сплачується через певний час після видачі (як правило, через місяць). Це – звичайні

позички. На відміну від них надання дисконтного кредиту передбачає утримання процента (дисконту) одночасно з видачею позички. Прикладом такого кредиту є обліковий кредит, який надається через купівлю банком переказних векселів у клієнтів-векселедержателів [7, с. 190].

9. За періодичністю сплати процентів за кредитом [26, с. 33]:

- при погашенні заборгованості;
- у кінці строку договору;
- щомісяця;
- щотижня;
- щодня;
- за індивідуальним графіком.

10. За валютою надання кредиту розрізняють [26, с. 33]:

- у національній валюті (у гривні);
- в іноземній валюті (у доларах США, євро, російських рублях тощо);
- мультивалютні (у декількох видах валют).

11. За кількістю банків-кредиторів розрізняють кредити [28, с. 279]:

- звичайні банківські;
- синдиковані (консорціумні);
- паралельні.

Найпоширенішими є звичайні банківські кредити, які надаються одним банком.

Синдиковані кредити надаються банківським консорціумом, в якому один з банків виконує роль менеджера, збирає з банків-учасників необхідну для клієнта суму ресурсів, складає з позичальником кредитну угоду і надає кредит. Банк-менеджер розподіляє також процентний дохід від кредитної операції між банками – учасниками консорціуму. За операції, що пов'язані з таким кредитуванням, банк-менеджер отримує відповідну грошову винагороду.

Паралельні кредити передбачають участь у їх наданні декількох банків, але кожний банк окремо оформляє кредит клієнту на однакових погоджених умовах.

12. За формою надання [26, с. 33]:

- у безготівковій формі – надаються шляхом сплати платіжних (розрахункових) документів позичальника з кредитного рахунка або перерахування коштів з кредитного рахунка на поточний (чи картковий) рахунок позичальника;
- у готівковій формі – надаються шляхом видачі готівки з каси банку, зокрема, для розрахунків із здавачами сільськогосподарської продукції, за кредитами, наданими в межах кредитних ліній ЄБРР, а також фізичним особам.

13. За методом надання розрізняють банківські позички, які клієнти одержують [7, с.]:

- одноразово;
- перманентно;
- гарантовано.

Одноразові позички – це позички, рішення про видачу яких приймається банком окремо за кожною позичкою на підставі заяви та інших документів клієнта.

Перманентні позички надаються банками у міру виникнення у клієнтів потреби в межах розміру відкритої кредитної лінії. Позички надаються, як правило, через безпосередню оплату з позичкового рахунку розрахункових документів клієнта (доручень, чеків та ін.) без погодження з банком розміру окремих позичок і документального їх оформлення.

Гарантовані позички бувають двох видів:

- з попередньо обумовленою датою видачі;
- з видачею у міру виникнення в ній потреби.

Сутність гарантованої позичкової операції полягає у зобов'язанні банку надати клієнтові кредит при виникненні у нього потреби у визначеному розмірі протягом обумовленого терміну (як правило, кварталу).

14. За строками погашення [26, с. 34]:

- водночас – повернення кредиту без визначення проміжних строків, як правило, встановлюється під час надання кредиту на реалізацію проекту, за яким надходження грошових коштів очікується одномоментно після його реалізації, або за відсутності у позичальника достатніх обсягів надходжень від іншої господарської діяльності для забезпечення поетапних розрахунків за кредитом;
- на виплат – встановлюється графік погашення, виходячи з технологічного циклу роботи підприємства, порядку та термінів проведення розрахунків з контрагентами, періодичності надходження коштів на рахунки позичальника;
- достроково – повернення кредиту повинно бути здійснене на вимогу кредитора або якщо таке бажання виявив позичальник;
- з регресією платежів – графік погашення, встановлений кредитним договором, передбачає, що на початку користування кредитом позичальник сплачує більші суми, а потім - менші;
- після закінчення обумовленого періоду – кредитний договір визначає наявність пільгового періоду, після закінчення якого починається погашення кредиту.

15. За ступенем ризику розрізняють кредити [28, с. 277]:

- стандартні;
- нестандартні (з підвищеним ризиком).

До стандартних кредитів належать кредити, надані позичальникам, що мають належну фінансову стійкість і забезпечують своєчасне та повне повернення раніше отриманих позик і сплату процентів за ними.

Нестандартні кредити (з підвищеним ризиком) — це ті, які не мають забезпечення, а також числяться за клієнтами з нестійким фінансовим станом, які порушують строки повернення раніше отриманих позичок і сплати процентів за ними.

З метою посилення контролю і прогнозування проблемних позик, на нашу думку, необхідно розширити класифікацію цього виду кредиту відповідно до Положення Національного банку України про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями – немає ризику або ризик є мінімальним; помірний ризик; значний ризик; високий ризик; реалізований ризик [86]. Така класифікація дає можливість виділити проблемні позики та оцінити кредитний ризик.

16. За обсягами кредитних коштів [26, с. 34]:

- великі;
- середні;
- дрібні.

17. За галузевою спрямованістю виділяють такі види кредиту в [28, с. 51]:

- промисловість;
- сільське господарство;
- торгівлю;
- будівництво;
- інші галузі та види діяльності.

Класифікація кредиту за галузевою спрямованістю має практичне значення. Воно проявляється в тому, що в кожній галузі є істотна специфіка кругообігу капіталу, яка обумовлює адекватну організацію самого кредитного процесу [28, с. 51].

До банківських послуг, що мають кредитний характер, належать [7, с. 191]:

- акцептний кредит;
- авальний кредит;
- обліковий кредит;
- факторинг;
- форфейтинг.

В економічній літературі немає єдиної думки щодо кількості ознак, класифікації видів банківського кредиту. У процесі систематизації банківських кредитів використовуються й інші критерії виділення тих чи інших видів кредитів. Це можуть бути кредити за джерелами залучення (внутрішні – у межах країни, зовнішні – міжнародні), за економічним призначенням тощо. Класифікація кредитів може складатися і дотримуватися самими банками.

Таким чином, запропоновані нами рекомендації дозволять оптимізувати механізм класифікації кредитів банківських установ і сформує більш упорядковану систему для організації етапів проведення кредитних операцій.

1.3. Етапи процесу банківського кредитування

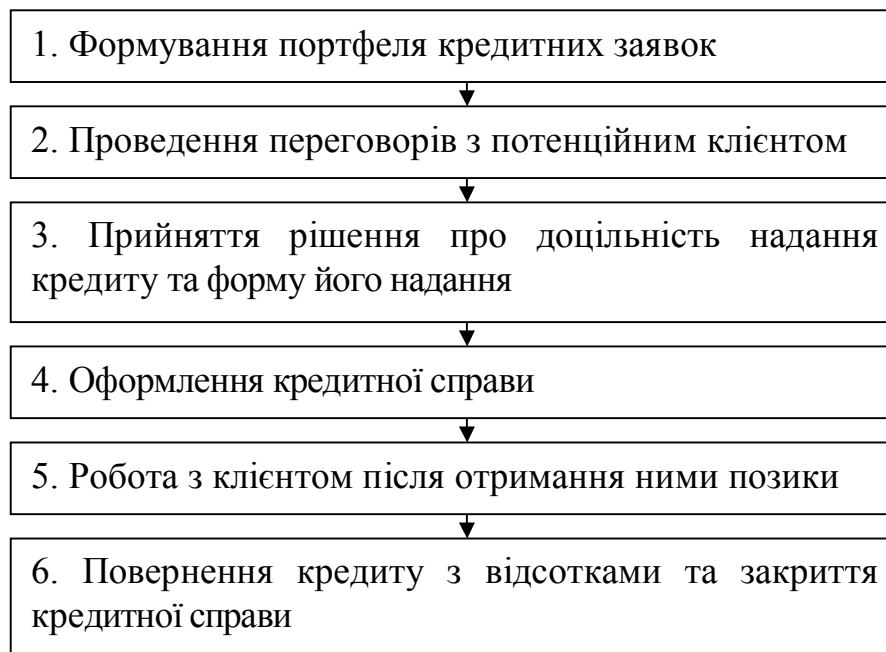
Процес банківського кредитування – це сукупність певних дій банку, пов'язаних з наданням і стягненням кредиту [75, с. 182].

Цей процес складається з певних етапів, кожний з яких окремо забезпечує рішення локальної задачі, а разом досягається головна мета позичкових операцій – їх надійність і прибутковість для банку.

Ефективність кредитної діяльності комерційного банку безпосередньо залежить від того, наскільки якісно здійснено структурування процесу банківського кредитування, наскільки чітко визначені завдання основних етапів цього процесу та функції працівників, які відповідають за проведення кредитних операцій.

Основна робота з організації кредитного процесу в банку може бути подана у вигляді таких етапів (рис. 1.3) [75, с. 183]:

- 1) етап. Формування портфеля кредитних заявок.
- 2) етап. Проведення переговорів з потенційним клієнтом.
- 3) етап. Прийняття рішення про доцільність надання кредиту та форму його надання.
- 4) етап. Оформлення кредитної справи.
- 5) етап. Робота з клієнтом після отримання ними позики.
- 6) етап. Повернення кредиту з відсотками та закриття кредитної справи.

Рис. 1.3. Етапи кредитного процесу в банку

До першого етапу входять збір інформації про попит на кредит, її аналіз та попередній відбір заявок. При цьому має дотримуватись основний принцип – уся інформація про потенційних позичальників, що надходить до банку, має письмово фіксуватися кредитними працівниками та містити такі відомості [75, с. 183]:

- а) короткий зміст кредитованого проекту;
- б) обсяг запитуваного кредиту;

- в) вид та строк позики;
- г) пропоноване забезпечення.

Також до заявки додається пакет документів, що містить [75, с. 183]:

- засновні документи позичальника;
- картку зі зразками підписів уповноважених осіб та печатки;
- фінансовий звіт (баланс і звіт про прибутки та збитки);
- техніко-економічне обґрунтування або бізнес-план;
- контракти та угоди на проект, що кредитується;
- супутня документація на пропоноване забезпечення.

У разі надходження до банку великої кількості заявок така інформація створює передумови для попереднього відбору найбільш привабливих пропозицій, а також дозволяє наповнювати інформаційний портфель кредитних заявок для подальшої роботи з ними. Працівник кредитного відділу відіграє роль продавця та експерта у процесі надання позики [75, с. 183].

На підставі наявних даних слід отримати інформацію про потенційного клієнта. У першу чергу перевіряються засновники фірми, її керівники та головний бухгалтер. Особливу увагу потрібно звернути на ті підприємства та фірми, до яких вони мають або мали стосунки. Бажано також перевірити інформацію щодо кредитів, отриманих фірмою раніше. Усі відомості, наявні у картці реєстрації позичальника, аналізуються та звіряються з наявною базою даних. Дані, що не збігаються, уточнюються в ході інтерв'ю з позичальником. За потреби можна довідатись про його фінансовий стан в обслуговуючому його банку [75, с. 183-184].

Якщо попередня бесіда спеціаліста банку з клієнтом пройшла успішно, починається наступний (другий) етап процесу кредитування. Він полягає у вивченні кредитоспроможності потенційного позичальника й оцінюванні ризику за позичкою [7, с. 230].

Під час переговорів з позичальником кредитний працівник повинен отримати якомога чіткіше уявлення про ступінь поміркованості рішення

щодо позички; проаналізувати, наскільки обґрунтована сума позики; з'ясувати рівень урахування можливих несприятливих зовнішніх факторів задля забезпечення вчасного повернення позики [75, с. 184].

У ході розмови інтерв'юєрові не слід прагнути з'ясувати всі аспекти роботи фірми-позичальника. Він повинен сконцентрувати увагу на ключових, базових питаннях, що становлять найбільший інтерес для банку. Запитання поділяються на 5 груп [75, с. 184]:

- відомості про фірму;
- щодо планованого кредиту;
- пов'язані з погашенням кредиту;
- щодо забезпечення кредиту;
- про зв'язки клієнта з іншими банками.

Під час експертизи кредитної заявки клієнта використовуються різні джерела інформації [7, с. 230]:

- матеріали, одержані безпосередньо від позичальника;
- відомості про клієнта, що містяться в архіві банку;
- інформація про клієнта, одержана за межами даного банку.

Після розмови з позичальником кредитний працівник у письмовому вигляді підсумовує отримані відомості та ухвалює рішення: продовжувати роботу з клієнтом чи відмовити йому. Якщо пропозиція клієнта з якихось важливих аспектів суперечить принципам та положенням політики, що її проводить банк у галузі кредитних операцій, заявка відхиляється. Якщо ж кредитний працівник за підсумками попереднього інтерв'ю вирішує продовжувати роботу з клієнтом, то за методикою, прийнятою банком, провадиться оцінка кредитоспроможності позичальника та визначається ступінь ризику даного кредиту [75, с. 184-185].

Ураховуючи велику значущість оцінювання кредитоспроможності позичальника і ступеня ризику кредитної операції, в установах банків створені

спеціальні підрозділи [7, с. 230]. Ними проводиться поглиблене й ретельне обстеження фінансового становища компанії-позичальника. На даному етапі вивчаються репутація позичальника, його кредитна історія. На основі аналізу оборотів за поточним рахунком, фінансової звітності, а також інших документів, розрахованих коефіцієнтів плато- та кредитоспроможності оцінюються можливості клієнта погасити кредит у визначений термін. Вивчаються й оцінюються також другорядні джерела погашення кредиту, тобто забезпечувальні зобов'язання [75, с. 185].

Зовнішнім чинником оцінки кредитоспроможності позичальника є стан кон'юнктури ринку.

При вивченні кредитної заявки банк може здійснювати перевірки позичальника на місці. Відвідуючи клієнта, можна з'ясувати ті питання, які не обговорювалися під час попередньої бесіди, оцінити рівень компетенції працівників, що очолюють бухгалтерську, фінансову і маркетингову служби, адміністративний апарат, скласти уявлення щодо стану майна клієнта [7, с. 230].

Тільки на підставі результатів ретельної аналітичної роботи банк робить висновки про здатність клієнта повертати борги, а отже, і про можливість укладення з ним кредитної угоди [75, с. 185].

Більшість банків для отримання більш повної уяви про свого потенційного позичальника, тобто ще до розгляду ним установчих документів, фінансової звітності та інших даних розробляють спеціальні анкети і вимагають від своїх клієнтів їх заповнення та надання. У них крім відомостей загального характеру (назви підприємства, юридичної адреси і фактичного місцезнаходження, організаційно-правової форми, основних засновників та їхньої частки у статутному капіталі, дати утворення та початку функціонування, наявності філіалів, представництв і дочірніх структур, назви банків, у яких відкриті поточні рахунки) позичальники повинні повідомляти про [75, с. 185-186]:

- основні види діяльності, продукцію, послуги (вид бізнесу, термін роботи в даній сфері, назву основної продукції, що виробляється, її частка в загальному обсязі; політика поставок, продажу, зберігання; частка експорту; патенти, торгові марки; пільги з оподаткування та інші переваги);
- становище підприємства на ринку (основні ринки функціонування підприємства, їх ємність; монополії на ринку продажу, сезонність продажу, прогноз розвитку ринку; перелік і характеристика основних постачальників і покупців, їх концентрація; основні конкуренти підприємства та їхні переваги або недоліки; обороти за поточним рахунком за останні 6 місяців і середні залишки на рахунку в кожному з цих місяців);
- ефективність господарської діяльності (за попередній рік і за робочий період звітного року): обсяг реалізації (у тому числі на зовнішньому ринку); балансовий прибуток, чистий прибуток; собівартість виробництва; рентабельність (основних фондів, собівартості); середня оборотність обігових коштів.

Комерційні банки європейських країн використовують різні системи оцінки кредитоспроможності позичальників, найвідомішими серед яких є системи PARTS, CAMPARI, назви яких – це аббревіатури від перших літер слів. Наприклад, «PARTS»: Purpose (цілі кредитування); Amount (розмір кредиту); Repayment (механізм погашення кредиту); Terms (строк, на який надається кредит); Secigity (забезпечення кредиту). Українські комерційні банки розробляють власні внутрішні положення та методики аналізу кредитоспроможності позичальників, в основу яких, як правило, покладені методичні рекомендації Національного банку України щодо оцінки комерційними банками кредитоспроможності та фінансової стабільності позичальника, викладені в Положенні про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями банків [86]. Отже, найбільш повно кредитоспроможність позичальника може бути визначена на основі аналізу фінансово-господарських, правових факторів позичальника та вивченні його репутації. Спираючись на дані загальної

рейтингової оцінки та присвоєну категорію, відповідальний кредитний працівник повинен визначити, чи відповідає рівень кредитоспроможності позичальника вимогам кредитної політики банку [75, с. 186].

Результатом роботи, проведеної банком на розглянутих етапах кредитного процесу, є висновок спеціаліста кредитного відділу банку щодо можливості та доцільності видачі кредиту, в якому відображаються повна розгорнута характеристика позичальника (його правовий статус; репутація у бізнесових колах; наявність позитивної кредитної історії); оцінка його бізнесу, фінансового стану, плану доходів та витрат і платіжного календаря на період кредитування; характеристика об'єкта кредитування, способів забезпечення кредиту та основних джерел його погашення; реальність строків повернення основного боргу і процентів за кредитом, а також оцінка кредитного ризику банку за даною кредитною операцією. Також у висновку визначаються можливі параметри кредиту позичальника, спосіб його видачі та погашення.

Третій етап процесу кредитування полягає у підготовці до складання кредитної угоди. Він можливий за умови позитивного для клієнта завершення попереднього етапу, тобто оцінювання кредитоспроможності і ризику. Цей етап ще називають структуруванням позички (рис. 1.4) [7, с. 230].

Рис. 1.1. Структурування кредиту [26, с. 121].

У процесі структурування банк визначає такі параметри позички: вид кредиту, суму, строк, забезпечення, порядок видачі і погашення, ціну позички тощо.

Правильне визначення виду кредиту є важливим для встановлення реальних джерел погашення банківських позичок. Якщо кредит надається на формування оборотного капіталу клієнта і належить до короткострокового, то джерелом його повернення будуть поточні грошові надходження, які виникнуть після реалізації проекту, що прокредитований.

Кредит, наданий на відтворення основного капіталу позичальника, є, як правило, довгостроковим і має повертатися за рахунок прибутку від експлуатації прокредитованого об'єкта [7, с. 230].

При визначенні суми кредиту необхідно враховувати, що недостатні обсяги кредитування призводять до недоодержання очікуваних прибутків (або навіть зазнавання збитків) і зменшення грошових потоків позичальника. Завищення суми кредиту призведе до неконтрольованого з боку банку використання позичальником надлишково отриманих коштів. Кредитний ризик банку буде зведено до мінімуму, якщо сума кредиту максимально відповідатиме потребі у фінансуванні проекту, на реалізацію якого береться кредит [27, с. 272].

Успіх кредитної угоди значною мірою залежить від правильного визначення терміну позички. Якщо будуть установлені занадто напружені строки повернення позички, то у позичальника може виявитися брак капіталу, що спричинить спад виробництва. Якщо ж ці терміни будуть занадто ліберальними, тобто набагато більшими від періоду, протягом якого буде отримана віддача від позички, то позичальник певний час користуватиметься неконтрольованими з боку банку коштами [7, с. 230].

При структуруванні кредиту велике значення надається достатності та якості забезпечення кредиту [75, с. 187].

Пріоритет при цьому, як правило, надається забезпеченню кредиту майном, проте крім застави може бути використана гарантія, порука, іпотека, перевідступлення договорів тощо.

Визначаючи цей елемент структури позички, банкір повинен керуватися традицією, що склалася в банківській практиці. Тому вартість застави здебільшого визначається за окремими методиками залежно від предмета застави (нерухомість, транспорт, готова продукція, товари в обороті), керуючись оптовими цінами, що склалися на ринку.

Крім суми застави, для банку важливу роль відіграє оцінка надійності застави, що визначається співвідношенням вартості заставленого майна до суми кредиту; ліквідність предметів застави, а також можливість здійснення контролю за заставою [75, с. 188].

Видача і повернення кредиту може здійснюватися різними способами: одноразово, різними частками протягом періоду дії кредитної угоди, проведенням поточних грошових операцій позичальника через позичковий рахунок. Тому одним з елементів структурування майбутньої позички є чітке визначення порядку її надання і повернення [7, с. 231].

У разі погашення кредиту рівними внесками необхідно розробити графік платежів за позичкою відповідно до строків обороту капіталу, на формування якого видана позичка.

Значна увага при структуруванні позички приділяється розрахунку вартості кредиту, що буде наданий. Вона складається з процентної ставки і комісії за його надання й оформлення. При визначенні процентної ставки необхідно враховувати різні фактори, притаманні конкретній кредитній угоді, її місцю і часу

Визначення плати за кредит залежить від політики, яку банк проводить у галузі кредитування в даному періоді, і якщо згідно з цією політикою не передбачено конкретні обмеження в рівнях відсоткової ставки за кредит, цей елемент позички може бути об'єктом обговорення та компромісу [75. 188].

Далі угода розглядається юристами банку, котрі звертають особливу увагу на відповідність наявних контрактів і угод чинному законодавству та на можливість успішного вирішення питання повернення коштів у разі невиконання позичальником кредитного договору.

У разі позитивного висновку юристів пакет документів перевіряється службою безпеки банку. Ключовими моментами такої перевірки є [75, с. 188-189]:

- перевірка контрактів та угод, котрі стосуються проекту, що кредитується визначення надійності та платоспроможності партнерів позичальника;
- отримання та уточнення конфіденційної інформації про всіх юридичних та фізичних осіб-учасників даного кредитного проекту;
- перевірка фінансової стабільності гаранта (поручителя) та встановлення його зв'язків з позичальником;
- аналіз отриманої інформації та визначення можливості неповернення позичальником кредиту.

Ґрунтуючись на аналізі наявної та отриманої інформації, служба безпеки банку дає свої висновки про ступінь ризику даного кредиту.

Повний пакет документів подається керівництву банку для прийняття кінцевого рішення щодо укладання кредитного договору або відмови клієнтові [75, с. 189].

Після закінчення роботи щодо структурування позички банк приступає до переговорів з клієнтом про укладання кредитної угоди – четвертий етап. При цьому потенційному позичальникові пропонуються умови майбутньої кредитної угоди, які можуть істотно відрізнятись від умов, що містяться в кредитній заявці клієнта. Зближення позицій банку і клієнта й досягнення компромісу є кінцевою метою переговорів. Щоб зменшити вірогідність помилки і забезпечити об'єктивність при ухваленні рішення, банк, як правило, обмежує повноваження окремих посадових осіб при вирішенні питань щодо

кредитування. Ці обмеження стосуються, зокрема, суми кредиту, строку, ризику тощо [7, с. 231].

Посадова особа, котра веде переговори з клієнтом щодо кредиту, повинна довести до нього обов'язкові умови майбутньої кредитної угоди, без виконання яких позичка не може бути надана, і ті, щодо яких може бути досягнутий компроміс [75, с. 189].

Умовою, щодо якої може бути досягнуто компроміс, як правило, є процентна ставка, розмір комісії тощо [7, с. 231]

Обов'язковою умовою, наприклад, може бути наявність майнового забезпечення або гарантії третьої особи, якщо їх відсутність може призвести до неповернення кредиту.

Після вирішення всіх питань і узгодження усіх параметрів майбутньої кредитної угоди робляться відповідні висновки щодо кредиту. Цей висновок за підписом начальника кредитного відділу подається на розгляд кредитного комітету або комісії банку. Після позитивного рішення цього органу відбувається підписання кредитної угоди з боку керівництва банківської установи та клієнта. А далі на підставі внутрішнього розпорядження банку відкривається позичковий рахунок, з якого й провадиться видача кредиту. При цьому вказуються всі реквізити, характеристика рахунка, (вид рахунка, сума кредиту, порядок видачі та погашення тощо) [75, с. 189].

Видача кредиту може здійснюватись одноразово або частинами у строки, визначені в кредитній угоді.

Кредит може зараховуватись на поточний рахунок клієнта або перераховуватись на рахунки господарюючих партнерів позичальника, а також використовуватися в іншому порядку, передбаченому кредитною угодою, наприклад шляхом одержання готівки. В більшості випадків позичка при її наданні зараховується на поточний рахунок позичальника.

За споживчого кредиту видача його здійснюється переважно готівкою, а в разі надання кредиту на капітальні затрати на будівництво житла та ін.) – у безготівковому порядку [75, с. 189-190].

Видача позички оформляється розпорядженням кредитного відділу операційному відділу установи банку [7, с. 231].

Повернення кредиту здійснюється з ініціативи клієнта, тобто позичальника, на підставі його платіжних доручень, або на підставі оголошень щодо внесення готівки.

Якщо в день повернення позички клієнт цього не робить, банк своїм розпорядженням стягує борг, переводячи строкову заборгованість у прострочену, тобто робить бухгалтерську проводку [75, с. 190]:

Д^т простроч, кредиту К^т простий позич, рах.

Якщо в процесі кредитування відбулися певні зміни в умовах здійснення проекту, що кредитується, з незалежних від позичальника причин і це призвело до додаткової потреби в кредиті, банк може задовольнити її на умовах укладення додаткової угоди [7, с. 232].

Також, у кредитній угоді передбачаються як правило, окремі форс-мажорні обставини, які дають гарантії банку та клієнту на випадок втрат унаслідок незалежних від них обставин [75, с. 190].

Банківське кредитування здійснюється із застосуванням таких позичкових рахунків: простий, спеціальний, контокорентний, поточний рахунок з овердрафтом.

Простий позичковий рахунок є найпоширенішою формою банківського строкового кредитування. На ньому може бути тільки активне (дебетове) сальдо, кожний факт видачі і погашення кредиту оформляється відповідними документами клієнта або банку (платіжне доручення, розпорядження кредитного відділу банку операційному відділу тощо) [7, с. 194].

Спеціальний позичковий рахунок застосовується банком в окремих випадках, наприклад при кредитуванні позичальника під заставу векселів. Він

є формою обліку позичок до запитання. Якщо на цьому рахунку виникає кредитове сальдо, воно в той самий день має бути зараховане на поточний рахунок позичальника. Погашення кредиту може здійснюватися як за платіжними дорученнями позичальника, так і через зарахування коштів, які надходять на користь позичальника від боржників за вексями, в кредит спеціального позичкового рахунку. Банк має право стягнути заборгованість за спеціальним позичковим рахунком у будь-який час без попередження клієнта, але це має бути передбачено кредитною угодою.

Контокорентний рахунок – це активно-пасивний рахунок, на якому обліковуються всі операції банку з клієнтом. На ньому відбиваються, з одного боку (за дебетом), заборгованість банку і всі платежі з рахунку за дорученням клієнта, а з іншого (за кредитом) – надходження коштів у банк від платників, у вигляді вкладів, повернення позичок тощо [7, с. 194].

Контокорентний рахунок поєднує позичковий рахунок з поточним і може мати дебетове або кредитове сальдо. Операції на ньому здійснюються за допомогою письмових доручень клієнта.

Режим дії контокорентного рахунка і поточного рахунка з овердрафтом один і той самий. Різниця між ними полягає в тому, що з контокорентного рахунка видається кредит юридичним особам на виробничі потреби, а з поточного кредит видається фізичним особам на споживчі цілі [75, с. 191].

На п'ятому етапі банк проводить роботу з клієнтом уже після отримання ним позики. Ця робота передбачає контроль за виконанням кредитного договору та пошук нових форм співпраці з клієнтом. У процесі контролю працівники кредитного відділу використовують різноманітні джерела інформації (інформацію самого банку, інших фінансових інститутів, позичальника). Банк вживає заходів щодо повернення позики, контролює регулярне надходження відсотків за користування нею, проводить перевірки (планові та позапланові) на місцях зі складанням актів перевірки. У ході цих перевірок контролюється відповідність фактичного витрачання позики на її

цільове призначення, передбачене кредитною угодою, перевіряються накладні, угоди купівлі-продажу товарно-матеріальних цінностей та ін., здійснюється аналіз грошових потоків клієнта.

У разі погіршення фінансового стану клієнта та виникнення ризику неповернення позики кредитний працівник ставить до відома керівництво з метою вжиття відповідних заходів. Заходи захисту від неповернення кредиту розглянуті нами раніше в темі «Кредитний ризик як складова частина банківських ризиків».

Шостий етап – повернення кредиту з відсотками та закриття кредитної справи – завершальний етап кредитних взаємовідносин банку з позичальником. Випадки непогашення позик мають щорічно аналізуватися (частіше слід розглядати випадки непогашення проблемних кредитів), при цьому вся інформація має бути скоригована. Останнє включає аналітичну оцінку позичальника та кредитних послуг, калькуляцію, дотримання кредитних угод тощо [75, с. 191].

Неухильне дотримання цих етапів дасть змогу більш ретельно контролювати кредитний процес та, як наслідок, якість кредитного портфеля банку, а отже, ефективність діяльності банківської установи в цілому.

Водночас час технологія кредитного процесу потребує організаційної та управлінської діяльності, що забезпечує його здійснення. З огляду на це, невід'ємною частиною організації кредитного процесу є управління ним, яке відображається через нормативні документи банку щодо процесу кредитування, організацію структури банку, що обслуговує кредитування, розподіл повноважень між цими структурними підрозділами, вироблення кредитної політики, економічне регулювання кредитних операцій банку та ін.

Отже, до структури кредитного процесу, крім технологічних етапів його здійснення, також слід зарахувати організаційні та управлінські форми, способи і методи, що забезпечують процес кредитування у комерційному банку [9, с. 272].

Безпосередній вплив на структуру й ефективність кредитного процесу комерційного банку здійснює система управління кредитним процесом [9, с. 272].

Управління кредитним процесом – це організація діяльності банку при кредитуванні, спрямована на уникнення або мінімізацію кредитного ризику. При управлінні кредитним процесом використовують різні форми, способи та методи організації кредитних взаємовідносин банку з позичальниками, які за своєю суттю відображають правову й економічну роботу у сфері кредитування, а також організацію управлінських рішень щодо нормативних документів, структури банку та ін.

Основними завданнями управління кредитним процесом комерційного банку є [9, с. 273]:

- 1) отримання максимального прибутку від кредитних операцій шляхом збільшення дохідності кредитного портфелю з одночасною мінімізацією витрат на кредитування, особливо тих, які мають непроцентний характер;
- 2) збереження платоспроможності та ліквідності комерційного банку.

Система управління кредитним процесом багатогранна, але найважливішими її елементами є [9, с. 273]:

- 1) організація структури управління кредитним процесом;
- 2) розробка стратегії і тактики кредитної політики;
- 3) розробка внутрішніх нормативних документів, що регламентують кредитний процес;
- 4) система аналізу кредитного портфелю з метою покращення його кількісних та якісних характеристик.

За основу організації структури управління кредитним процесом взято принцип розмежування компетенції, суть якого полягає у чіткому розмежуванні повноважень керівників банку різного рівня на різних етапах здійснення кредитного процесу.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

На основі проведеного дослідження теоретичних основ організації процесу банківського кредитування можна зробити такі висновки.

1. В економічній літературі подаються різноманітні тлумачення таких понять, як: «позика», «позичка», «кредит», «банківський кредит», «кредитування» тощо. І саме від чіткого визначення цих понять залежить ефективність здійснення банківської кредитної діяльності.

2. Банківський кредит в економічній літературі розглядається як сума тимчасово вільних грошових коштів банку, які він надає чи зобов'язується надати позичальникові на умовах дотримання принципів кредитування.

3. Важливе значення для ефективної організації кредитних відносин між банками і клієнтами мають принципи банківського кредитування. Банківське кредитування здійснюється за такими принципами: строковість, повернення, цільовий характер, забезпеченість, платність кредиту, диференційованість та договірний характер.

4. Банківські кредити можна класифікувати по-різному. Найбільш прагматичною можна вважати класифікацію, в основу якої покладено такі ознаки банківських кредитів: термін використання; забезпечення; ступінь ризику; метод надання; спосіб повернення; строк повернення; характер визначення процента; спосіб сплати процента; кількість кредиторів; призначення.

5. Банківські установи повинні чітко організовувати процес кредитування для мінімізації кредитних ризиків банку та досягнення найбільшої ефективності і прибутковості. Умовно процес кредитування в банку можна поділити на попередній, підготовчий, основний та заключний етапи, кожен з яких характеризується сукупністю процедур та відповідних дій для здійснення кредитної операції.

6. На попередньому етапі кредитного процесу здійснюється подання позичальником клопотання на одержання кредиту та заповнення кредитної

заявки, проведення кредитного інтерв'ю та формування необхідної кредитної документації позичальника.

7. Підготовчий етап процесу кредитування полягає у визначенні кредитоспроможності позичальника та аналізі кредитного проекту, структуруванні кредиту та зарахуванні позичальника до відповідного класу за рейтингом надійності. Оцінювання кредитоспроможності позичальника полягає у всебічному вивченні кредитними працівниками банку як фінансового стану позичальника, так і його репутації, ділових якостей, а також у визначенні ризику кредитної операції. Структурування кредиту полягає у визначенні основних параметрів кредитної операції, зокрема, виду, суми та вартості кредиту, забезпечення, строку кредитування, способу видачі та погашення кредиту тощо.

8. Сутність основного етапу проявляється у розробці умов кредитного договору, прийнятті рішення щодо надання кредиту позичальнику та видачі кредитних коштів. Рішення щодо надання кредиту позичальнику приймається колегіально на засіданнях кредитного комітету банку. Після цього здійснюється видача кредитних коштів позичальнику.

9. На заключному етапі здійснюється супроводження кредиту та погашення позичальником основної суми боргу за кредитом і процентів за користування ним. Супроводження кредиту здійснюється не тільки до настання строку повернення коштів за кредитним договором, а й після цього. При цьому банк має здійснювати: контроль за цільовим використанням кредиту, умовами зберігання та станом заставного майна, періодичне оцінювання фінансового стану позичальника, розрахунок резерву на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями, перенесення кредитної заборгованості на рахунок простроченої, роботу з проблемними кредитами. Погашення кредиту може здійснюватися позичальником ануїтетними платежами, одноразово після закінчення строку дії кредитного договору, однаковими або різними частинами основного боргу за графіком.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ І СУЧАСНОГО СТАНУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ КРЕДИТНОГО ПРОЦЕСУ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ

2.1. Становлення кредитного ринку в Україні

Перехід від командно-адміністративної економіки до ринкової обумовив необхідність створення в незалежній Україні кредитного ринку для обслуговування потреб господарства. Адже розвиток національної економіки можливий лише за наявності й розвитку ринків засобів виробництва, предметів споживання, робочої сили, нерухомості, землі та ін. Усі ці ринки мають потребу в коштах, які може надати їм кредитний ринок. Тому формування кредитного ринку в молодій незалежній державі стало пріоритетним завданням, вирішення якого, проте, розтяглося на довгі роки.

Шлях формування кредитного ринку України виявився досить довгим і складним. Оскільки кредитний ринок держави не може повноцінно розвиватися доки банківська система, яка складає основу кредитної системи держави, належним чином не розвинулася й не отримала певний ступінь довіри від населення та суб'єктів господарювання. Тому становлення кредитного ринку розпочалося з формування банківської системи держави.

До проголошення незалежності України в рамках командно-адміністративної економіки СРСР діяв незалежний позичковий фонд, який складався з кредитних ресурсів трьох банків (Держбанку СРСР, Стройбанку СРСР та Внешторгбанку СРСР), доходів державних стра-хових установ (Держстрах і Ингосстрах), системи ощад-них кас, які по суті заміняли кредитний ринок і фактично були першоелементами сучасного кредитного ринку [56].

Визначальним кроком у побудові повноцінного кредитного ринку України стало створення перших українських державних банків у 1988–

1990 рр.: Промбудбанку, АПБ «Україна», Укрсоцбанку, Ощадбанку, Укрексімбанку, частина з яких після 1991 року були перетворені на акціонерні товариства [71, с. 28].

Перехід до побудови ринкової економіки на початку 90-х років викликав необхідність формування кредитного ринку відповідно до західної моделі, на основі дворівневої банківської системи, яка складається з центрального банку та комерційних банків. З огляду на це, важливе значення для незалежної держави мало прийняття Закону України «Про банки та банківську діяльність» від 20 березня 1991 р., за яким українська банківська система була побудована за принципом дворівневості, що добре зарекомендувала себе в країнах із ринковою економікою, і передбачала чітке розмежування сфер діяльності Національного банку України й комерційних банків.

Проте варто зазначити, що законодавча база з урегулювання діяльності банківської сфери на початку її створення була недосконалою, ліцензійні умови передбачали низькі вимоги щодо обсягу статутного капіталу та професійних якостей керівництва банків, що сприяло швидкій появі нових комерційних банків «кишенькового типу», орієнтованих на обслуговування попиту на короткострокові кредити для торговельно-посередницької діяльності, здатних отримувати прибутки на інфляційних процесах в економіці. Протягом 1993 р. в Україні було створено близько 100 дрібних комерційних банків такого типу [71, с. 29].

Досвід, отриманий протягом перших трьох років будівництва економіки незалежної України, був значною мірою використаний у подальші роки розвитку національної банківської системи. Фінансова стабілізація, якої вдалося досягнути у 1994–1996 рр. сприяла приходу на український банківський ринок 14 представництв іноземних банків і банків з участю іноземного капіталу. За цей же час іноземні інвестиції в економіку України зросли майже в чотири рази – з 366,9 млн. до 1 млрд. 223 млн. дол. США [54].

Таким чином, на початковому етапі створення банківської системи спостерігалось стрімке зростання кількості банків, так званий «банківський бум» в умовах однієї з найвищих у світі гіперінфляції. На кінець 1995 р. в Україні було зареєстровано вже 230 банків, із них: 2 державні (Ощадний та Укрексімбанк), 169 акціонерних товариств (119 відкритих і 50 закритих) і 59 товариств із обмеженою відповідальністю. Існувала значна кількість малих і водночас проблемних банків, стратегія діяльності яких була зорієнтована на швидкий обіг коштів, зростання за рахунок інфляційних ресурсів [69, с. 275-276].

У процесі становлення кредитна система неодноразово переживала кризові ситуації. Зокрема, перша така криза мала місце у 1997–1998 роках, коли одночасно розвивалася системна криза економіки й банківської системи, спостерігався значний відтік капіталу. Банківська система поступово втрачала запас міцності. Збільшувався ступінь ризику проведення міжбанківських операцій [71, с. 29].

Наслідками фінансової кризи і свідченням низької фінансової стійкості банківської системи стали зниження рівня капіталізації банківської системи та значне знецінення гривні. Втрати капіталу українських банків у період девальвації курсу національної валюти у 1998 році склали 964 млн. дол. США або 46,1%. На цьому етапі розвитку кредитного ринку, довіра до банків була низькою, залучені кошти населення становили тільки 3,3% від ВВП, високим залишався рівень проблемних кредитів, частка яких у кредитному портфелі банків складала близько 16,6% [54].

Безумовно, криза 1997–1998 рр. мала й позитивне значення, призвівши до банкрутства багатьох неефективних кредитних установ. Почалося формування нового кредитного ринку України. Відбувся перехід на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, що дало змогу об'єктивніше оцінювати фінансовий стан банків і посилити контроль за ними. Учасники ринку стали більш ретельно керувати активами й пасивами, здійснювати

детальний аналіз фінансового стану партнера й забезпечувати адекватний грамотний рівень управління [71, с. 29].

Таким чином, початковий етап формування кредитного ринку України збігся зі становленням національної банківської системи, як основи кредитної системи, яка пройшла складний шлях в умовах розвитку національної економічної системи, високого рівня інфляції та затяжної системної кризи в суспільстві. Розвиток кредитного ринку ускладнювався відсутністю єдиної цілісної концепції становлення і розвитку банківської системи, суворих вимог до величини та якості капіталу, відповідних ліцензійних вимог, гострого дефіциту професійних кадрів, відсутністю комплексної системи захисту інтересів вкладників і кредиторів, відпрацьованих технологій здійснення банківських операцій, у тому числі і кредитних, та управління ризиками.

Початок нового тисячоліття відзначився бурхливим розвитком кредитного ринку України. Цьому сприяло економічне піднесення при помірній інфляції, стабільність національної грошової одиниці та валютного курсу. Також важливе значення мало підвищення фінансової стабільності банківської системи, рівня її конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках, посилення впливу банківської системи на соціально-економічний розвиток країни й забезпечення прогресивних структурних перетворень [71, с. 29].

Важливими чинниками успішного розвитку банківської системи було вдосконалення банківського законодавства, зокрема прийняття законів України «Про банки і банківську діяльність» (у новій редакції) [92] та «Про Фонд гарантування вкладів в Україні»; запровадження системи гарантування вкладів фізичних осіб, підвищення ефективності банківського нагляду відповідно до вимог Базельського комітету, вдосконалення грошово-кредитної політики, спрямованої на уникнення значних та різких коливань валютних курсів, стимулювання інвестиційного та іпотечного кредитування, підвищення доступності кредитів [69, с. 277].

Підтвердженням позитивних кількісних та якісних змін у кредитній системі держави стало динамічне зростання основних її параметрів, підвищення рівня капіталізації, зниження рівня проблемності, підвищення рівня довіри, покращення кількісної структури банківської системи.

Визначальними тенденціями цього етапу стали [71, с. 29]:

- динамічне зростання обсягів активних операцій банків – активи банків зросли в 5,2 рази;
- висока кредитна активність банків – розпочався, так званий, «кредитний бум». Кредити в економіку зросли в 6,5 раз, кредити, надані населенню – у 15,5 раз, довгострокові кредити – у 19 разів.

Інтенсивне кредитування банками економіки виступило одним із головних чинників високих темпів економічного зростання України, яке за 2000–2004 рр. складало 49,3%, у тому числі за 2004 р. – 12,0% [78].

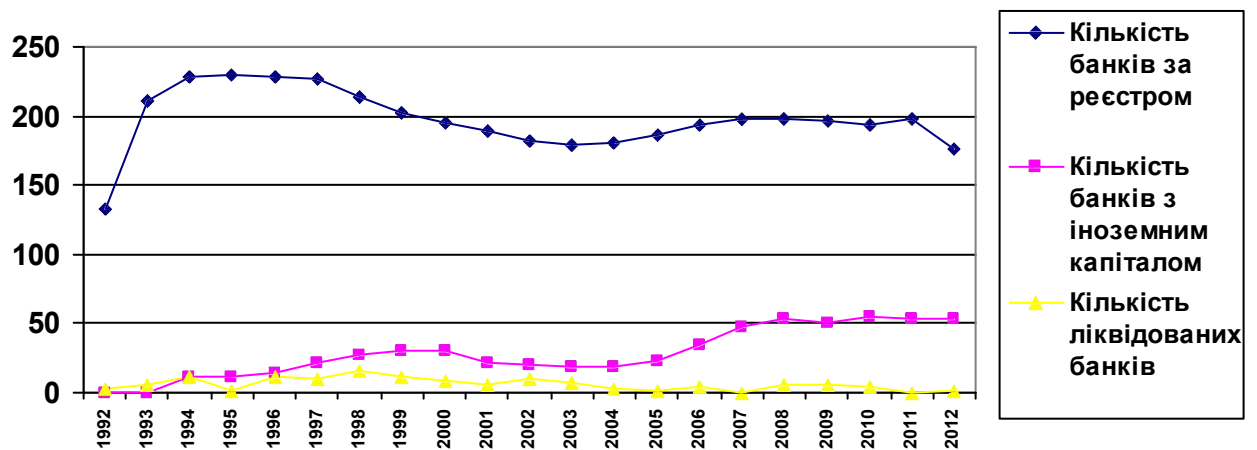
Унаслідок динамічного зростання обсягів діяльності підвищилась функціональна роль банків в економіці країни, про що свідчить зростання показників розвитку банківської системи. Порівняно з 2000 роком, відношення активів банків до ВВП у 2004 році зросло з 20,8% до 40,9%; кредитного портфеля – з 10,8% до 28,1%; кредитів, наданих в економіку, – з 8,5% до 28,1%; капіталу – з 3,4% до 5,3%; вкладів населення – з 3,3% до 11,9%; зобов'язань – із 15,1% до 33,5% [78].

Позитивна динаміка розвитку банківської системи України сприяла динамічному розвитку кредитного ринку загалом і такі тенденції зберігалися впродовж тривалого періоду аж до кінця 2008 року – початку фінансової кризи в Україні [71, с. 29].

Динаміка кількості банківських установ у 1992–2011 рр. зображена на рис. 2.1.

Максимальна кількість банківських установ працювала в Україні у 1995–1997 рр., а з настанням кризи 1998 року їх кількість постійно зменшувалася аж до 2003 року, проте це було на користь якісним параметрам банків. У 2004–

2009 рр. на ринку банківських установ знову було помітне поживлення та незначне зростання їх кількості, яке різко припинилося у 2010 році на найменшій за останні 20 років позначці – 176 банків, які мають ліцензію на здійснення банківських операцій, яка втримувалася і на початку 2012 року, а на початку 2013 р. – 175 банків.

Рис. 2.1. Динаміка кількості банківських установ у 1992-2012рр., од.
[19, с. 181-182; 22, с. 205]

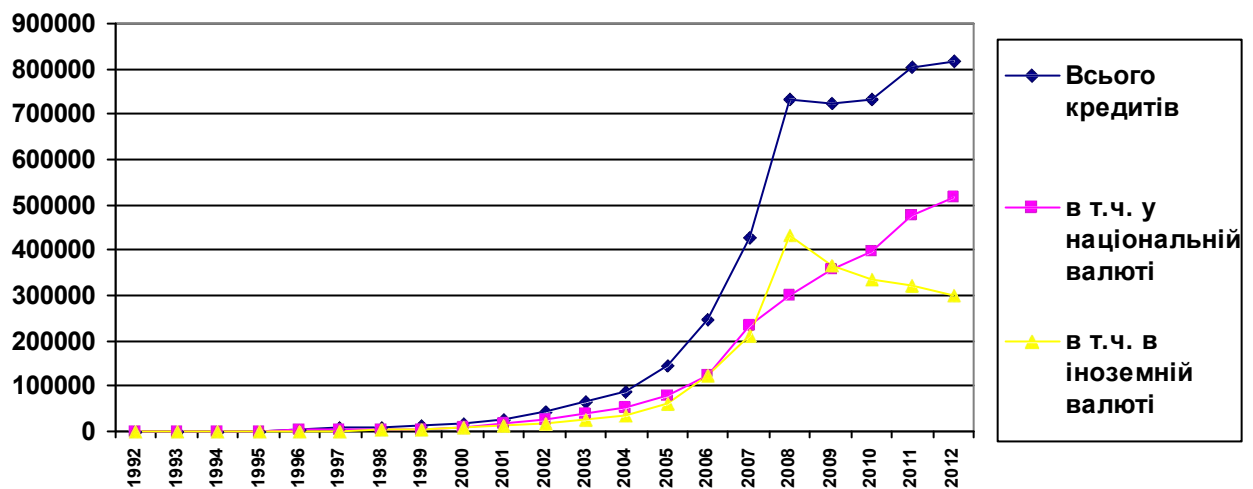
За даними НБУ, в Україні з 175 банків, які працюють, більша частина (117) належать до малих – 4 група за класифікацією НБУ, 22 банки вважаються середніми (3 група), 19 – великі банки (2 група) і 17 – найбільші банки.

Проте динаміка кількості банківських установ не збігалася з обсягами кредитів, наданих банками в економіку держави. Вимоги банківської системи України за наданими кредитами в 1992–2011 рр. зображено на рис. 2.2.

Як бачимо, незважаючи на бурхливий розвиток банків у 90-х рр., кредитний ринок почав свій інтенсивний розвиток пізніше майже на 10 років. Фактично, досягнення певної «критичної маси» в розвитку банківської системи спонукало до інтенсивного розвитку кредитного ринку в Україні [71, с. 30].

Активний розвиток кредитного ринку України спостерігався з 2006 р., коли споживче кредитування розвивалося особливо бурхливими темпами,

спонукаючи разом із цим і зростання прибутковості банківської системи. У 2006 р. темпи кредитування населення банківськими установами зросли на 230%, порівняно з 2005 р. (з 35659 млн. грн. у 2005 р. до 82010 млн. грн. у 2006 р.) і досягли рівня у 82010 млн. грн. (35659 млн. грн. у 2005 р.), а вже у 2007 р. склали 160386 млн. грн., що на 195,6% перевищило рівень 2006 р. Загалом вимоги банківських установ за кредитами у 2006 р. склали 245230 млн. грн., а вже у 2007 р. – 426867 млн. грн. [21, с.100; 72].

Рис. 2.2. Вимоги банків України за наданими кредитами в 1992-2012 рр., млн. грн. [19, , с. 114; 22, с. 134]

2008 р. став визначальним у розвитку кредитування України з початку нового тисячоліття. За підсумками 2008 року банківські установи надали кредитів на суму 734022 млн. грн., що в 1,7 рази більше рівня 2007 р. [21, с. 100]. Проте світова фінансова криза, що прийшла в Україну восени 2008 р. припинила оптимістичний розвиток кредитного ринку держави [71, с. 31].

Уже за підсумками 2009 р. кредити, надані фізичним особам, склали 241249 млн. грн., що на 14% менше за обсяг кредитування 2008 р. (у 2008 р. – 280490 млн. грн., а кредити, надані юридичним особам, склали 462215 млн. грн., що незначно перевищило рівень 2008 року (443665 млн. грн. у 2008 році), на 104,2% [21, с. 107, 115; 71, с. 31].

Певне зростання було відзначене й у 2010 р., коли загальний обсяг кредитних вкладень банківських установ збільшився на 1,3% – з 723295 млн. грн. у 2009 р. до 732823 млн. грн. у 2010 р. У тому числі, кредити юридичним особам склали 500961 млн. грн., що перевищило рівень 2009 р. (462215 млн. грн.) на 108,4%, а кредити, надані фізичним особам, склали 209538 млн. грн., що склало 86,9% від рівня 2009 р. (241538 млн. грн.) [21, с. 100, 107, 115].

У 2011 та у 2012 рр. спостерігалася активізація процесів кредитування на ринку. Загальний обсяг кредитів, наданих в економіку комерційними банками у 2011 р, склав 801809 млн. грн., що дорівнювало 109,4% від рівня 2010 р. А за 2012 р. обсяг кредитів уже перевищив рівень 2012 р. на 101,7% і склав 815142 млн. грн. [22, с. 134].

Таким чином, позитивні тенденції розвитку кредитного ринку спостерігаються вже три роки поспіль, що є сприятливим фактором для розвитку національної економіки України.

Розглядаючи питання становлення кредитного ринку України не можна не згадати про таку його важливу складову як кредитування небанківськими фінансово-кредитними установами. Саме потужний розвиток банківської сфери й банківського кредитування сприяв появі «альтернативних» кредитних установ, якими виявилися кредитні спілки, фінансові компанії, інвестиційні фонди, ломбарди тощо. Підвалинами розвитку небанківських фінансово-кредитних установ стали Закони України «Про кредитні спілки» (2003 р.) та «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (2003 р.).

Окрім розвитку банківського й небанківського ринків кредитування юридичних і фізичних осіб, ще певні події мали важливе значення для розвитку кредитного ринку держави [71, с. 31].

Так, у 2007 р/ великими банками, частка ринку яких складала близько 70%, було створено Перше всеукраїнське бюро кредитних історій. А вже наприкінці 2007 року в Україні було зареєстровано чотири бюро кредитних

історій: ТОВ «Українське бюро кредитних історій», ТОВ «Перше всеукраїнське бюро кредитних історій», ЗАТ «Міжнародне бюро кредитних історій» і ТОВ «Перше бюро кредитних історій» [55]. ТОВ «Українське бюро кредитних історій», створене ПриватБанком, володіло понад 10 млн. кредитних історій. Таким чином, банківська кредитна система отримала дієву інституцію, яка дає можливість знати кредитну історію клієнтів і відповідно враховувати її при наданні позик.

Дослідивши розвиток кредитного ринку України від початку розпаду Радянського Союзу, створення незалежної України та до сьогодні, можемо виокремити декілька етапів формування кредитного ринку України [71, с. 31-32]:

1 етап – 1988–1996 рр. Зародження. Початок розвитку інфраструктури кредитного ринку.

Характерні риси: створення перших українських державних банків, прийняття Закону України «Про банки та банківську діяльність», введення в обіг постійної грошової одиниці – гривні.

2 етап – 1997–1999 рр. Перша фінансова криза.

Характерні риси: великі обсяги втрати капіталу банками, зниження довіри до банків, високий рівень проблемних кредитів, банкрутство неефективних банків.

3 етап – 2000–2006 рр. Зростання кредитного ринку. Кредитна експансія.

Характерні риси: значне нарощування обсягів активів банків, значне зростання обсягів кредитування економіки, звикання «жити в борг».

4 етап – 2007–2008 рр. Пік розвитку кредитного ринку. Кредитний бум.

Характерні риси: найбільші обсяги наданих кредитів, найбільші обсяги вкладених коштів у банківську систему, широке коло пропозицій кредитних програм, низькі відсоткові ставки за кредитами, бурхливий розвиток іпотечного кредитування та кредитування в іноземній валюті.

5 етап – IV кв. 2008–2009 рр. – Друга фінансова криза. Занепад.

Характерні риси: нестача коштів у банківській системі для кредитування, зростання вартості кредитів, заборона кредитування в іноземній валюті, майже повне припинення іпотечного кредитування.

6 етап – 2010 р. і до сьогоднішнього дня. Відновлення кредитного ринку. Зростання.

Характерні риси: повернення коштів у банки, зниження вартості кредитів, відновлення іпотечного кредитування, зростання обсягів кредитування, розширення кількості кредитних програм та ін.

2.2. Сучасний стан банківського кредитування в Україні

На сучасному етапі економічного розвитку одним із важливих шляхів виходу України із кризового стану є удосконалення та подальший розвиток банківського кредитування. Підвищення ефективності банківського сектору країни – одна з актуальних, гострих і складних проблем, яка існує на сьогоднішній день, адже банківські установи дещо скоротили свою діяльність на ринку кредитування. Це є безумовним наслідком світової економічної кризи, яка похитнула економіку нашої держави і помітно вплинула на показники кредитного портфелю українських банків (табл. 2.1) [32, с. 120].

Таблиця 2.1

Динаміка кредитного портфелю провідних банків України за 2005 – 2011 рр. [119]

Банк	Кредитний портфель банків, млрд. грн.							Питома вага банків України в кредитно-інвестиційному портфелі, 2011, %
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
ПриватБанк	16763	27533	46017	71654	67432	93190	100987	16,71
Ощадбанк	5946	7504	13788	51176	51006	49235	63211	10,46
Укрексімбанк	7718	14552	6751	40027	46029	53382	55644	9,21
ВТБ	1545	2057	9601	18666	22900	26775	28552	4,73

Продовження табл. 2.1

ОТР Банк	6018	9681	15610	29941	25183	21093	19517	3,23
Альфа-банк	1721	5422	14041	28849	21463	18576	19596	3,24
Фінанси та кредит	3679	6469	13252	16460	14897	17159	16781	2,78
ПУМБ	2745	4829	11998	17259	12565	12672	23409	3,88
Інші банки								45,76

Аналіз табл. 2.1 дає змогу побачити, що протягом 2005-2008 рр. динаміка кредитного портфелю восьми провідних українських банків була позитивною, а у 2009-2010 рр. у зв'язку зі світовою фінансовою кризою, більшість українських банків зменшили обсяги кредитування (крім ПриватБанку, Укрексімбанку, ВТБ, Фінанси та кредит). Найбільшу частку в кредитно-інвестиційному портфелі банків України станом на 01.01.2012 р. складає Приватбанк (16,71%). Питома вага перших восьми українських банків у структурі кредитно-інвестиційного портфелю банківської системи України складає 54,24 %, інших банків – 45,76 % [119].

Порівняно з темпами приросту показника загальних активів у 2008 р. у 2009–2010 рр. спостерігалось уповільнення темпів розвитку банківської системи України (табл. 2.2). Загальні активи банківської системи України за 2008 р. зросли на 57,2%. За 2009 р. активи банківської системи зросли лише на 2,9%, у 2010 р. – на 8,9%, а у 2011 р. – уже на 11,1%. Загальні активи банківської системи України за 2012 р. зросли на 4,7%. і складають 1267892 млн. грн. (див. табл. 2.2).

Загальний обсяг кредитних вкладень у 2008 р. збільшився на 63,2% (див. табл. 2.2). Протягом 2009–2010 рр. темпи зростання кредитних вкладень мали стійку тенденцію до уповільнення. На динаміку кредитних вкладень істотно вплинули кризові події останніх років, коли банки значно знизили свою кредитну активність [50, с. 56]. За 2009 р. кредитні вкладення зменшилися на 5,7%, за 2010 р. відбулося незначне їх зростання на 1,0% порівняно з 2009 р., а

за 2011 р. – на 11,1%. Загальний обсяг кредитних вкладень у 2008 р. збільшився на 4,7% до 815327 млн. грн.

Таблиця 2.2

**Динаміка загальних активів та кредитного портфеля банків за 2008–
2012 роки***

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
1. Загальні активи, млн. грн.	973332	1001626	1090248	1211540	1267892
2. Річний темп приросту загальних активів	57,2	2,9	8,9	11,1	4,7
3. Кредити надані, млн. грн.	792244	747348	755030	825320	815327
4. Ріст кредитів наданих, %	63,2	-5,7	1,0	9,3	-1,2
4. Частка кредитів наданих у загальних активах, %	81,4	74,6	69,3	68,1	64,3

* Джерело: Основні показники діяльності банків: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

Протягом 2008-2012 рр. одночасно високими темпами відбувалося й зменшення питомої ваги кредитного портфеля в активах банків за рахунок зростання частки всіх інших статей балансу. Так, у 2008 р. цей показник становив 81,4 % (див. табл. 2.2).

Частку кредитного портфеля в загальних активах на рівні 81,4 % слід розцінювати як критично високу, відповідно й рівень концентрації кредитних операцій є занадто ризикованим. Безперечно, зростання кредитного портфеля позитивно впливає на ефективність банківської діяльності, проте не можна довго працювати в такому режимі за відсутності диверсифікації робочих активів. Стрімке зростання обсягів кредитного портфеля, яке спостерігалось, зокрема у 2008 р., призвело до негативних наслідків і втрати стабільності банківської системи [90, с. 165-166].

У наступний період частка кредитного портфеля в загальних активах поступово знижувалася до 74,6 % у 2009 р., 69,3% у 2010 р, 68,1% у 2011 р. (див. табл. 2.2).

У 2012 р. цей показник становив 64,3 % (див. табл. 2.2), що є співставним з європейськими банками, де частка кредитного портфеля становить близько 65 % [90, с. 165].

Це дозволяє зробити висновок, що банки обрали стратегію максимізації доходів за рахунок підвищення рівня ризику, адже кредитні операції завжди були і залишаються найбільш ризикованими. Знизити ризик можна диверсифікацією активів, зменшуючи частку кредитного портфеля з одночасним збільшенням питомої ваги портфеля цінних паперів. Серед причин, що призвели до погіршення ситуації, також такі, як низька платоспроможність вітчизняних позичальників, неврегульованість законодавства, зокрема щодо процедури банкрутства та процедури реєстрації обтяжень, високий кредитний ризик, що, в свою чергу, вимагає формування значних резервів [90, с. 166].

У 2012 р. незважаючи на збільшення депозитної бази банків і вжиття Національним банком України комплексу заходів, спрямованих на підтримку процесів економічного розвитку, кредитна активність банків відновлювалася недостатньо високими темпами [74, с. 10].

Обсяг кредитів, наданих депозитними корпораціями резидентам за 2012 р. збільшився на 13333 млн. грн., або на 1,7 % – до 815142 млн. грн. (табл. 2.3). Такого приросту кредитних вкладень вдалося досягти виключно за рахунок збільшення обсягів кредитування у національній валюті. Загальний обсяг кредитних вкладень у національній валюті протягом 2012 р. збільшився на 7,7%. Натомість кредитні вкладення в іноземній валюті – зменшилися на 7,3% (див. табл. 2.3) [21, с. 100; 74, с. 11].

Зростання загального обсягу кредитування відбулося виключно завдяки залученню кредитів суб'єктами реального сектору економіки [74, с. 11].

Таблиця 2.3

**Кредити, надані депозитними корпораціями резидентам у розрізі
видів валют за 2011-2012 рр. [22, с. 134]**

(залишки коштів на кінець періоду)

Показники	2011 р.		2012 р.		Зміни за 2012 р.	
	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%
1. Кредити, усього у тому числі:	801809	100	815142	100	+13333	-
1.1. За видами валют у національній валюті	478596	59,7	515580	63,3	+36984	+3,6
в іноземній валюті	323213	40,3	299562	36,7	-23651	-3,6

Обсяг кредитів, наданих депозитними корпораціями нефінансовим корпораціям, за 2012 р. збільшився на 29880 млн. грн., або на 5,2 % – до 605425 млн. грн., у тому числі в національній валюті на 6,3 %, в іноземній валюті – на 3,2 % (табл. 2.4) [22, с. 139; 74, с. 11].

Таблиця 2.4

**Кредити, надані депозитними корпораціями нефінансовим
корпораціям, у розрізі видів валют за 2011-2012 рр. [22, с. 139]**

Показники	2011 р.		2012 р.		Зміни за 2012р.	
	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%
1. Кредити, усього у тому числі:	575545	100	605425	100	+29880	-
1.1. За видами валют у національній валюті	369763	64,2	393147	64,9	+23384	+0,7
в іноземній валюті	205782	35,8	212278	35,1	+6496	-0,7

Помірні темпи приросту кредитування корпоративного сектору в 2012 році насамперед пояснюються наявністю значних зовнішніх ризиків та невизначеністю щодо подальшого розвитку ситуації на ринках [74, с. 11].

Загальний обсяг кредитів, наданих фізичним особам, у 2012 р. зменшився на 6,7 % – до 183,1 млрд. грн.

Утім зберігалася стійка тенденція щомісячного приросту кредитів, наданих населенню в національній валюті, який за підсумками 2012 р. становив 19,2 %. Такій динаміці зокрема сприяло поживлення споживчих настроїв та покращення кредиспроможності фізичних осіб з огляду на збільшення їх доходів [74, с. 11].

Залишки за кредитами, наданими населенню в іноземній валюті, у 2012 р. зменшилися на 25,8 %, що є найбільшим зменшенням з часу запровадження заборони споживчого кредитування в іноземній валюті [74, с. 11].

Зменшення обсягів кредитування населення в іноземній валюті в 2009, 2010 та 2011 рр. становило 13,5 %, 17,2 % та 20,7 % відповідно.

Обсяг кредитів, наданих населенню в іноземній валюті, за підсумками 2012 р. вперше з 2003 р. став меншим порівняно з відповідним показником у національній валюті. Отже, динаміка банківського кредитування в 2012 р. супроводжувалася нівелюванням валютних диспропорцій, накопичених напередодні кризи 2008 р. [74, с. 11].

Зазначене вище відповідним чином відобразилося на валютній структурі кредитного портфеля банків. Так, за станом на 01.01.2013 р. частка кредитів в іноземній валюті, наданими депозитними корпораціями резидентам в загальному їх обсязі знизилася з 40,3 % до 36,7 % (див. табл. 2.3). Зменшення доларизації кредитного портфеля банків сприяло підвищенню потенціалу банківської системи в протидії зовнішнім потрясінням [74, с. 11].

За станом на початок 2009 р. показник доларизації кредитів становив майже 60 %.

Протягом 2012 р. структура кредитів, виданих нефінансовим корпораціям за цільовим спрямуванням, значних змін не зазнала (табл. 2.5). Станом на 01.01.2013 р. продовжує переважати кредитування поточної діяльності (85,3%). Слід відмітити, що іпотечні кредити зросли на 37761 млн. грн., або на 50,7% і складають лише 18,5% (див. табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Кредити, надані депозитними корпораціями нефінансовим
корпораціям, за цільовим спрямуванням за 2011-2012 рр. [22, с. 141]**

(залишки коштів на кінець періоду, млн. грн.)

Показники	2011 р.		2012 р.		Зміни	
	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%
1. Усього	575545	100	605425	100	+29700	-
2. Кредити в поточну діяльність	484243	84,1	516320	85,3	+32077	+1,2
3. На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості	10318	1,8	7467	1,2	-2851	-0,6
4. Інші кредити в інвестиційну діяльність	80985	14,1	81638	13,5	+6530,6	-0,6
5. Із загальної суми іпотечні кредити	74390	12,9	112061	18,5	+37671	+5,6

Обсяг кредитів, наданих депозитними корпораціями домашнім господарствам, за 2012 р. зменшився на 13595 млн. грн., або на 6,8 % – до 187629 млн. грн. (табл. 2.6) [22, с. 149].

Кредити, надані домогосподарствам, станом на 01.01.2013 р. становили 187629 млн. грн. (див. табл. 2.6). Слід зазначити, що за 2012 р. збільшилась частка кредитів, виданих на споживчі потреби з 62,7% до 66,6%. Збільшення відбулось за рахунок значного зменшення обсягу кредитів на придбання,

будівництво та реконструкцію нерухомості на 17,1% (12020 млн. грн.) та одночасного зменшення обсягу споживчих кредитів на 0,9% (1181 млн. грн.) [22, с. 149].

Таблиця 2.6

Кредити, надані депозитними корпораціями домашнім господарствам, за цільовим спрямуванням за 2011-2012 рр. [22, с. 149]
(залишки коштів на кінець періоду, млн. грн.)

Показники	2011 р.		2012 р.		Зміни	
	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%
1. Усього	201224	100	187629	100	-13595	-
2. Споживчі кредити	126192	62,7	125011	66,6	-1181	+3,9
3. На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості	70447	35,0	58427	31,1	-12020	-3,9
4. Інші кредити	4585	2,3	4191	2,3	-394	-
5. Із загальної суми іпотечні кредити	97431	48,4	63158	33,7	-34273	-14,7

Структура кредитів за видами економічної діяльності протягом 2012 р. не зазнала значних структурних змін (табл. 2.7). Найбільша частка кредитів, виданих нефінансовим корпораціям, продовжує припадати на торгівлю, ремонт автомобілів, побутових приладів та предметів особистого вжитку (36,4%). Розподіл кредитів між іншими видами економічної діяльності має такий вигляд: 20,8% кредитів спрямовано на переробну промисловість, 17,4% – на операції з нерухомим майном, на оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям, 6,1% кредитів – на будівництво та 6,0% – на сільське господарство (рис. 2.3) [22, с. 143].

В Україні віддають перевагу короткостроковому (до 1 року – 42,3%) та середньостроковому кредитуванню (до 5 років – 36,1%, табл. 2.8).

Таблиця 2.7

**Кредити, надані депозитними корпораціями нефінансовим
корпораціям, за видами економічної діяльності за 2011-2012* рр.**

[20, с. 154; 22, с. 143]

Види економічної діяльності	2011 р.		2012 р.		Зміни	
	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%
Усього	575545	100	605425	100	+29880	-
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	34143	5,9	36488	6,0	+2345	+0,1
Рибальство, рибництво	379	0,1	356	0,1	-23	-
Добувна промисловість	11483	2,0	15726	2,6	+4243	+0,6
Переробна промисловість	124314	21,6	125880	20,8	+1566	-0,8
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	18977	3,3	21483	3,6	+2506	+0,3
Будівництво	44215	7,7	37052	6,1	-7163	-1,6
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	209044	36,3	220224	36,4	+11180	+0,1
Діяльність готелів та ресторанів	4863	0,9	4230	0,7	-633	-0,2
Діяльність транспорту та зв'язку	28766	5,0	30043	5,0	+1277	-
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	91572	15,9	105516	17,4	+13944	+1,5
Освіта	101	0,02	138	0,02	+37	-
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1592	0,3	1341	0,2	-251	-0,1

Продовження табл. 2.7

Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	6096	1,1	6949	1,2	+853	+0,1
---	------	-----	------	-----	------	------

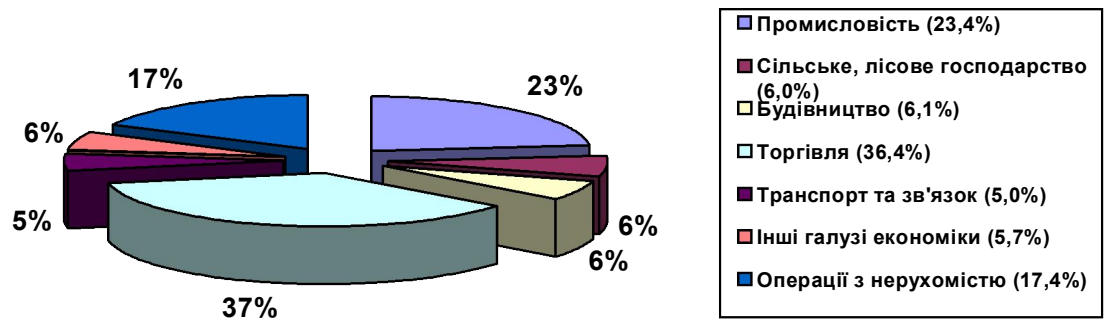

Рис. 2.3. Структура кредитів, наданих депозитними корпораціями, нефінансовим корпораціям за станом на 01.01.2013 р. (за видами економічної діяльності [22, с.143])

Таблиця 2.8

Кредити, надані депозитними корпораціями резидентам у розрізі строків погашення [22, с. 134]

Період	Усього	до 1 року		від 1 року до 5 років		більше 5 років	
		Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%
2005	143423	54823	38,2	88601	61,8	-	-
2006	245230	86197	35,2	159033	64,8	-	-
2007	426867	131505	30,8	181311	42,5	114052	26,7
2008	734022	222033	39,2	278581	38,0	233408	31,8
2009	723295	230974	31,9	266699	36,9	225623	31,2
2010	732823	242772	33,1	275605	37,6	214446	29,3
2011	801809	297422	37,1	301002	37,5	203385	25,4
2012	815142	344237	42,3	294511	36,1	176394	21,6

У 2012 р. вартість кредитів, наданих клієнтам, зросла (рис. 2.4). Серед основних чинників такої динаміки було зростання вартості депозитів та попиту на кредити з боку позичальників. Вартість кредитів як у секторі нефінансових корпорацій, так і в секторі домашніх господарств [22, с. 166].

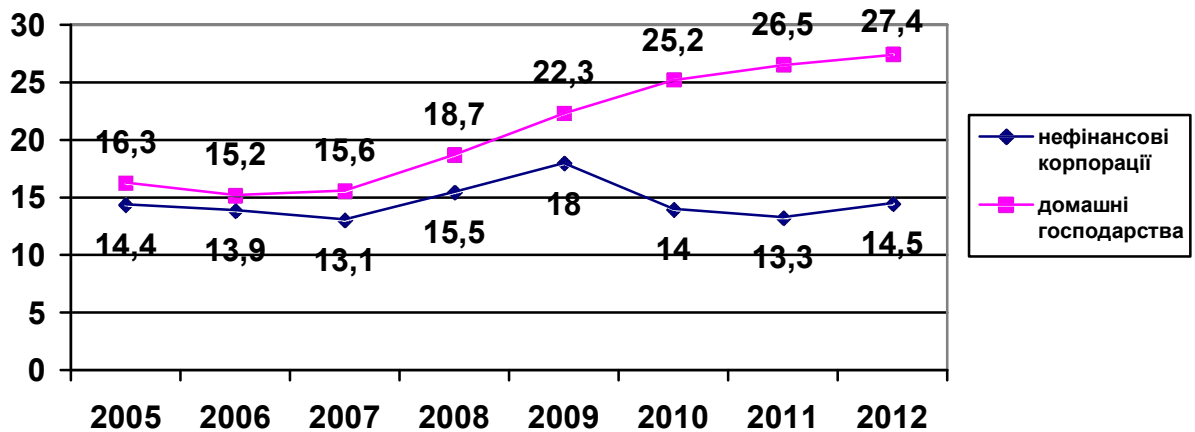

Рис. 2.4. Процентні ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями у 2005-2012 рр. [22, с. 166]

Головною проблемою на шляху розвитку кредитування в Україні є нестабільність та високий рівень процентних ставок за кредитами, зокрема, для домашніх господарств.

Проаналізувавши сучасну ситуацію банківського кредитування в Україні, можна стверджувати, що для ефективного розвитку кредитної діяльності банкам необхідно:

- удосконалити регулятивну базу, в тому числі законодавство у сфері захисту прав кредиторів;
- прийняти Закон України «Про банківський кредит», у якому було б означено види кредитів, які можуть надавати банки, обмеження щодо кредитної діяльності банків, механізми контролю у процесі кредитування, можливості управління кредитними ризиками тощо;
- переглянути методики оцінки кредитоспроможності позичальників, з метою зниження ризиків неповернення кредитів; основний акцент при прийнятті рішення про надання кредиту необхідно робити на кредитній історії та аналізі доходів і, лише в останню чергу, на забезпеченні;

- забезпечити дотримання принципів, пов'язаних з умовами банківського кредитування та здійснити адаптацію міжнародного досвіду кредитування до української банківської практики;
- удосконалити механізм надання кредитів з врахуванням зарубіжного досвіду;
- банки мають визначити основні напрями розробки методологічних підходів щодо управління кредитними ризиками, зокрема планувати розподіл кредитних вкладень на довгостроковий період, в основу якого буде покладено зважену кредитну політику, обґрунтовану загальноекономічними умовами, а не метою агресивного захоплення ринку;
- запровадити якісні системи оцінки кредитних ризиків та підвищення ефективності діяльності кредитних бюро шляхом оптимізації структури банківської системи й удосконалення банківського законодавства;
- необхідно переорієнтувати менеджмент банків відповідно до нових умов ринку і перехід на такі принципи надання кредитів, як збільшення обсягів кредитування в умовах зменшення відсоткових ставок і зменшення кредитного ризику.

2.3. Організація процесу кредитування та аналіз кредитної діяльності в установах ПАТ «Державний ощадний банк України»

Організація процесу кредитування в установах ПАТ «Ощадбанк» включає наступні елементи (рис. 2.5).

Для отримання кредиту позичальник - юридична особа спочатку подає до ПАТ «Ощадбанк»:

- кредитну заявку;
- бізнес-план або техніко-економічне обґрунтування кредитного проекту;
- баланси та звіти про фінансові результати за період, передбачений

Порядком класифікації кредитних операцій в установах ПАТ «Ощадбанк»,

затвердженим постановою правління ВАТ «Ощадбанк» від 22.09.2003 р. №190 (зі змінами і доповненнями) [88], залежно від виду економічної діяльності та організаційно-правової форми суб'єкта підприємницької діяльності;

- інші документи відповідно до вимог ПАТ «Ощадбанк».

Суб'єкт підприємницької діяльності без створення юридичної особи на першому етапі подає до ПАТ «Ощадбанк»:

- кредитну заявку;
- паспорт громадянина України;
- довідку про присвоєння ідентифікаційного номера платника податку;
- свідоцтво про державну реєстрацію фізичної особи – суб'єкта

підприємницької діяльності;

- декларацію про доходи або звіт суб'єкта малого підприємництва фізичної особи – платника єдиного податку;

- техніко-економічне обґрунтування кредитного проекту;
- інші документи відповідно до вимог ПАТ «Ощадбанк».

На підставі вищезазначених документів ПАТ «Ощадбанк» здійснює попередню оцінку фінансового стану позичальника, кредитного проекту та кредитного ризику, здійснює класифікацію кредитної операції, визначає можливість подальшого розгляду повного пакета документів позичальника.

Оцінка фінансового стану позичальника та визначення його кредитоспроможності здійснюється відповідно до порядку, який регламентується окремим положенням ПАТ «Ощадбанк».

У разі, якщо за результатами аналізу діяльності позичальника кредитною службою виявляється, що діяльність істотно пов'язана (не обов'язково за юридичною ознакою пов'язаності сторін) із діяльністю інших суб'єктів господарської діяльності і є взаємозалежною з ними, надання кредиту такому позичальнику можливо за умов оцінки діяльності та фінансового стану усіх пов'язаних спільною діяльністю осіб. При цьому оцінка фінансового стану таких пов'язаних осіб здійснюється відповідно до типу такої особи (юридична

особа або фізична особа – приватний підприємець) за відповідною затвердженою Ощадбанком методикою.

Організація процесу кредитування	
1. Етапи кредитного процесу	8. Контроль за заставленим майном
2. Оцінка кредитоспроможності позичальника	(майновими правами)
3. Розгляд повного пакета документів та укладання кредитного договору	9. Контроль за погашенням кредиту і сплатою процентів
4. Забезпечення кредиту	10. Відстроченні погашення кредиту
5. Видача кредитних коштів	11. Дії Банку при виникненні простроченої заборгованості за кредитом та процентами
6. Формування кредитної справи	12. Моніторинг кредитних операцій
7. Контроль за цільовим використанням кредиту	13. Формування резерву під можливі втрати за кредитними операціями

Рис. 2.5. Організація процесу кредитування у ПАТ «Ощадбанк» [117]

Оцінка кредитоспроможності позичальника-фізичної особи здійснюється на підставі кредитної заявки позичальника (кредитоспроможності поручителя – на підставі заявки поручителя (майнового поручителя), довідки з основного місця роботи про розмір доходів позичальника не менш ніж за останні три місяці, якщо інше не передбачено відповідним рішенням уповноваженого колегіального органу Ощадбанку, інших документально підтверджених джерел отримання доходів протягом певного часу та розмірів здійснюваних витрат. Всі довідки повинні бути чинні на момент прийняття рішення про надання кредиту (довідка з основного місця роботи про розмір доходів позичальника діє протягом одного місяця, наступного за останнім місяцем отримання доходу). До розрахунку кредитоспроможності позичальника можуть прийматися також доходи:

- дружини/чоловіка;
- інших повнолітніх та працездатних осіб – членів сім'ї позичальника (батьків, дітей). Врахування доходів інших повнолітніх та працездатних осіб членів сім'ї позичальника (батьків, дітей) дозволяється виключно у випадку якщо кредит надається на придбання нерухомості житлового призначення (в тому числі земельних ділянок із цільовим призначенням на будівництво та обслуговування житлового будинку і господарських будівель), або на будівництво такої нерухомості, для чого позичальник подає довідки про їхні доходи.

Якщо результатами попередньої оцінки задовольняються вимоги Ощадбанку, позичальнику пропонується сформулювати та подати на розгляд повний пакет документів залежно від організаційно-правової форми суб'єкта підприємницької діяльності. Відповідальність за достовірність інформації, що міститься в пакеті документів, несе позичальник згідно з чинним законодавством.

Склад пакета документів, який подає позичальник-фізична особа для одержання кредиту, залежить від цілі кредиту (придбання споживчих товарів або послуг, будівництво або купівля об'єктів нерухомості) і в кожному конкретному випадку визначається установою Ощадбанку.

З метою формування об'єктивного висновку щодо можливості надання кредиту позичальнику розгляд пакета документів у регіональному управлінні та центральному апараті здійснюється відповідними службами (кредитна служба, юридична служба, служба банківської безпеки, служба проблемних активів, служба ризик-менеджменту), на яких покладені певні функції щодо їх участі в кредитному процесі.

За результатами розгляду пакета документів позичальника кожна служба готує висновки з питань, що віднесені до її компетенції.

Висновки служб вважаються інформацією, що має конфіденційний характер і не підлягає розголошенню, в т.ч. і позичальнику. Висновкам служб надається гриф “Банківська таємниця”.

Кредитна заявка разом з висновками вищезазначених служб передається на розгляд кредитного комітету, який приймає рішення щодо надання кредиту в межах наданих йому повноважень.

Кредитні взаємовідносини між Ощадбанком та позичальником регламентуються на підставі кредитних договорів, які визначають зобов’язання та відповідальність сторін. Підставою для укладання кредитного договору з позичальником є рішення відповідного кредитного комітету про надання кредиту.

Кредитний договір укладається в письмовій формі за типовою формою, візується кредитною та юридичною службами та підписується уповноваженими представниками сторін на кожному аркуші. Зміна умов договору здійснюється за згодою сторін і оформляється додатковим договором до кредитного договору.

Сторінки кредитного договору повинні бути пронумеровані.

У кредитному договорі, за домовленістю сторін, передбачається право Ощадбанку здійснювати договірне списання коштів з поточних рахунків позичальника в національній та іноземній валюті та спрямовувати їх на погашення простроченої заборгованості за кредитами та відсотками, а також право Ощадбанку видати наказ про примусову оплату боргового зобов’язання. У кредитному договорі передбачається право Ощадбанку на розкриття банківської таємниці в разі невиконання позичальником своїх зобов’язань.

Кредитні кошти можуть надаватися позичальникам у вигляді кредитних ліній (відновлюваної або невідновлюваної) або овердрафту.

Кредитна лінія – форма надання банком кредиту позичальникам траншами (частинами) в розмірах, які не перевищують заздалегідь обумовлену суму (ліміт кредитної лінії), впродовж певного періоду, з відновленням або без відновлення ліміту кредитування залежно від виду

кредитної лінії (відновлювана чи не відновлювана) та погашення позичальником отриманого кредиту або його частини (у разі надання позичальнику відновлюваної кредитної лінії) [84].

Овердрафт – короткостроковий кредит, що надається Ощадбанком клієнту понад його залишок на поточному рахунку в Ощадбанку шляхом дебетування його поточного рахунку в межах сум, що визначаються відповідними розрахунками за методикою, встановленою Ощадбанком [84].

При розгляді питання щодо надання кредитів за нестандартизованими умовами та/або продуктами однією з основних вимог має бути часткове фінансування витрат позичальником за рахунок власних коштів у розмірі не менше 30 відсотків від вартості заходу (товарів, робіт, послуг), що кредитується (при кредитуванні фізичних осіб на будівництво або купівлю об'єктів нерухомості – 30 відсотків від кошторису будівництва або вартості об'єкта нерухомості).

Кредити на будівництво надаються на підставі договору невідновлюваної кредитної лінії.

Позичальникам, які мають поточні рахунки, відкриті в Ощадбанку, на які систематично зараховуються доходи у вигляді заробітної плати, пенсії тощо, кредити можуть надаватись шляхом укладання договору на відкриття відновлюваної кредитної лінії.

Позичальники, які систематично спрямовують свої грошові надходження (пенсію, заробітну плату та інші доходи) на поточні рахунки, відкриті в Ощадбанку, можуть користуватися овердрафтом.

Овердрафт може оформлятися окремим договором або додатковою угодою до договору про обслуговування поточного рахунку. В договорі (додатковій угоді) визначаються ліміт кредитування, умови надання та погашення кредиту.

Кредитний договір укладається в письмовій формі і не може змінюватися в односторонньому порядку. Зміна умов договору здійснюється за згодою сторін і оформляється додатковою угодою до кредитного договору.

У кредитному договорі передбачається право Ощадбанку видати наказ про примусову оплату боргового зобов'язання.

Кредитний договір реєструється в журналі реєстрації кредитних договорів.

Основними видами забезпечення кредитів є:

- іпотека;
- застава ліквідного (рухомого) майна, яке належить позичальнику та/або майновому поручителю на праві власності і відповідно до законодавства України може бути відчужено заставодавцем та на яке може бути звернено стягнення;
- застава майнових прав на грошові кошти, що належать позичальнику або майновому поручителю та розміщені на депозитному (вкладному) рахунку, який відкритий в установі Ощадбанку, яка надає кредит.

Додатковими видами забезпечення можуть бути:

- порука фізичної або юридичної особи;
- страхування кредиту, відповідно до вимог Порядку здійснення страхових операцій в системі ВАТ “Ощадбанк”, затвердженого постановою правління ВАТ “Ощадбанк” від 17 жовтня 2005р. №100 (зі змінами та доповненнями) [87];
- застава цінних паперів.

У забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором укладаються договори іпотеки або застави ліквідного рухомого майна (яке може бути відчужено заставодавцем та на яке можна звернути стягнення відповідно до чинного законодавства).

У разі якщо для забезпечення виконання зобов'язань одночасно в заставу передається різнорідне майно (нерухомість, товари в обороті, майбутній

врожай, худоба, транспорт, сільськогосподарська техніка, обладнання, зерно тощо), договори застави оформлюються окремо на кожний вид рухомого майна.

Предмет застави підлягає обов'язковій оцінці суб'єктом оціночної діяльності.

Предмет застави або іпотеки підлягає обов'язковому страхуванню на користь Ощадбанку протягом усього строку дії іпотечного договору або договору застави, окрім предметів застави за договорами застави грошей на депозиті, договорами застави цінних паперів, договорами застави майнових прав.

У разі настання страхового випадку предметом застави (іпотеки) стає право вимоги до страховика.

У разі укладання договорів поруки чи страхування кредитного ризику Ощадбанк має впевнитись у надійності поручителя чи страховика. При прийнятті поруки в забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором Ощадбанк здійснює оцінку платоспроможності поручителя. Для більшої надійності договір поруки укладається у вигляді тристоронньої угоди: Ощадбанк – поручитель – позичальник. При укладенні договору страхування кредитного ризику укладається двостороння угода між Ощадбанком та страховиком.

Враховуючи недосконалість чинного законодавства, що регулює правовідносини страхування, а також мало поширене застосування страховими компаніями України страхування кредитного ризику, ми рекомендуємо договір страхування за участю трьох сторін – позичальника (страхувальник), страховика (страхова фірма), кредитора (банк).

Договори застави (іпотеки) укладаються відповідно до типових форм договорів, візуються службами: кредитною, юридичною та службою по роботі з проблемними активами, після чого підписуються уповноваженими представниками сторін на кожному аркуші.

Іпотечний договір має бути нотаріально посвідчений за місцезнаходження майна.

Після прийняття рухомого майна в заставу обтяження прав на таке майна реєструється Ощадбанком у Державному реєстрі обтяжень рухомого майна в порядку, передбаченому чинним законодавством. На підставі реєстрації встановлюється пріоритет обтяження (переважне право Ощадбанку як обтяжувача відносно права інших осіб на те ж саме рухоме майно).

Обов'язковій державній реєстрації підлягає обтяження прав на нерухоме майно, яке прийнято в іпотеку, в порядку, встановленому чинним законодавством.

Після укладення кредитного договору та договорів забезпечення (або додаткових договорів до них) Ощадбанк на підставі розпорядження доповнює картку контрагента параметрами кредитної операції, відкриває рахунки для обліку зобов'язань з кредитування на позабалансових рахунках, для обліку заборгованості за кредитом, для обліку нарахованих доходів.

Установи Ощадбанку можуть застосовувати як основний вид забезпечення поруку, страхування кредиту – відповідно до вимог Порядку здійснення страхових операцій в системі ВАТ “Ощадбанк”, затвердженого постановою правління ВАТ “Ощадбанк” від 17 жовтня 2005 р. № 100 (зі змінами та доповненнями) [87], – виключно відповідно до стандартизованих умов кредитування фізичних осіб, затверджених кредитним комітетом Ощадбанку.

Застосування застави цінних паперів як основного виду забезпечення кредитів може здійснюватись лише з дозволу кредитного комітету Ощадбанку з оцінкою ліквідності цінних паперів окремо по кожному емітенту.

При наданні довгострокових кредитів (крім тих, що надаються в рамках стандартизованих банківських продуктів) під заставу рухомого майна, за винятком нових транспортних засобів, у забезпечення кредиту додатково приймається порука фізичної або юридичної особи або здійснюється

страхування кредиту, відповідно до вимог Порядку здійснення страхових операцій в системі ВАТ “Ощадбанк” [87].

Обсяг забезпечення має бути достатнім для відшкодування заборгованості за кредитом та процентами за користування ним у разі невиконання позичальником своїх зобов'язань за кредитним договором. Прийнятність та достатність забезпечення з урахуванням вимог щодо формування резерву під можливі втрати за кредитними операціями визначаються установою Ощадбанку.

Майно, що перебуває у спільній власності, може бути передано в заставу за згодою всіх співвласників.

Прийняте в забезпечення повернення кредиту будь-яке рухоме майно на вимогу Ощадбанку може надаватись заставодавцем у володіння Ощадбанку на строк дії кредитного договору (до повного виконання позичальником умов кредитного договору), тобто передаватись у заклад.

За угодою сторін індивідуально визначена річ, що є предметом застави, може бути залишена у заставодавця з накладанням знаків, які засвідчують заставу.

При прийнятті в заставу майнових прав термін дії кредитного договору повинен бути коротшим від терміну дії права, що складає предмет застави.

Надання кредитів на купівлю або будівництво об'єктів нерухомості здійснюється під заставу іншого нерухомого майна, яке належить позичальнику або майновому поручителю на праві власності. Після набуття права власності на об'єкт нерухомості (куплений або збудований за рахунок кредитних коштів) замість договору застави іншого нерухомого майна або додатково, на вимогу Ощадбанку, може укладатись договір застави придбаної або збудованої нерухомості.

Майно, яке є предметом застави і залишається у володінні та користуванні заставодавця, має бути застрахованим на користь Ощадбанку,

відповідно до вимог Порядку здійснення страхових операцій в системі ВАТ “Ощадбанк” [87].

У разі якщо предметом застави є нерухоме майно або транспортний засіб, договір застави повинен бути нотаріально засвідчений (нерухомість – за місцезнаходженням, транспортні засоби – за місцем реєстрації).

Застава нерухомого майна підлягає державній реєстрації відповідно до чинного законодавства України (з накладенням заборони відчуження, що обов’язково має бути передбачено договором застави).

Видача кредитних коштів здійснюється відповідно до умов кредитного договору.

Кредити надаються в безготівковій формі шляхом оплати розрахункових документів за товари та послуги або перерахування на поточні рахунки на підставі доручень позичальника, а також готівкою.

З метою зменшення ризику надання кредитів на будівництво здійснюється шляхом укладання договору невідновлюваної кредитної лінії, який передбачає освоєння кредиту поступово, тобто в міру здійснення заходу, що кредитується. При цьому надання кредитних коштів розпочинається після підтвердження позичальником здійснених витрат за рахунок власних коштів, передбачених для фінансування цього заходу. Кожний наступний транш кредитних коштів надається після надання позичальником звіту про використання раніше одержаної суми кредиту.

Загальний обсяг наданих протягом дії невідновлюваної кредитної лінії коштів (сума видачі коштів по дебету рахунку наданого кредиту) не може перевищувати максимальної суми кредиту, обумовленої договором невідновлюваної кредитної лінії. При частковому чи повному погашенні кредитної заборгованості ліміт кредитної лінії не відновлюється.

Строк користування невідновлюваною кредитною лінією встановлюється залежно від строку здійснення заходу, що кредитується, кредитоспроможності

позичальника, але не повинен перевищувати граничного строку кредитування, встановленого центральним апаратом.

При кредитуванні за договором відновлюваної кредитної лінії ліміт кредиту, яким може користуватись позичальник, визначається установою Ощадбанку в межах наданих їй повноважень.

Відновлювана кредитна лінія відкривається на строк, визначений за згодою сторін. Строк користування кредитом та періодичність його погашення встановлюються окремо за кожним траншем (частиною кредиту) та обумовлюються в договорі відновлюваної кредитної лінії або в додаткових угодах до нього. Ліміт кредитної лінії відновлюється на суму погашення і позичальник знову може отримувати кредитні кошти в межах невикористаного ліміту. Протягом дії відновлюваної кредитної лінії позичальник має право здійснювати дострокове погашення кредиту.

Дія кредитної лінії може бути продовжена на новий строк за умови належного виконання позичальником своїх зобов'язань за договором.

У разі якщо позичальник остаточно не використав весь ліміт кредитної лінії, визначений договором, то зобов'язання Ощадбанку щодо надання кредиту відносно невикористаної позичальником суми припиняються в останній день строку дії кредитної лінії.

По кожному позичальнику формується окремий пакет робочих документів (кредитна справа, файл-пакет).

Робочі документи групуються за предметом і зберігаються в хронологічному порядку залежно від дати їх складання:

- документи, отримані від позичальника перед наданням кредиту;
- документи, що готуються службами Ощадбанку перед наданням кредиту;
- рішення про надання кредиту уповноваженим колегіальним органом (витяг або копія) у разі прийняття рішення таким органом;
- кредитний договір та додаткові угоди до нього (копії);

- договори та документи щодо забезпечення кредиту (копії);
- документи з бухгалтерського обліку кредитних операцій (розпорядження, виписки по рахунках тощо);
- документи, що підтверджують цільове використання кредитних коштів;
- документи щодо контролю за станом заставленого майна;
- інші документи стосовно надання та обслуговування кредиту.

Банк здійснює попередній та наступний контроль за цільовим використанням кредитних коштів.

Попередній контроль здійснюється при видачі позичальнику кредитних коштів шляхом перевірки відповідності платежу, передбаченого в платіжному дорученні, умовам кредитного договору, а також перевірки відповідності реквізитів платіжного доручення реквізітам, зазначеним у договорі (контракті), за умовами якого здійснюється перерахування грошових коштів.

Наступний контроль здійснюється на підставі документів, що підтверджують отримання позичальником оплачених за рахунок кредиту товарно-матеріальних цінностей чи наданих послуг. До таких документів належать накладні на отримання матеріально-технічних цінностей, рахунки-фактури, акти приймання-передачі матеріальних цінностей чи наданих послуг та ін.

У разі якщо позичальник не представив документи, що підтверджують цільове використання кредитних коштів, Ощадбанк здійснює перевірку безпосередньо у позичальника.

У разі виявлення фактів використання кредитних коштів не за призначенням з позичальника стягується штраф у розмірі до 25 відсотків від розміру використаного не за призначенням кредиту відповідно до Положення “Про кредитування юридичних осіб та інших суб’єктів підприємницької діяльності”, затверджене постановою правління ВАТ “Державний ощадний банк України” від 26 грудня 2002 р. № 171 [85].

Погашення кредиту і сплата нарахованих за ним відсотків (комісій) здійснюється позичальником в порядку та строки, визначені кредитним договором.

Ощадбанк здійснює контроль за своєчасними розрахунками позичальника з Ощадбанком за наданим кредитом, нарахованими відсотками та комісіями і в разі невиконання позичальником зобов'язань за кредитним договором застосовує до нього санкції, передбачені кредитним договором, у тому числі списання суми боргового зобов'язання за кредитним договором з поточного рахунку позичальника на підставі наказу.

Позичальник може здійснювати дострокове погашення всієї заборгованості за кредитом або її частини на умовах, зазначених в кредитному договорі.

Протягом дії кредитного договору установа Ощадбанку здійснює контроль за заставленим майном (майновими правами) шляхом інспекційних перевірок.

Перевірки проводяться з метою встановлення:

- факту наявності майна за місцезнаходженням згідно з договором застави;
- відповідності родових ознак наявного майна ознакам, за якими його прийнято в заставу;
- умов зберігання та експлуатації майна.

У разі виявлення, що стан наявного майна, умови його зберігання чи експлуатації не відповідають вимогам договору застави, внаслідок чого ліквідність майна недостатня для забезпечення виконання позичальником своїх зобов'язань за кредитним договором, Ощадбанк згідно з умовами договору застави повинен вимагати від позичальника поповнення або заміни предмета застави в обумовлений строк, зміни умов його зберігання чи експлуатації або звернути стягнення на заставлене майно до настання строку погашення кредиту.

Погашення кредиту та сплата нарахованих процентів за користування ним здійснюються позичальником у порядку, черговості та в строки, визначені кредитним договором.

Погашення заборгованості за кредитами та сплата процентів за користування ними можуть здійснюватись позичальниками готівкою або безготівковим шляхом (переказами або перерахуванням з вкладних, поточних, карткових рахунків, а також шляхом утримання коштів із заробітної плати, пенсії та перерахування їх у погашення боргу на підставі доручення позичальника).

Позичальник може здійснювати дострокове погашення всієї заборгованості за кредитом або внесення окремих платежів у погашення заборгованості за кредитом наперед на умовах, визначених кредитним договором.

Банк здійснює контроль за своєчасними розрахунками за наданим кредитом та нарахованими процентами. У разі невиконання позичальником зобов'язань за кредитним договором Ощадбанк застосовує до нього санкції, передбачені кредитним договором, а також вживає заходи щодо стягнення заборгованості, у тому числі шляхом списання коштів з рахунків на підставі наказу про примусову оплату боргового зобов'язання.

На протязі дії кредитного договору здійснюється аналіз та оцінка фінансового стану позичальника, стану погашення кредиту та сплати відсотків, стану забезпечення, а також класифікація кожної кредитної операції за ступенем ризику та розрахунок резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями.

Моніторинг кредитного портфеля в цілому по Ощадбанку передбачає здійснення аналізу структури кредитного портфеля з метою виявлення негативних тенденцій у здійсненні кредитної діяльності та вжиття необхідних заходів до їх усунення.

При наявності у позичальника тимчасових фінансових труднощів, що виникли з об'єктивних причин, та неможливості погашення заборгованості за кредитом у визначений строк Ощадбанк може протягом дії кредитного договору надавати позичальнику за його клопотанням відстрочку та/або розстрочку погашення окремих (часткових) платежів по кредиту в межах встановленого строку користування кредитом, а також відстрочити кінцевий строк погашення кредиту, визначений кредитним договором.

За наявності визначених підстав позичальнику може бути здійснено реструктуризацію боргу відповідно до Тимчасового регламенту роботи із позичальниками щодо реструктуризації заборгованості за кредитами, отриманими у ПАТ «Ощадбанк», у разі якщо такі повноваження надані установі Ощадбанку окремим рішенням кредитного комітету Ощадбанку.

Загальний строк, на який регіональне управління може без дозволу центрального апарату відстрочити погашення кредиту, не повинен перевищувати шести місяців.

Відстрочення погашення кредиту здійснюється за умови, що позичальник своєчасно сплачує проценти.

Ощадбанк встановлює постійний контроль за погашенням відстрочених кредитів. У разі невиконання позичальником своїх зобов'язань Ощадбанк має вжити заходи щодо дострокового стягнення кредиту.

У разі ненадходження від позичальника грошових коштів у погашення кредиту чи сплату процентів у строк, визначений кредитним договором, сума заборгованості, яка підлягала погашенню, переноситься на відповідні рахунки для обліку простроченої заборгованості згідно з обліковою політикою Ощадбанку.

При виникненні простроченої заборгованості за наданими кредитами та процентами за користування ними Ощадбанк зобов'язаний вживати комплекс заходів щодо повного повернення боргу, а саме:

- списання коштів з рахунку позичальника шляхом видачі наказу про примусову оплату боргового зобов'язання (вказане положення має бути передбачено умовами укладених з позичальником договорів);
- звернення стягнення на заставлене та інше майно позичальника або майнового поручителя;
- стягнення боргу з поручителя;
- одержання сум страхового відшкодування.

Ощадбанк списує залишок непогашеної заборгованості за рахунок резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями в порядку, передбаченому чинним законодавством України.

Ощадбанк при наданні кредитів повинен створювати резерв під можливі втрати за кредитними операціями.

Порядок розрахунку та формування такого резерву регламентується нормативними документами Національного банку України [86] та внутрішніми нормативними документами Ощадбанку.

Активна діяльність Ощадбанку за 2011 р. характеризується значним кількісним зростанням. Активи Ощадбанку за 2011 р. зросли на 14561167 тис. грн., або на 24,7%, і досягли 73580300 тис. грн. на 01.01.2012 р. (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Динаміка активів Відкритого акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» за 2009 рік [97, с. 54]

Показники активів	Станом на 01.01.2011 р.		Станом на 01.01.2012 р.		Відхилення за 2011 р.	
	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%
1. Грошові кошти та їх еквіваленти	5455665	9,2	5553897	7,6	+98232	-1,6
2. Кошти в інших банках	530553	0,7	607743	0,8	+77190	+0,1

Продовження табл. 2.9

3. Кредити та заборгованість клієнтів	39203425	66,4	50460892	68,6	+11257467	+2,2
4. Цінні папери в портфелі банку на продаж	7697151	13,0	9526535	13,0	+1829384	-
5. Цінні папери в портфелі банку на погашення	3188142	5,4	4384778	6,0	+1196636	+0,6
6. Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	81130	0,1	58599	0,08	-22531	-0,02
7. Відстрочений податковий актив	-	-	15419	0,02	+15419	+0,02
8. Основні засоби та нематеріальні активи	2447593	4,2	2466078	3,4	+18485	-0,8
9. Інші фінансові активи	191083	0,3	251697	0,3	+60614	-
10. Інші активи	224391	0,4	254662	0,4	+30271	-
11. Усього активів	59019133	100	73580300	100	+14561167	-

Для структури активів Ощадбанку за 2011 р. характерне зростання частки більш дохідних активів – кредитів, наданих клієнтам, та заборгованості клієнтів і коштів, розміщених у цінні папери [97, с. 13]. Так, кредитів, наданих клієнтам, зросли на 11257467 тис. грн., або в 1,3 раза, обсяг яких на початок 2012 р. склав 50460892 тис. грн. Частка кредитів та заборгованості клієнтів зросла на 2,2% і склала 68,6% від обсягу активів (див. табл. 2.9). Це

створювало умови для економічного зростання та посилення позитивного впливу Ощадбанку на соціально-економічний розвиток областей та України в цілому.

Станом на 01.01.2012 р. кредитний портфель фізичних осіб (з урахуванням позабалансових зобов'язань) Ощадбанку становив 4284665 тис. грн. (рис. 2.6), відповідно без урахування позабалансових зобов'язань – 3953244 тис. грн. Сума позабалансових зобов'язань з кредитування фізичних осіб станом на 01.01.2012 р. склала 331421 тис. грн. [97, с. 16].

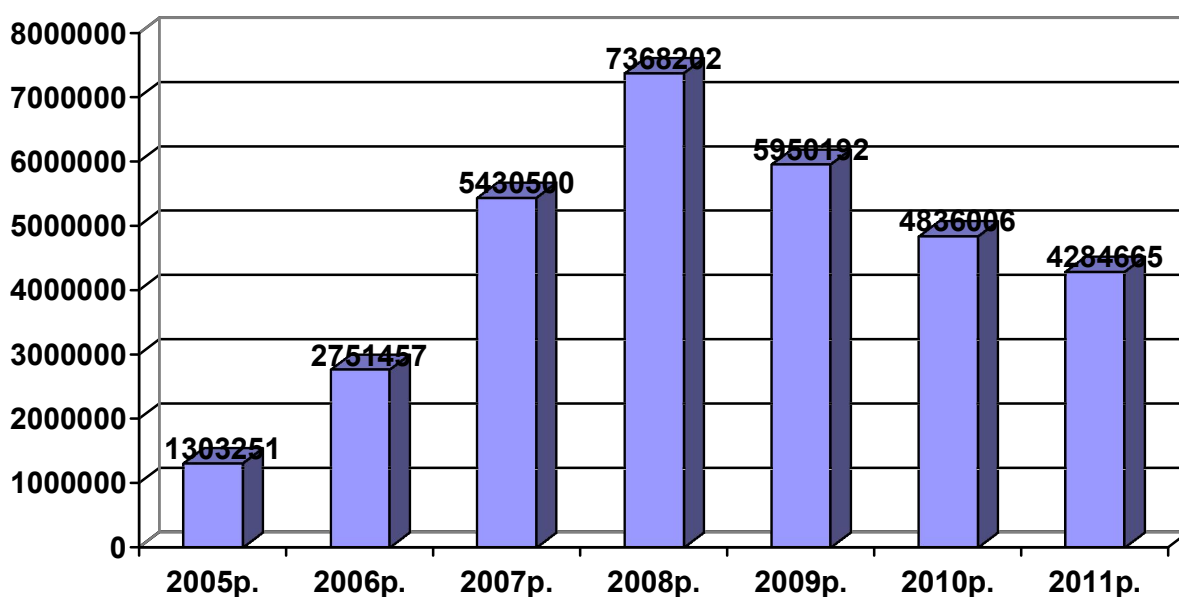

Рис. 2.6. Динаміка кредитного портфеля фізичних осіб АТ "Ощадбанк" за 2005-2011 рр. [97, с. 17].

На рис. 2.7 показано кредитний портфель юридичних осіб у розрізі галузей економіки Ощадбанку України станом на 01.01.2012 р.

Зміни, які відбулися у структурі кредитного портфеля Ощадбанку за 2010-2011 роки, за групами ризику характеризуються збільшенням частки кредитів, класифікованих як «під контролем», «безнадійні» та зменшенням частки кредитів, класифікованих як «стандартні», «субстандартні» та «сумнівні» (рис. 2.8) [97, с. 24].

У 2011 р. обсяг чистого процентного доходу Ощадбанку становив 4,2 5989249,7 тис. грн. [97, с. 25].

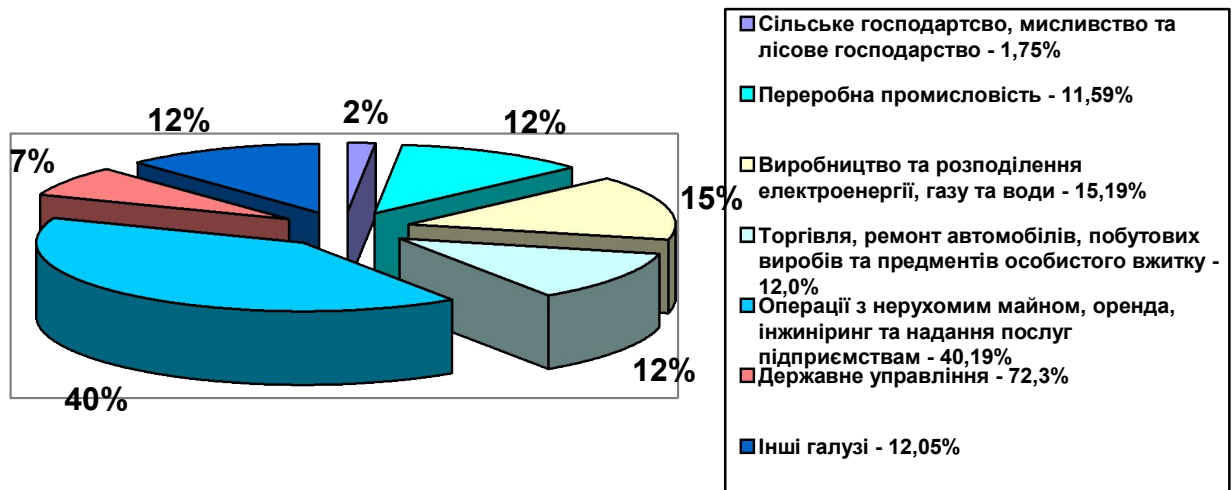

Рис. 2.7. Кредитний портфель юридичних осіб у розрізі галузей економіки Ощадбанку України за станом на 01.01.2012 р. [97, с. 24]

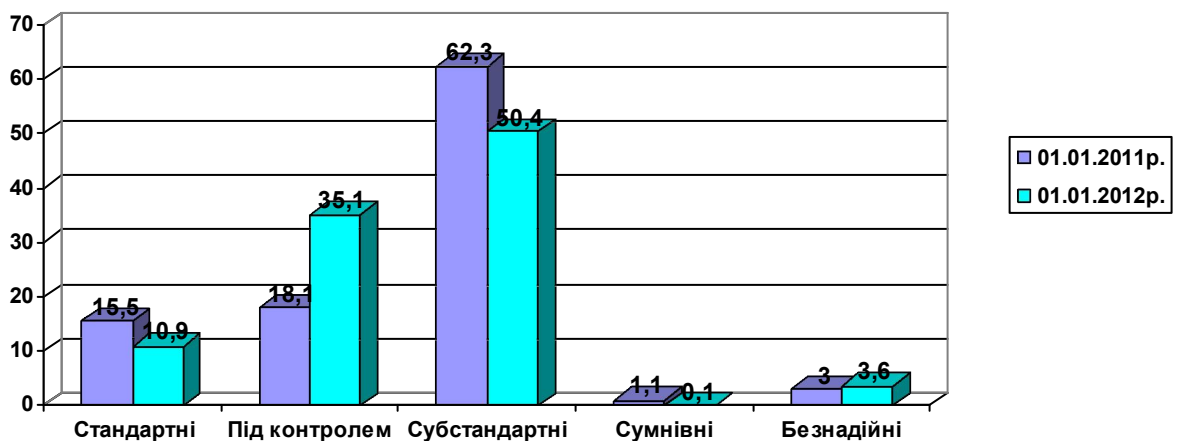

Рис. 2.8. Структура кредитного портфеля Ощадбанку України за групами ризику за 2010-2011 роки [97, с. 24]

З метою захисту банку від втрат у зв'язку з можливим погіршенням якості кредитного портфеля у 2011 р. велика увага приділялась оцінці кредитних ризиків та відповідно формуванню страхових резервів під кредитні операції.

Резерви на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями корпоративних клієнтів сформовано Ощадбанком на 01.01.2012 р. в обсязі, який становив 6224936,1 тис. грн.. [97, с. 25].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

На основі проведеного аналізу розвитку і сучасного стану банківського кредитування в Україні та організації кредитного процесу в банківських установах на прикладі ПАТ «Ощадбанк» можна зробити наступні висновки.

1. Кредитний ринок розвивається циклічно, як і вся економічна система. Фундаментальні засади функціонування кредитного ринку України закладалися впродовж першого десятиліття незалежності держави. Жвавий розвиток кредитного ринку, як повноцінної складової фінансового ринку та економічної системи розпочався на початку III тисячоліття і пік його розвитку припав на 2008 р.

2. Вітчизняній банківській системі притаманні економічні суперечності та аномалії, що характеризують її негативно порівняно з аналогічними системами країн розвинутої економіки. Основними умовами розвитку ефективної банківської системи мають стати формування конкурентного середовища шляхом зменшення кількості банків, розширення асортименту банківських продуктів, і насамперед у сфері кредитування, забезпечення зростання капітальної бази банків.

3. Серед різноманітних банківських операцій і послуг, що здійснює публічне акціонерне товариство «Державний ощадний банк України» (ПАТ «Ощадбанк»), значне місце займають кредитні операції.

4. Ощадбанк здійснює надання кредитних коштів юридичним особам, фізичним особам - підприємцям шляхом використання різних типів кредитних продуктів: овердрафт; кредитування в разовому порядку; відновлювана та невідновлювана кредитні лінії тощо.

5. Розглянута структура кредитного портфеля Ощадбанку за 2010-2011 роки, за категоріями ризику показала, що збільшилася частка кредитів, класифікованих як «під контролем», «безнадійні» і зменшилася частка кредитів, класифікованих як «стандартні», «субстандартні» та «сумнівні».

РОЗДІЛ 3

**ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ КРЕДИТНОГО
ПРОЦЕСУ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ****3.1. Засади управління кредитним ризиком банківських установ у
межах кредитного процесу**

Кредитні операції займають близько 50 % усіх активів банку (див табл. 2.2) і забезпечують 2/3 усіх його доходів (додаток Б). Вони є не тільки найбільш прибутковою, а й найбільш ризикованою частиною банківських активів. Відтак пов'язаний з кредитними операціями кредитний ризик є одним із банківських ризиків, що справляють найбільший вплив на діяльність банку [27, с. 181].

Кредитна діяльність банків характеризується підвищеною ризикованістю порівняно з іншими видами діяльності. Недостатність надійних, платоспроможних позичальників і відсутність стабільної правової бази забезпечення прав кредитора є тими негативними факторами, що зумовлюють підвищений рівень ризиків банків при формуванні ними своїх кредитних портфелів [17, с. 157].

Разом із тим, необхідно відзначити, що поняття кредитного ризику, як воно зазвичай трактується в економічній літературі, спрямоване на відображення передусім кредитних відносин банку із окремо взятим позичальником, а не портфеля в цілому [60, с. 29; 91].

Кредитний ризик – це ризик несплати у визначений строк основного боргу і процентів за позичками, що належать кредитору [7, с. 206].

У найширшому розумінні кредитний ризик – це невизначеність щодо повного та своєчасного виконання позичальником своїх зобов'язань згідно з умовами кредитної угоди [91].

Одним із напрямів розробки ефективних управлінських заходів щодо кредитних ризиків є їх класифікація та оцінка [27, с. 188].

Кредитні ризики можна класифікувати за різними критеріями, до основних з яких належать: рівень виникнення, фінансові наслідки, сфера виникнення, ймовірність реалізації, статус позичальника, можливість прогнозування, вид кредитної операції та можливість взяття ризику (додаток В) [27, с. 188].

Під час розробки заходів управління кредитним ризиком перш за все виокремлюють [27, с. 189]:

- індивідуальний кредитний ризик;
- портфельний кредитний ризик.

Індивідуальний кредитний ризик відображає міру (ступінь) того, що позичальник може не виконати своїх зобов'язань перед банком відповідно до умов кредитного договору і при цьому банку не вдасться своєчасно і в повному обсязі скористатися забезпеченням за кредитом для покриття збитків від кредитної операції [27, с. 189]. Джерелом індивідуального кредитного ризику є окремий, конкретний контрагент банку – позичальник, боржник, емітент цінних паперів. Оцінка індивідуального кредитного ризику передбачає оцінку кредитоспроможності такого окремого контрагента, тобто його індивідуальну спроможність своєчасно та в повному обсязі розрахуватися за взятими зобов'язаннями [75, с. 109-110].

Портфельний кредитний ризик – ймовірність ризиковості кредитного портфеля (сукупності всіх кредитних угод) комерційного банку. Портфельний кредитний ризик проявляється у зменшенні вартості активів банку (іншій, ніж у разі зміни ринкової процентної ставки). Джерелом портфельного кредитного ризику є сукупна заборгованість перед банком за операціями, яким притаманний кредитний ризик (кредитний портфель, портфель цінних паперів, портфель дебіторської заборгованості тощо) [7, с. 211].

Важливим напрямом розробки методів управління кредитним ризиком банку є оцінка його рівня. У зв'язку з тим, що кредитний ризик має певні

особливості, його оцінка проводиться на підставі не тільки кількісного, а й якісного аналізу [27, с. 190].

Кількісний аналіз кредитного ризику полягає в оцінці кредитоспроможності позичальника і спирається на низку методів, серед яких коефіцієнтний метод, метод експертних оцінок, статистичні методи тощо.

Якісний аналіз кредитного ризику полягає в ідентифікації чинників ризику (виявленні його джерел) і вимагає від керівництва банку ґрунтовних знань, досвіду та інтуїції у цій сфері діяльності [27, с. 192]:

Кредитним ризиком, як і будь-яким іншим видом банківських ризиків, можна управляти, тобто використовувати методи, що дають змогу певним чином спрогнозувати настання ризикової події та вжити заходів, спрямованих на мінімізацію збитків банку [27, с. 194].

Процес управління кредитним ризиком комерційного банку охоплює такі етапи [75, с. 120]:

- 1) розробка цілей і задач кредитної політики банку;
- 2) створення адміністративної структури керування кредитним ризиком і системи прийняття адміністративних рішень;
- 3) вивчення фінансового стану позичальника;
- 4) вивчення кредитної історії позичальника, його ділових зв'язків;
- 5) розробка і підписання кредитної угоди;
- 6) аналіз ризиків неповернення кредитів;
- 7) кредитний моніторинг позичальника і всього портфеля позичок;
- 8) заходи щодо повернення прострочених і сумнівних позичок та реалізації застави

За таких умов механізм комплексного управління кредитним ризиком є головним методом забезпечення ефективності сформованого банком кредитного портфеля. Йдеться передусім, про необхідність врахування ряду чинників, котрі збільшують ризики кредитного портфеля банку та зумовлюють вірогідність невиконання основної суми боргу та процентів не лише

за окремо взятими позичками, а й за цілими групами позичальників [17, с. 158].

До чинників, які збільшують ризик портфеля кредитних операцій комерційного банку, належать [75, с. 120]:

- надмірна концентрація – зосередження кредитів в одному із секторів економіки, виді кредиту;
- надмірна диверсифікація, що призводить до погіршення якості управління за відсутності достатньої кількості висококваліфікованих фахівців зі знаннями особливостей багатьох галузей економіки та видів кредиту;
- валютний ризик кредитного портфеля;
- структура кредитного портфеля, якщо він сформований лише з урахуванням потреб клієнтів, а не самого банку;
- рівень кваліфікації персоналу банку.

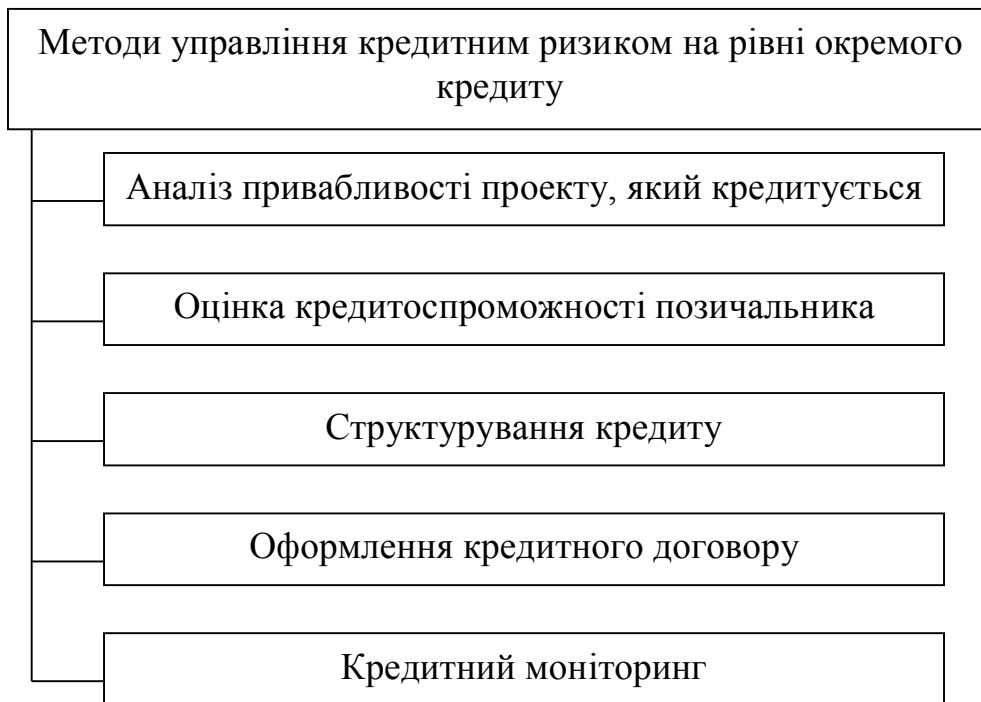
Механізм управління кредитним ризиком портфеля банківських позичок має на меті передусім зменшення впливу зазначених чинників на кредитну діяльність банку, більшість яких можна нівелювати шляхом розробки і реалізації адекватної кредитної політики та раціоналізації відносин комерційного банку із позичальниками на всіх етапах організації кредитного процесу шляхом посилення контролю у процесі здійснення позичкових операцій [17, с. 159].

Для визначення рівня кредитного ризику окремого кредиту враховують такі чинники [75, с. 120]: репутація клієнта; можливість клієнта щодо погашення боргу; капітал клієнта; умови, в яких перебуває позичальник; застава.

Під управлінням кредитним ризиком розуміють здатність банку правильно оцінити в будь-який момент часу взятий на себе ризик і підтримувати його рівень у запланованих межах, а також за необхідності змінювати їх [75, с. 124].

Основною метою управління кредитним ризиком на рівні окремого кредиту є впровадження заходів, спрямованих на мінімізацію втрат банку за окремою кредитною операцією у разі настання кредитного ризику.

Класифікацію методів управління кредитним ризиком на рівні окремого кредиту наведено на рис. 3.1 [27, с. 197].

Рис. 3.1. Класифікація методів управління кредитним ризиком на рівні окремого кредиту [27, с. 197]

Особливість перелічених методів полягає в необхідності їх послідовного застосування, оскільки одночасно вони є етапами процесу кредитування. Якщо на кожному етапі перед кредитним працівником поставлено завдання мінімізації кредитного ризику, то правомірно розглядати етапи процесу кредитування як методи управління ризиком окремої позички [75, с. 126].

Аналіз привабливості проекту, який кредитується, полягає у визначенні його реалістичності з ділового та економічного поглядів, у встановленні ступеня відповідності суми та строків кредиту меті цього проекту, а також оцінці достатності запропонованого забезпечення за кредитом. Це пов'язано з тим, що один клієнт може отримати кредити, які відрізняються за обсягами, строками, формами забезпечення, методами надання та погашення, а отже, супроводжуються різними за величиною кредитними ризиками [27, с. 198].

Аналіз кредитоспроможності позичальника передує видачі кредиту, тобто проводиться на першому етапі кредитного процесу, коли лише є замовлення щодо отримання кредиту [49, с. 154].

Слід зауважити, що у більшості комерційних банків України недосконала технологічна схема організації кредитного процесу і в першу чергу – аналітичної роботи з оцінки кредитоспроможності клієнта, що часто має формальний характер, а використовувані системи показників недостатньою мірою охоплюють ці різноманітні аспекти діяльності позичальника [17, с. 159].

Для оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника здійснюється аналіз фінансового стану підприємства.

Загалом кредитоспроможність позичальника – це його здатність повністю і вчасно розраховуватися за своїми фінансовими зобов'язаннями [75, с. 132].

У процесі аналізу кредитоспроможності клієнта використовують такі методи аналізу: метод коефіцієнтів, метод групувань, метод порівнянь, рейтингові системи оцінки [75, с. 133].

Широкого застосування і у вітчизняній, і в закордонній практиці набув метод коефіцієнтів, який дає змогу отримувати важливі показники діяльності клієнта. Метод коефіцієнтів зводиться до розрахунку співвідношень між окремими показниками чи групами показників (статей балансу), які характеризують фінансовий стан підприємства, і порівняння результатів з нормативними чи середніми значеннями. Ці значення показників розглядаються як середні для будь-яких підприємств незалежно від розмірів, галузі та специфіки діяльності, і це знижує ефективність застосування методу коефіцієнтів [75, с. 133].

Для отримання точнішої картини необхідно використовувати галузеві значення коефіцієнтів, які б ураховували особливості технологічних процесів і тривалість ділового циклу підприємств. На нашу думку, це враховує нове Положення про порядок формування та використання банками України

резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, затверджене постановою Правління НБУ 25.01.2012 р. № 23 [86].

У процесі оцінки кредитоспроможності позичальника визначається рівень ризику кредитної операції. Вітчизняні банки розробляють власні внутрішні положення та методики аналізу кредитоспроможності позичальників, в основу яких, як правило, покладено методичні рекомендації Національного банку України щодо оцінки кредитоспроможності та фінансової стабільності позичальника [27, с. 198; 86].

Існує безліч методик аналізу фінансового стану клієнта та його надійності щодо вчасного повернення боргу [75, с. 135].

У світовій банківській практиці кредитоспроможність клієнта завжди була і залишається одним з основних критеріїв визначення доцільності встановлення кредитних відносин. Кредитоспроможність розглядається не лише як можливість повернення основної суми кредиту і відсотків за ним, а й як бажання клієнта виконати свої зобов'язання. Тому здатність до повернення кредиту пов'язується з моральними якостями клієнта, його репутацією, майстерністю і сферою діяльності, фінансовим станом, можливістю генерувати грошові потоки у процесі виробництва та обігу [91].

Наприклад, у практиці американських банків використовується правило «5С», відповідно до якого оцінка кредитоспроможності позичальників проводиться за такими базовими критеріями [27, с. 198-199]:

- Character – характер;
- Capacity – фінансові можливості;
- Capital – капітал;
- Collateral – забезпечення;
- Conditions – загальні економічні умови.

Банки європейських країн використовують різні системи оцінки кредитоспроможності позичальників. Найбільш відомими серед них є системи

PARTS, CAMPARI, назви яких також утворені як аббревіатури від заголовних букв базових критеріїв кредитування.

Так, система PARTS передбачає оцінку таких компонентів [27, с. 200]:

Purpose – цілі кредитування;

Amount – розмір кредиту;

Repayment – механізм погашення кредиту;

Terms – строк, на який надається кредит;

Security – забезпечення кредиту;

Система CAMPARI – це [23]:

Character – репутація, особисті якості клієнта;

Ability – можливості повернути кредит;

Margin – маржа, прибутковість;

Purpose – цільове призначення кредиту;

Amount – розмір кредиту;

Repayment – умови погашення кредиту;

Insurance – забезпечення, страхування ризику неповернення кредиту¹.

На основі запропонованих комплексних методик можна розробити схему оцінки кредитоспроможності клієнта з використанням системи відповідних балів за кожним із параметрів. Залежно від загальнонабраної суми балів кредит класифікують як кращий, якісно високий, задовільний, граничний, нижче граничного, критичний.

Отже, ми бачимо, що у міжнародній банківській практиці одним з найпоширеніших підходів до визначення кредитоспроможності позичальника є рейтингові системи, орієнтовані на врахування і кількісних, і якісних характеристик клієнта. Такі системи дають змогу визначити кредитоспроможність за допомогою синтезованого показника – рейтингу, вираженого у балах, встановити межі інтервалу його коливань і, залежно від кількості балів, визначити належність позичальника до того чи іншого класу клієнтів за рівнем ризику [75, с. 136].

На нашу думку, всі показники, що характеризують фінансовий стан підприємства доцільно класифікувати за показниками ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності та рентабельності.

Структурування кредиту полягає у визначенні таких параметрів кредиту, як сума, строк, вид і вартість забезпечення, розмір відсоткової ставки, порядок видачі кредиту та графік погашення заборгованості позичальником.

Параметри кредиту мають урахувати результати оцінки фінансового стану позичальника й оцінку ризиковості проекту, на реалізацію якого планується отримати кредит [27, с. 200].

У процесі оформлення кредитного договору визначаються умови, які б задовольняли потреби як позичальника, так і банку. На цьому етапі кредитний договір, договір застави та інші документи (договір гарантії або поручительства, підтвердження прав власності тощо) повинні ретельно перевірятися юридичними службами та представниками контролюючих підрозділів з метою недопущення помилок і зниження документарного ризику.

Неточності, неконкретний опис дій, непередбачення певних обставин, нечітке формулювання обов'язків і відповідальності – все це може призвести до підвищення рівня кредитного ризику або виникнення проблемних кредитів. Тому кредитна угода має враховувати всі обставини, які дадуть змогу мінімізувати збитки банку і захистити інтереси банку, його вкладників та акціонерів [27, с. 201].

Реалізація кредитного моніторингу (контроль за наданим кредитом і станом застави) дає банку можливість вчасно виявити проблеми щодо погашення заборгованості та відсотків за кредитом з боку позичальника, а також перевірити відповідність дій працівників кредитного відділу основним вимогам кредитної політики.

Основна мета кредитного моніторингу полягає в тому, щоб не допустити підвищення кредитного ризику понад установлений рівень. На підставі

кредитного моніторингу банк може оцінити сукупний ризик кредитного портфеля та визначити майбутню потребу в нарощуванні банківського капіталу [27, с. 201].

Контрольна функція є специфічною і здійснюється на кожній стадії кредитного процесу. Систематичний моніторинг стану кредитного процесу поєднується з постійним аналізом якості кредитного портфеля [17, с. 175].

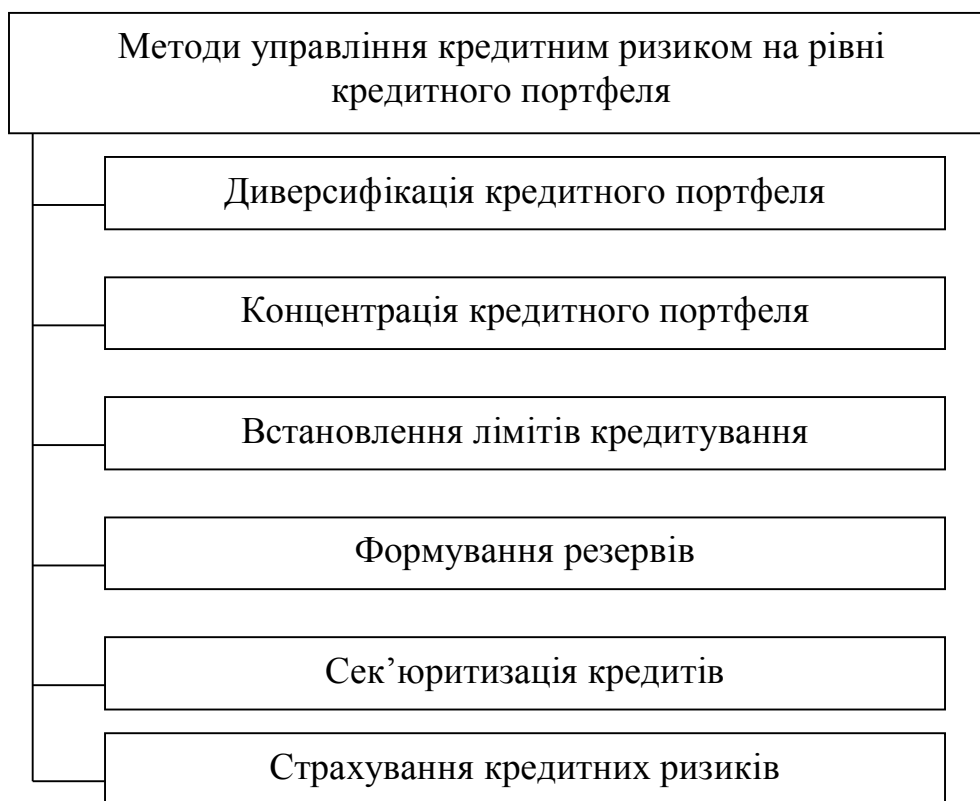
Особливістю перелічених методів є необхідність їх послідовного застосування, оскільки одночасно вони становлять етапи кредитного процесу. Якщо на кожному етапі перед кредитним інспектором поставити завдання оцінити рівень кредитного ризику та вжити заходи для його мінімізації, то кожен з етапів кредитного процесу може розглядатись як метод управління ризиком на рівні окремого кредиту.

Управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля здійснюється з метою підтримання загального рівня ризику кредитного портфеля у встановлених допустимих межах і забезпечення запланованого рівня дохідності кредитної діяльності банку [27, с. 202].

Основні методи управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля наведено на рис. 3.2.

Потрібно відзначити, що у вітчизняній банківській практиці при оцінці основних методів управління кредитним ризиком на рівні портфеля банківських позичок в цілому головним чином виділяється три основні методи: 1) лімітування, 2) диверсифікація та 3) формування резервів [6, с. 516; 8, с. 320]. І якщо формування резервів є обов'язковим засобом управління кредитним ризиком, регламентованим відповідними нормативними актами Національного банку України [86], то решта методів можуть розглядатися з точки зору їхнього використання чи невикористання відповідно до тих пріоритетів і цілей кредитної політики, котра розробляється вітчизняними банківськими установами згідно того, як саме вони позиціонують себе на

кредитному ринку та наскільки ризиковою їм видається обрана стратегія організації кредитних відносин із клієнтами [17, с. 159-160].

Рис. 3.2. Класифікація методів управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля [27, с. 202]

Оптимізація структури наявного у комерційних банків портфеля виданих позичок повинна здійснюватися за допомогою диверсифікації [17, с. 160].

Метод диверсифікації полягає у розподілі кредитного портфеля серед широкого кола позичальників, які відрізняються один від одного як характеристиками (розмір капіталу, форма власності), так і умовами діяльності (галузь економіки, географічний регіон). Виділяють такі основні види диверсифікації, що застосовуються комерційними банками: галузеву, географічну, портфельну, продуктів та послуг [7, с. 214].

Метод диверсифікації слід застосовувати зважено та обережно, спираючись на статистичний аналіз і прогнозування, враховуючи можливості самого банку і, насамперед, рівень підготовки кадрів. Диверсифікація потребує професійного

управління та глибокого знання ринку. Саме тому надмірна диверсифікація призводить не до зменшення, а зростання кредитного ризику. Адже навіть великий банк не завжди має достатню кількість висококваліфікованих фахівців, котрі володіють глибокими знаннями в багатьох галузях економіки, знають специфіку різних географічних територій, мають практичний досвід роботи з різними категоріями позичальників [75, с. 129].

Отже, необхідно розуміти, що хоч диверсифікація і є важливим методом зниження кредитного ризику портфеля банківських позичок, проте вона не може звести цей ризик до нуля. Адже на діяльність банку впливають зовнішні чинники, які не пов'язані із вибором конкретних об'єктів вкладення кредитних ресурсів, атому на них не може вплинути диверсифікація. Відтак використання даного методу може мати лише обмежений характер і є найбільш оптимальним у поєднанні із іншими методами управління кредитним портфелем банку і зниження кредитного ризику [17, с. 160-161].

Концентрація є поняттям, протилежним за економічним змістом диверсифікації. Концентрація кредитного портфеля означає зосередження кредитних операцій банку в певній галузі чи групі взаємопов'язаних галузей, на географічній території, або кредитування певних категорій клієнтів. Концентрація, як і диверсифікація, може бути галузева, географічна та портфельна [75, с. 129].

Оскільки кожний банк працює в конкретному сегменті ринку і спеціалізується на обслуговуванні певних груп клієнтів, у структурі кредитних портфелів банків спостерігаються диспропорції у розміщенні кредитних ресурсів, визначені можливостями банків, їх кредитною політикою та ситуацією на кредитному ринку. Водночас, надмірна концентрація кредитного портфеля значно підвищує рівень кредитного ризику, і за цих обставин виникає необхідність визначення верхньої (допустимої) межі концентрації. Як доводить зарубіжний досвід, саме надмірна концентрація кредитного портфеля стала причиною зниження фінансової стійкості та

банкрутства ряду банків протягом 70-80-х років минулого століття [27, с. 205-206].

Таким чином, одним із завдань керівництва банку є визначення оптимального рівня диверсифікації та концентрації кредитного портфеля з урахуванням кредитної стратегії, можливостей банку і конкретної економічної та політичної ситуації в країні або регіоні [7, с. 206].

На сьогодні домінуючу роль у вітчизняній банківській практиці управління ризиком кредитного портфеля відіграє лімітування. Завдяки встановленню лімітів кредитування банки можуть уникнути критичних втрат внаслідок необдуманого концентрування будь-якого виду ризику [17, с. 160].

Ліміти можуть встановлюватись за видами кредитів, категоріями позичальників або групами взаємопов'язаних позичальників, за кредитами в окремі галузі, географічні території, за найбільш ризиковими напрямками кредитування, такими як надання довгострокових позичок, кредитування в іноземній валюті. Лімітування використовується також для визначення повноважень кредитних працівників різних рангів щодо розмірів наданих позичок. Кредитний ризик банку обмежується встановленням ліміту загального розміру кредитного портфеля, обмеженням величини кредитних ресурсів філій банку та іншими обмеженнями.

Разом із тим, комерційні банки, розробляючи власну кредитну політику і стратегію управління кредитним портфелем, можуть встановлювати і свої ліміти, що виражаються як в абсолютних (граничних) величинах (сума кредиту у грошовому вираженні), так і у відносних показниках: коефіцієнтів, індексів, нормативних співвідношень. Найбільш гнучким і тому найоптимальнішим при реалізації практичних заходів із встановлення лімітів є визначення питомої ваги кредитів, наданих різним групам позичальників в загальній величині кредитного портфеля. За базу під час розрахунків лімітів, крім розміру кредитного портфеля, можна брати обсяг капіталу банку, валюту балансу та інші показники. Наприклад, ліміт кредитування позичальників

певної галузі може бути визначений як максимальний сукупний розмір коштів або як відношення суми кредитів у галузь до загальної величини кредитного портфеля. Перш ніж визначати ліміти кредитування потрібно ідентифікувати основні сфери та фактори ризику. З огляду на виявлені особливості керівництво банку має встановлювати ліміти кредитного портфеля [17, с.160].

Потрібно зазначити, що вітчизняна банківська практика має достатньо відпрацьований механізм лімітування як один із засобів управління кредитним портфелем. У той же час лімітування як один із найбільш важливих методів управління кредитним портфелем банку потребує подальшого удосконалення відповідно до умов функціонування вітчизняних банківських установ на кредитному ринку.

Насамперед потрібно відзначити, що система лімітування у процесі управління кредитним портфелем банку має будуватися на наступних основних принципах: по-перше, механізм лімітування повинен охоплювати всі види банківської діяльності, пов'язаної із відкриттям ризикових кредитних позицій; по-друге, обов'язкове поєднання усіх можливих втрат при розрахунку лімітів: ліміти встановлюються, виходячи із внутрішнього кредитного рейтингування конкретних позичальників або їхніх груп; по-третє, ліміти не підлягають перегляду на вимогу клієнтів банку; по-четверте, лімітування має базуватися на результатах комплексної оцінки кредитоспроможності позичальників з урахуванням ризику дефолту потенційних контрагентів; по-п'яте, лімітування має враховувати обмеження за термінами, забезпеченню і валюті кредиту [17, с. 160].

Загалом підвищення ефективності системи лімітування як засобу управління кредитним портфелем банку має передбачати наявність у кожній банківській установи достатньо розвинутої системи лімітів, адекватної як функціональній структурі банку, так і сучасним реаліям ринку банківських послуг в Україні.

Лімітування – це засіб мінімізації кредитного ризику, який застосовується з ініціативи комерційного банку, але є лімітування і з боку НБУ. Це встановлення нормативів, які регламентують кредитний ризик, а саме [53]: норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7); норматив великих кредитних ризиків (Н8); норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9); норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10)

Ураховуючи, що кредитні операції є найбільш ризиковими банківськими операціями, тому під час формування кредитних ресурсів (кредитного портфеля) потрібно формувати відповідні резерви [49, с. 154].

Резервування як метод управління кредитним ризиком полягає у формуванні спеціальних резервів під кредитні ризики, які використовуються банком для відшкодування втрат у разі неповернення кредиту або відсотків за кредитом. Цей метод базується на одному з принципів міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та звітності – принципі обачливості, відповідно до якого банки мають оцінювати якість своїх кредитних портфелів на звітну дату з погляду можливих втрат за кредитними операціями. Для покриття цих втрат банк формує резерв під заборгованість за кредитом у сумі класифікованих за ступенем ризику кредитних операцій банку.

Формування резерву є одним із методів зниження кредитного ризику на рівні банку, який виконує функцію захисту інтересів вкладників, кредиторів та акціонерів. Одночасно формування резервів за кредитними операціями дає змогу підвищити надійність і стабільність банківської системи в цілому [27, с. 210].

Сек'юритизація кредитів (від англ. securities – цінні папери) – спосіб трансформування боргових зобов'язань банку у ліквідні інструменти ринку капіталів у формі цінних паперів. Сек'юритизація кредитів є однією з форм продажу банками своїх кредитних вкладень. Її суть полягає в тому, що банк

емітує під частину дохідних активів цінні папери і реалізує їх на відкритому ринку. Для проведення сек'юритизації банк має створити значні якісні активи, ідентичні за характером, строками і дохідністю (наприклад, іпотечні кредити, автокредити або мікрокредити), що об'єднуються у пул, під який банк здійснює емісію цінних паперів, подібних до звичайних облігацій, що гарантують виплату відсотків з певною періодичністю (наприклад, щоквартально чи щомісячно). Інвестор, який придбав такі цінні папери, одержує право на частину пулу і відповідно на отримання доходів, джерелом яких є відсотки й суми платежів із погашення основного боргу за кредитом. У такий спосіб банк повертає кошти, витрачені на придбання неліквідних активів. За допомогою сек'юритизації банки поліпшують ліквідність, підвищують якість кредитного портфеля, знижують кредитний і відсотковий ризики, пов'язані з цими активами, а водночас продовжують обслуговувати сек'юритизовані позики, інкасувати відсотки і платежі за основним боргом, одержуючи відсоткові доходи [27, с. 210-211].

Але можливості вітчизняних банків щодо використання сек'юритизації кредитів обмежені у зв'язку з певними проблемами, що зумовлені [27, с. 211]:

- недосконалістю нормативно-законодавчої бази (деякі аспекти сек'юритизації взагалі не регулюються законодавчими актами);
- незначною кількістю інвесторів, готових розміщувати кошти в цінні папери, емітовані під пул дохідних активів;
- незначною кількістю банків, здатних сформувати значний портфель якісних, а саме однорідних кредитів;
- великим ризиком сек'юритизації та ін.

При страхуванні кредитних операцій. може страхуватися відповідальність клієнта перед банком щодо погашення кредиту. У такому випадку клієнт подає до банку страхове свідоцтво або інші документи, які підтверджують факт страхування клієнтом кредитної операції [75, с. 143].

Банк може також самостійно застрахувати позичку, що надається, шляхом укладання зі страховою установою угоди про добровільне страхування кредитного ризику. У цьому випадку сума страхових внесків додається до плати за користування позичкою [75, с. 143].

У разі страхування кредитних операцій банк має переконатися в наявності у страховика необхідних фондів страхування, тобто у його платоспроможності.

Найпоширенішими в банківській практиці методами, спрямованими на зниження кредитного ризику, є [49, с. 156]:

- оцінювання кредитоспроможності позичальника. У практиці банків особливо поширений метод, що базується на бальній оцінці позичальника, яка передбачає визначення рейтингу клієнта. Критерії, за якими проводиться оцінювання отримувача позики, індивідуальні для кожної банківської установи, що ґрунтується на його практичному досвіді та, як показує практика, періодично переглядаються;

- зменшення обсягів кредитів, які надаються одному позичальникові;

- страхування кредитів передбачає повну передачу ризику неповернення кредиту організації, яка займається страхуванням. Усі витрати, пов'язані зі страхуванням, зазвичай, перекладаються на одержувачів позики;

- залучення достатнього забезпечення кредиту ліквідної застави практично гарантує банківській установі повернення наданої суми позики та одержання відсотків. Звичайно, при цьому пріоритет при захисті від кредитного ризику повинен надаватися не залученню достатнього забезпечення, призначеного для покриття неповерненого кредиту та сплати відсотків, а детальному і ґрунтовному аналізу кредитоспроможності позичальника, спрямованого на недопущення збитків.

Найвідповідальнішою ланкою в системі управління кредитним ризиком стає його оцінювання на етапі видачі, а тому проводиться оцінювання кредитної пропозиції. Цілеспрямована робота за зниження кредитних ризиків – основне завдання кредитних структурних підрозділів банківської установи.

Умови щодо управління кредитними ризиками створює зважена і ґрунтовно розроблена кредитна політика банку, а також цьому сприяє детальне розроблення стандартних директив і процедур, які супроводжують оформлення та надання кредиту, системний контроль як на початковій стадії використання кредиту, так і на стадії користування ним (вивчення напрямів витрачення кредитних коштів, аналіз джерел погашення кредиту та сплати відсотків, підготовка кредитної документації, супроводження кредиту забезпеченням заставою та гарантіями) [49, с. 156].

У процесі управління кредитними ризиками, поряд із раціональною організацією кредитної роботи банку, головну роль відіграє такий чинник, як людський фактор, який у роботі є вирішальним. Одним із найважливіших інструментів щодо запобігання появі ризиків та істотне зниження їх рівня є виважена кредитна політика банку. Кредитна політика покликана встановити ключові принципи, яких повинні дотримуватись менеджери та керівництво банку під час планування кредитної діяльності та надання кредитів. Кредитна політика повинна містити такі основні принципи та умови [49, с. 156-157]:

- умови, за яких банківська установа може проводити видачу кредитів;
- встановлені банком межі відсоткових ставок за кредитами та принципи їх формування, виходячи з вартості банківських ресурсів та враховуючи прибутковість і дохідність;
- класифікацію окремих типів кредитів, на надання яких орієнтується та спеціалізується банківська установа;
- делегувати працівникам кредитних підрозділів права формувати кредитний портфель з урахуванням розподілу банківських ресурсів за ризиковими рівнями з метою забезпечення встановлених нормативів;
- визначений перелік документів, які має надати позичальник разом із заявкою щодо надання кредиту;
- умови, за яких заявка може бути прийнята, або ж підстава, на основі якої ця заявка може бути відхилена;

- умови, за яких банк може або повинен прийняти на себе зобов'язання, тобто надати гарантії чи поручительства;
- схема і порядок прийняття рішення про кредитування позичальника та основні відомості щодо управлінських структур банку, які безпосередньо беруть участь у кредитному процесі та у кредитній роботі;
- вимоги щодо забезпечення кредитів, які надає банк позичальникам.

Необхідно також відзначити організаційний аспект діяльності банку щодо управління кредитним портфелем. У вітчизняній банківській практиці головна увага у цьому процесі приділяється аналізу індивідуальних кредитних ризиків окремих позичальників. При цьому даний процес забезпечують не окремі підрозділи, а ті ж структури які виконують технологічні функції організації кредитування. Зрозуміло, що такий підхід є неприйнятним, оскільки він пов'язаний із недостатнім розвитком методів оцінки кредитних ризиків і управління кредитним портфелем. Відтак, потрібно, враховуючи досвід банківських установ розвинутих країн, запровадити практику, згідно якої окремо працюють аналітичні кредитні відділи, котрі безпосередньо займаються оцінкою кредитного ризику і управлінням кредитним портфелем, та відділи, які займаються власне технологією кредитування, тобто видачею і погашенням позички, оформленням договорів, контролем за їх виконанням, за станом застави і поточним станом справ боржника [17, с. 162].

3.2. Вдосконалення кредитного процесу в комерційних банках

Здійснення ефективних заходів щодо стабілізації економіки потребують нових, дієвих підходів для забезпечення надійності функціонування всіх сфер ринкової інфраструктури в цілому, банківської системи зокрема. В умовах фінансової кризи кредитування підприємств супроводжується зростанням рівня кредитного ризику, зниженням якості кредитного портфелю, що

негативно впливає на стійкість як окремих банків, так и банківської системи в цілому [112, с. 245].

Однією з найскладніших проблем банківського кредитування є проблема ефективної організації кредитного процесу, який охоплює відповідні процедури під час визначення умов і параметрів кредитування до укладення кредитної угоди, а також вже після видачі кредиту [118].

З огляду на це актуальним завданням наукових досліджень є як удосконалення методичних підходів до управління кредитним процесом загалом, так і розроблення конкретних методик для визначення оптимальних показників виконання окремих етапів кредитування [16; 112, с. 245].

У науковій літературі існує багато трактувань поняття «кредитний процес». Так, Пітер С. Роуз процес кредитування звужує лише до процедури оформлення кредитної угоди [101, с. 249]. Український фахівець В. Д. Лагутін в одному місці під кредитним процесом розуміє реалізацію функції кредитування [64, с. 9], а в іншому – сукупність механізмів реалізації кредитних відносин [64, с. 15]. Російська вчена Г. С. Панова до управління кредитним процесом у вузькому сенсі зводить здійснення кредитної політики [81, с. 16]. Більш чітко та однозначно вживає поняття «кредитного процесу» О. В. Дзюблюк розглядає кредитний процес у технологічному аспекті як сукупність етапів кредитування і складову кредитної політики банку [41, с. 356-357]. І. Ткач пропонує визначати кредитний процес як комплекс взаємопов'язаних процедур, спрямованих на реалізацію усіх етапів, необхідних для видачі кредитів, моніторингу їх цільового використання і повернення основної суми боргу та відсотків за користування позикою [118].

Кредитний процес включає в себе виконання підготовчих функцій до укладення угоди кредитування, а також моніторинг фінансового стану та реалізацію антикризових заходів у випадку виникнення проблемних кредитів.

Проблеми управління кредитним процесом є найменше висвітленими у науковій літературі, тому виникає необхідність у системних дослідженнях цього об'єкта, визначенні його особливостей і оптимальних параметрів функціонування [16].

Як правило, управління кредитним процесом зводиться до реалізації декількох етапів, які передбачають виконання значного обсягу робіт, що передують укладенню кредитної угоди, забезпечують контроль за цільовим використанням позики та фінансовими результатами позичальника після отримання ним кредиту [118].

При дослідженні процесу кредитування акцент переважно робиться на технологічних аспектах, тобто вказується лише перелік основних етапів та опис їхнього змісту. Більшість авторів [23.; 41; 64; 91], розглядаючи кредитний процес з узагальненої точки зору, називають лише основні його етапи:

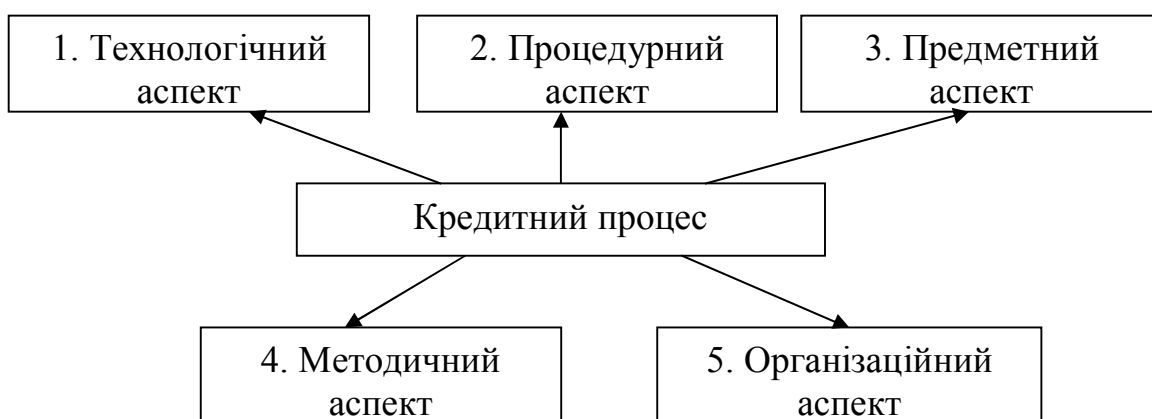
1. Отримання та розгляд кредитної заявки;
2. Співбесіда з потенційним позичальником;
3. Оцінка кредитоспроможності;
4. Узгодження умов кредитування і укладення кредитної угоди;
5. Видача кредиту;
6. Моніторинг і контроль якості виданих кредитів.

В окремих працях число етапів кредитного процесу взагалі зводиться до мінімуму: трьох-чотирьох [7, с. 229-232]. У роботі І. С. Гуцала проведений дещо глибший аналіз кредитного процесу, що дало змогу автору виокремити конкретні завдання та деталізувати особливості реалізації окремих його етапів [36, 115].

У зв'язку з цим виникла необхідність визначення поняття «управління кредитним процесом». Управління кредитним процесом представляє систему принципів, методів та технологій розробки та реалізації управлінських рішень по сукупності дій банку, пов'язаних із наданням та поверненням кредиту.

Ефективне управління кредитним процесом забезпечується реалізацією ряду принципів: комплексність формування управлінських рішень, динамізм управління, варіантність підходів до розробки окремих управлінських рішень, орієнтованість на стратегічні цілі розвитку банку [16; 112, с. 245].

Комплексне дослідження кредитного процесу вимагає застосування системного підходу, який передбачає вивчення взаємозв'язків його компонентів у таких аспектах (рис. 3.3): технологічному, процедурному, предметному, методичному та організаційному [118].

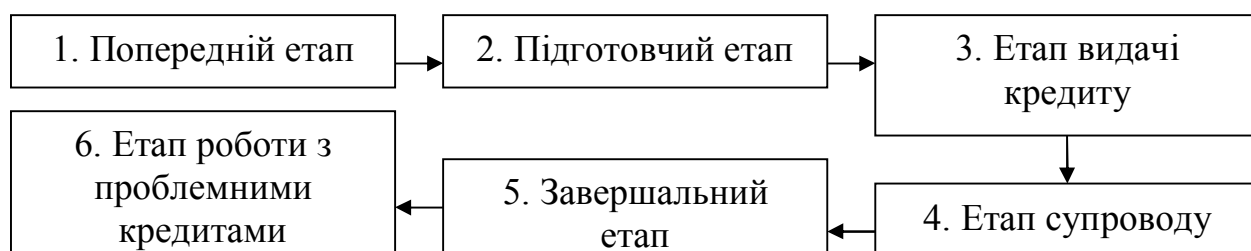
Рис. 3.3. Схема комплексного дослідження кредитного процесу банку

Значний доробок у висвітленні технологічного аспекту був зроблений тернопільським вченим І. С. Гуцалом, який приділив суттєву увагу технологічним та процедурним проблемам кредитного процесу та розробив технологічну карту процесу кредитування, детально регламентувавши послідовність його етапів у взаємозв'язку з іншими чинниками управління [36].

Послідовність виконання технологічних операцій з визначенням основних завдань управління кредитним процесом у технологічному аспекті відображена на рис. 3.4 [118].

З технологічної точки зору кредитний процес слід розділити, як видно з рис. 3.4, на такі етапи:

1. Попередній етап.
2. Підготовчий етап.
3. Етап видачі кредиту.
4. Етап супроводу (кредитний моніторинг).
5. Завершальний етап (погашення основної суми кредиту та сплата відсотків).
6. Етап роботи з проблемними кредитами.

Рис. 3.4. Технологічні етапи управління кредитним процесом

Істотним недоліком банківського кредитування на стадії відбору позичальників є переважання аналізу фінансової діяльності суб'єктів господарювання на основі даних за попередній звітний період і на останню звітну дату (тоді, як, скажімо, в Німеччині – за останні три роки), що унеможлиблює прогнозування їх майбутньої фінансової діяльності [109].

А оцінка банківським працівником кредитної історії, ділової репутації, положення на ринку, якості корпоративного менеджменту клієнта здійснюється переважно за допомогою логічних міркувань, професійного досвіду і власної інтуїції, тоді як єдиний інтегральний показник, який би акумулював підсумки всеохоплюючого аналізу позичальника, так і лишається найгострішою проблемою управління кредитним ризиком у вітчизняних банках.

Головним недоліком сучасної української практики використання кредитних договорів є їх дещо формальний характер. В економічному розрізі

кредитні договори не містять дійових заходів із уникнення прострочення платежу за основним боргом і процентами за кредит. У правовому відношенні кредитні договори не забезпечують повернення виданої позики.

Крім того, однією з основних проблем при роботі з проблемними позичальниками є несвоєчасність інформування банку про виникнення фінансових труднощів і відмова добровільно йти на контакт з банком. Разом з тим, установлення факту виникнення труднощів з погашенням кредиту на ранньому етапі дозволять уникнути багатьох проблем в майбутньому. В свою чергу банк може оцінити статус-кво, надати професійні консультації і запропонувати найбільш оптимальні варіанти вирішення проблемного питання виходячи з потреб і можливостей конкретного позичальника. Добровільний контакт клієнта з банком дозволить вийти з ситуації, що склалася, з найменшими втратами, як для клієнта, так і для банку.

Несвоєчасне відстеження кредитними менеджерами негативних змін в разі відсутності регулярних перевірок діяльності позичальника і переоцінки наданої застави спричиняли запізнілі заходи з повернення проблемних позик, можливість виведення позичальником активів, істотне знецінення застави, що не дозволило банкам повною мірою погасити прострочений кредит [109].

Технологічний аспект кредитного процесу, який передбачає визначення і взаємозв'язок окремих його етапів, сьогодні досить широко досліджений та формалізований, а особливості його впровадження у різних банків мають незначні відмінності [118].

Процедурний аспект полягає у більш детальному вивченні особливостей виконання окремих технологічних операцій. Завдання при дослідженні цього аспекту полягає у формалізації дій при виконанні кожної операції зокрема, розробці інструкцій, правил та рекомендацій для реалізації окремих процедур кредитного процесу.

Як зазначає О. В. Дзюблюк, «на практиці вказані технологічні засади мають набувати форми чітко окреслених процедур у розумінні цього терміну як

офіційно встановленої послідовності дій для здійснення або оформлення будь-якої справи» [41, с. 357].

Для виконання кожної процедури розробляється система правил та рекомендацій, які можуть оформлятися у вигляді інструкційних карт, пам'яток чи будь-яким іншим чином, зручним для сприйняття. В окремих випадках проектуються спеціальні документи, бланки чи анкети, які можуть значно допомогти рядовим виконавцям окремих процедур [118].

Зокрема, під час розгляду заявки на кредит та аналізу кредитного проекту на підставі даних, представлених позичальником, кредитні працівники можуть скласти картку позичальника, в якій відображаються відомості як про самого позичальника, так і про захід, який кредитується, зокрема, тут вказуються засновники підприємства, керівники, місцезнаходження підприємства і мета, термін та умови кредитування. Таку карту необхідно заздалегідь спроектувати з врахуванням вимог до проектування первинних документів, що дозволить розмістити максимальну кількість необхідної інформації у вигляді, зручному для сприйняття.

Необхідно зазначити, що особливості кредитного процесу у процедурному, на відміну від технологічного, аспекті, а отже і виконання тієї чи іншої процедури у різних банках можуть суттєво відрізнятися. Саме шляхом вдосконалення процедурної частини кредитного процесу банки можуть забезпечити свої конкурентні переваги у порівнянні з іншими банками.

Забезпечення кредиту може здійснюватися шляхом застави, оцінка якої служить основою для погашення позики внаслідок несприятливих обставин, які виникнуть у господарській діяльності після отримання позики.

Найперше слід визначити вартість застави. Цей показник визначається за окремими методиками залежно від предмета застави

(нерухомість, транспорт, готова продукція, товари в обороті), керуючись гуртовими цінами, що склалися на ринку. При оцінці застави враховуються додаткові витрати, які виникають в процесі її реалізації (витрати на транспортування продукції зі складу, посередницькі послуги торгових фірм, зниження ціни продажу проти середніх цін для швидкої реалізації продукції), котрі на практиці становлять близько 30% вартості продукції.

На підставі середніх ринкових цін та динаміки їх зміни протягом певного часу прогнозують можливе відхилення в період кредитування і враховують при оцінці [118].

Таким чином, загальна сума застави повинна покривати суму кредиту та процентів за користування кредитом, а також непередбачені додаткові витрати, які можуть виникати в процесі відчуження майна.

Оскільки різні форми застави мають свої переваги і недоліки, комерційні банки досить часто використовують змішані типи застави, товарні документи, іпотеку. Конкретний вид застави визначається банком залежно від рівня організації кредитних взаємовідносин з тим чи іншим позичальником.

Надаючи при кредитуванні перевагу заставі майна банки нерідко стикаються з проблемами його реалізації. Отже, поряд із позитивними сторонами такої форми забезпечення позики як застава, останній притаманна і негативність. Позитивними сторонами застави майна є [118]:

- можливість покриття затрат по наданню позики реалізацією заставного майна;
- зменшення кредитних ризиків, які ґрунтуються на оцінці кредитоспроможності клієнта;
- покращення кредитного портфеля банку, зменшення питомої ваги безнадійних кредитів через ненадання позик сумнівним клієнтам, у яких відсутнє майно або основні фонди.

Поряд з цим, застава майна клієнта як форма зменшення кредитних ризиків, може мати і негативні наслідки, зокрема:

- труднощі з його реалізацією через низьку платоспроможність та неплатежі в реальному секторі економіки;
- труднощі, які виникають при встановленні ліквідності майна; зловживання та фінансові махінації при оформленні застави; формальний підхід та автоматизм в оформленні угоди застави.

Окрім суми застави, для банку важливу роль відіграє оцінка надійності застави, яка визначається співвідношенням вартості заставленого майна до суми кредиту, ліквідність предметів застави, а також можливістю здійснювати контроль за заставою [36, 147].

Недосконалість використовуваних банками власних методичних підходів, спричиняє завищення ними вимог до кредитної застави, а відтак дискримінацію порядних позичальників [108].

Дослідження організаційного аспекту передбачає формалізацію функціональних обов'язків посадових осіб, менеджерів, функцій окремих підрозділів банку щодо управління відповідними етапами кредитного процесу та реалізації конкретних процедур, передбачених на цих етапах [118].

О. В. Дзюблюк у свою чергу наголошує на необхідності чіткої формалізації організаційного аспекту дослідження кредитного процесу та розробленні «такого порядку організації кредитного процесу, який би належним чином регламентував діяльність пов'язаних з ним працівників банку і тим самим дозволяв би реалізовувати обрані пріоритети кредитної політики» [41, с. 357].

Стосовно практичної сторони, жорстка відповідальність конкретних осіб за відповідні функції є вкрай необхідною. Адже на практиці не може бути жодної неоднозначності щодо сфери відповідальності кожного працівника [118].

Але теоретичні дослідження організаційного аспекту повинні передбачати різні підходи і принципи організації роботи. В кожному банку можуть бути застосовані різні принципи побудови організаційної структури, а отже будуть і різні керуючі та інформаційні взаємозв'язки між посадовими особами та конкретними процедурами.

Зокрема, вважається загальноприйнятим, що рішення про надання кредиту приймається кредитним комітетом [23, 36, 64].

Однак сьогодні у багатьох банках вже використовується більш гнучкий підхід, при якому право самостійної видачі кредиту отримують окремі відділення чи менеджери відповідно до чітко розробленої кредитної політики. При цьому встановлюються для кожного рівня різні суми та граничну величину ризику [118].

У вітчизняній практиці комерційних банків все частіше питання про видачу кредитів погоджують із власними службами безпеки та юридичними службами. Така практика надання позик, перш за все, пов'язана із значним обсягом неплатежів та неповернених кредитів.

У комерційних банках України використовується широкий і водночас різний перелік спеціалізованих підрозділів, які займаються організацією кредитного процесу. Серед них здебільшого зустрічаються комітети з управління активами і пасивами (КУАП), різного роду кредитні комітети, спеціалізовані (переважно за позичальниками і сегментами) кредитні департаменти, департаменти управління ризиками, юридичні департаменти та служби безпеки [108].

При впровадженні сучасних клієнтоорієнтованих організаційних систем класичні функції перепідпорядковуються новим підрозділам: фронт-офіс, мідл-офіс та бек-офіс [118].

Всі функціональні зв'язки та їх трансформація повинні бути враховані при дослідженні організаційного аспекту кредитного процесу.

Предметний та методичний аспекти дуже тісно пов'язаний з предметним, тому особливості їх дослідження потребують порівняльної характеристики напрямів удосконалення кожного з аспектів [16].

Дослідження предметного аспекту кредитного процесу полягає у виокремленні предметних напрямків на деяких технологічних етапах, які вимагають застосування специфічних інструментів аналізу та оцінки. Зокрема, це стосується таких предметів як оцінка кредитного ризику, аналіз кредитоспроможності тощо. Відповідно кожен із цих предметів вимагає дослідження в методичному аспекті, тобто необхідно провести аналіз існуючих методик, які використовуються як інструменти предметного рівня, виявити їхні слабкі сторони та недоліки [Ткач].

Зазвичай, найбільше проблем при кредитуванні виникає саме під час управління окремими етапами кредитного процесу. Для підвищення ефективності кредитування необхідно чітко визначити взаємозв'язок етапів кредитного процесу, послідовність виконання окремих технологічних операцій, формалізувати дії при виконанні кожної окремої операції, зокрема розробку інструкцій, правил та рекомендацій для її реалізації [16].

Комплексне дослідження кредитного процесу дає змогу сформулювати множину теоретичних та практичних проблем, які потребують нагального вирішення.

Системний метод дослідження управління індивідуальним кредитним процесом дає змогу виокремити напрями вдосконалення конкретних аспектів кредитної діяльності [118].

Також необхідно формалізувати функціональні обов'язки посадових осіб, менеджерів, функцій окремих підрозділів банку щодо управління відповідними етапами кредитного процесу та реалізації конкретних функцій, передбачених на цих етапах [16].

Отже, управління кредитним процесом як комплексною системою може підвищити ефективність надання кредитів клієнтам банку.

Не можна не погодитись з Л. Б. Євтухом [47], що для підвищення ефективності функціонування системи банківського кредитування потрібно:

- працівникам банку дотримуватись встановлених стандартів кредитування, інструкцій;
- забезпечувати високий рівень професійної підготовки банківських працівників;
- суворо дотримуватися сторонами кредитування умов кредитного договору, вчасно повідомляти про зміни планів;
- для забезпечення надійного повернення коштів власнику підприємства нести особисту відповідальність за повернення кредиту;
- встановлювати довготермінову співпрацю між позичальником та кредитором;
- вести загальнодержавний офіційний реєстр виданих кредитів;
- приділяти більшу увагу відбору інвестиційних проектів;
- комерційним банкам для забезпечення реальних повернень позик встановлювати плату за кредит з урахуванням рівня рентабельності суб'єктів господарської діяльності.

Усі існуючі недоліки кредитного процесу засвідчують, що на сьогодні існує необхідність створення концепції ефективного управління кредитним процесом на базі активізації всіх його етапів, вдосконалення адміністрування та стратегічного планування кредитного процесу в цілому.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

На основі проведеного дослідження шляхів удосконалення організації кредитного процесу в банківських установах України можна зробити наступні висновки.

1. В оцінці кредитного ризику доцільно розрізняти індивідуальний та портфельний кредитний ризик.

2. Банківською практикою напрацьовані певні заходи, спрямовані на мінімізацію втрат від кредитного ризику, а саме: аналіз привабливості проекту, який кредитується; оцінка кредитоспроможності позичальника; структурування позички; оформлення кредитного договору; кредитний моніторинг; лімітування; дотримання нормативів кредитного ризику; диверсифікація; концентрація; страхування кредитних операцій; формування резервів.

3. З метою мінімізації кредитних ризиків банківські фахівці повинні проводити постійний моніторинг за кредитним процесом.

4. Головна вимога до процедури контролю і управління кредитним ризиком – постійність перевірки та оцінювання його рівня. Практична діяльність показала, що переважна більшість проблемних кредитів виникає через недостатній контроль за рівнем кредитного ризику. Інші причини, такі як неадекватна оцінка кредиту та кредитоспроможності позичальника, неправильно проведена структуризація, помилки у кредитному договорі, породжують не більше 20% проблемних ситуацій у кредитуванні, тому банкам конче необхідно розробити власну систему підтримки управлінських рішень щодо надання і особливо моніторингу діючих позичок, яка є запорукою досягнення заданого рівня якості кредитного портфеля банку.

5. Однією з найскладніших проблем банківського кредитування є проблема ефективної організації кредитного процесу, який охоплює відповідні процедури під час визначення умов і параметрів кредитування до укладання кредитної угоди, а також вже після видачі кредиту.

ВИСНОВКИ

Виконання завдань дипломної роботи дозволило нам розробити, обґрунтувати та рекомендувати до впровадження висновки та пропозиції щодо покращення етапів банківського кредитування позичальників. Найбільш суттєвими серед них є:

1. На сучасному етапі в теорії та практиці кредитних відносин в Україні науковий підхід до кредиту як економічної категорії ще належно неї застосовується. Нехтування об'єктивними законами кредиту, який є економічними відносинами, з приводу зворотного руху позиченої вартості, а не позиченою вартістю, тобто позичкою, призводить до негативних наслідків у реалізації зазначених відносин на практиці. Це виражається у формі численних недоліків у організації кредитування клієнтів вітчизняними банками. Зазначені недоліки пов'язані з браком знань про об'єктивні закони існування кредиту. З цієї причини чітко не визначено принципи організації банківського кредитування. Тому необхідне прийняття законодавчих та нормативно-правових документів щодо банківського кредитування, що сприятиме формуванню в Україні зрозумілої та чіткої концепції кредитної політики центрального банку держави, спрямованої на підвищення якості кредитних відносин.

2. В економічній літературі банківський кредит трактується як капітал банку у грошовій формі, який надається у тимчасове користування за умови дотримання принципів кредитування. Банківський кредит відіграє важливу роль в економіці країни, оскільки за допомогою акумулювання тимчасово вільних грошових коштів юридичних осіб і населення банк здійснює їх перерозподіл у ті галузі національної економіки, де виникає їх дефіцит, а це в свою чергу сприяє розвитку як суб'єктів господарювання, так і економіки країни в цілому.

3. Банківські кредити можна класифікувати за різноманітними ознаками. Зокрема, за цільовим спрямуванням, групами позичальників, призначенням і характером використання, терміном користування, строками користування, характером забезпечення, характером повернення, видом процентної ставки, періодичністю сплати процентів, валютою надання, кількістю кредиторів, методами надання, формою надання, строками погашення, ступенем кредитного ризику, обсягами кредитних коштів тощо. При цьому немає однастайності у визначенні кількості ознак, за якими можна класифікувати кредити банків. Банківські установи самостійно можуть розробляти класифікації кредитів залежно від специфіки діяльності банку і позичальника та характеру кредитної операції, що проводиться.

4. Прибутковість кредитної діяльності банку безпосередньо залежить від того, наскільки чітко визначено основні завдання етапів кредитного процесу і обов'язки працівників, що відповідають за їх виконання. Процес банківського кредитування можна умовно поділити на кілька етапів, кожний з яких робить свій внесок у якісну характеристику кредиту і визначає рівень його ризиковості та дохідності: етап 1 – одержання і розгляд кредитної заявки та інтерв'ю з майбутнім позичальником; етап 2 – оцінка кредитоспроможності позичальника; етап 3 – підготовка і підписання кредитного договору; етап 4 – контроль за виконанням умов кредитного договору і погашенням кредиту.

6. У дипломній роботі проаналізовано проблеми становлення банківської системи як основної складової кредитного ринку та визначено основні етапи розвитку кредитного ринку України (1 етап – 1988–1996 рр.; 2 етап – 1997–1999 рр.; 3 етап – 2000–2006 рр.; 4 етап – 2007–2008 рр.; 5 етап – ІV кв. 2008 р.–2009 рр.; 6 етап – 2010 р. і до сьогодні).

7. Незважаючи на те, що на сьогоднішній день існує низка проблем (високі відсоткові ставки; недостатня державна підтримка ринку кредитування; відсутність чіткої законодавчої регламентації кредитних відносин; недосконалість системи оцінки кредитоспроможності позичальників

тощо), які стримують розвиток кредитних відносин в Україні, процес банківського кредитування поступово набирає обертів і виходить на рівень показників докризового періоду.

8. Оцінюючи сучасний стан банківського кредитування в Україні, варто відмітити, що на жаль, сьогодні кредитування спрямоване переважно на підтримку поточної діяльності підприємств та домогосподарств, а не на економічний розвиток та зростання. Кредитна система має бути спрямована на підтримку інноваційної діяльності, стимулювання розвитку наукоємних, високотехнологічних галузей, що в свою чергу, стане довгостроковим інвестиційним підґрунтям для економічного зростання у майбутньому.

9. Зазначені зрушення та цільова політика НБУ мають створити можливості для вжиття додаткових стимулюючих заходів для активізації кредитування реального сектору економіки, зокрема через використання процентних важелів.

10. Організація процесу кредитування в Ощадбанку включає: розгляд документів позичальника та прийняття рішень щодо надання кредиту; укладання кредитного договору; забезпечення кредиту; надання кредитних коштів; контроль за цільовим використанням кредиту, погашенням кредиту та сплатою відсотків; моніторинг кредитних операцій; дії Ощадбанку при виникненні простроченої заборгованості за кредитними операціями; контроль за забезпеченням кредиту; відстрочення погашення кредиту (або його частини); формування кредитної справи.

11. Ощадбанк пропонує кредитні продукти призначені для різних категорій клієнтів з урахуванням специфіки їхньої діяльності.

12. За результатами 2011 р. Ощадбанком забезпечено ефективну діяльність та отримано прибуток як у цілому по установі, так і по більшості регіональних управлінь.

13. Управління кредитним ризиком банку здійснюється на двох рівнях відповідно до причин його виникнення – на рівні кожної окремої позички та

на рівні кредитного портфеля в цілому. Тому і методи управління кредитним ризиком поділяють на дві групи: методи управління кредитним ризиком на рівні окремого кредиту; методи управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля банку.

14. Необхідно забезпечити комплексне управління процесом здійснення позичкових операцій, а також оптимізації організаційних можливостей управління кредитним портфелем з точки зору розподілу функціональних обов'язків між відповідними підрозділами банку. Використання основних методів управління кредитним портфелем комерційного банку може надати можливості суттєво підвищити ефективність функціонування банківських установ та активізувати кредитний процес, спрямований на збільшення вкладень у реальний сектор економіки.

15. Для успішного розвитку банківського кредитування, спрощення доступу до кредитних ресурсів, зменшення процентних ставок за користування кредитами комерційним банкам слід ефективніше проводити роботу з позичальником на всіх етапах кредитного процесу. Назріла необхідність формування принципово нового порядку видачі кредитів. Реструктуризація банківських кредитів – це один із способів погашення проблемних кредитів.

16. Отже на сьогоднішній час в банківському кредитуванні існують певні проблеми, і їх вирішення потребує деякого часу. Значний вплив на вирішення ситуації, яка склалася може заподіяти НБУ проведенням політики рефінансування. Також не менш важливим є перш за все довіра населення і впевненість в банківській системі країни. Для запобігання появи проблемної заборгованості банкам потрібно переглянути свою кредитну політику, шляхом введення більш жорстких вимог для надання кредиту, це може бути перевірка кредитної історії та доходів позичальника. Стосовно вже існуючої проблемної заборгованості, вирішенням такої проблеми може бути продаж проблемних кредитів колекторським агентствам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаров М. Проблеми кредитування у сучасних умовах та формування процентних ставок за кредитами на регіональному рівні [Текст] / М. Азаров// Вісник Національного банку України, 1999. – № 8 (42). – С. 21 – 24.
2. Аналітичний огляд банківської системи України за 2011 рік НРА «Рюрик». – [Електронний ресурс]. – / Національне рейтингове агентство «Рюрик». – 2012. – 50 с. – Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_IV_kv_2011.pdf
3. Аналітичний огляд банківської системи України за 9 місяців 2012 року НРА «Рюрик». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_III_kv_2012.pdf
4. Банківська енциклопедія [Текст] / М. І. Савлук, А. М. Поддєрьогін, А. А. Пересада та ін.; під ред. А. М. Мороза. – К.: Ельтон, 1993. – 333 с.
5. Банківська справа: навч. посібник [Текст] : навч. посібник / І. С. Гуцал, Я. І. Чайковський, Н. Д. Галапуп та ін.; за ред. проф. Р. І. Тиркала. – Тернопіль: Карт-бланш, 2001. – 314 с.
6. Банківський менеджмент [Текст] : підручник / [за ред. О. А. Кириченка, В. І. Міщенко]. – К. : Знання, 2005. – 831 с.
7. Банківські операції [Текст] : підр. / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за заг. ред. А. М. Мороза. – [3-тє вид., перероб. і доп.]. – К.: КНЕУ, 2008. – 608 с.
8. Банківські операції [Текст] : підр. / В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська, О. Г. Коренєва; за ред. В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янської. – [2-ге видання перероб. і доп.]. – К.: Знання, 2006. – 727 с.
9. Банківські операції [Текст] : підручник / О. В. Дзюблюк, Я. І. Чайковський, Н. Д. Галапуп та ін.; за ред. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.

10. Банковское дело [Текст] : учебник / под ред. О. И. Лаврушина. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 576 с.
11. Банковское дело: учебник [Текст] / О. И. Лаврушин, И. Д. Мамонова, Н. И. Валенцева [и др.]; Под ред. О. И. Лаврушина. – М.: КНОРУС, 2007. – 768с.
12. Белявцев М. І. Засади управління кредитним ризиком банківських установ у рамках кредитного процесу [Електронний ресурс / М. І. Белявцев, А. А. Панченко. – 2009. – С. 588- 594. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2009_2/0588.pdf
13. Березовик В. Переваги та недоліки законопроекту «Про банківський кредит» [Текст] / В. Березовик // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 8. – С. 37 – 39.
14. Бех М. С. Проблеми погашення кредитів в українських банках [Електронний ресурс] / М. С. Бех, Н. М. Бех // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – №3(7). – Режим доступу: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/Vest_Ek7-3-2010-PDF/225-229.pdf
15. Большой экономический словарь [Текст] / под ред. А.Н. Азрилияна.- 5-е изд. доп. и перераб. –М.: Институт новой экономики, 2002.- 1280 с.
16. Бондарева О. Ю. Вдосконалення кредитного процесу в комерційних банках [Електронний ресурс] / О. Ю. Бондарева, Т. С. Панфілова. – Режим доступу: <http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/9107/1/Бондарєва%20О.pdf>
17. Бугель Ю. Напрями удосконалення сучасних методів управління банківським кредитним портфелем [Електронний ресурс] / Ю. Бугель // Галицький економічний вісник. – 2010. – №2(27). – С. 157-163. – Режим доступу:

http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gev/2010_2/FINANCIAL_CREDIT_SUPPORT/023.pdf

18. Бугель Ю. Напрямки удосконалення системи банківського кредитування позичальників [Текст] / Ю. Бугель // Світ фінансів. – 2008. – Вип. 2. – С. 132-137.

19. Бюлетень Національного банку України [Текст] / Щомісячне аналітично-статистичне видання Національного банку України. – 2008. – № 3. – 192 с.

20. Бюлетень Національного банку України [Текст] / Щомісячне аналітично-статистичне видання Національного банку України. – 2012. – № 2. – 232 с.

21. Бюлетень Національного банку України [Текст] / Щомісячне аналітично-статистичне видання Національного банку України. – 2013. – № 1. – 187 с.

22. Бюлетень Національного банку України [Текст] / Щомісячне аналітично-статистичне видання Національного банку України. – 2013. – № 2. – 221 с.

23. Васюренко О. В. Банківські операції [Текст] : навчальний посібник / О. В. Васюренко. – К.: Т-во “Знання”, 2006. – 311 с.

24. Васюренко О.В. Банківські операції [Електронний ресурс] : навч. посіб. / О. В. Васюренко. – 6-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 318 с.

Режим доступу:
http://www.bankfinance.biz/61_Sutnist_vidi_ta_printsipi_bankivskogo_kredituvannya_31.html

25. Вітлінський В. Поглиблений кількісний аналіз кредитоспроможності позичальника як спосіб зниження ризику [Текст] / В. Вітлінський, Г. Великоіваненко, Я. Наконечний, О. Пернарівський // Банківська справа. – 1998. – №6. – С. 17–19.

26. Владичин У. В. Банківське кредитування: навчальний посібник [Текст] / За ред. д-ра екон. наук, проф. С. К. Реверчука. – К.: Атіка, 2008. – 648 с.

27. Вовк В. Я. Кредитування і контроль [Текст] : навчальний посібник / В. Я. Вовк, О. В. Хмеленко. – К.: Знання, 2008. – 463 с.

28. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа [Текст] : підручник / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин, Т. Я. Андрейків. – К.: Знання, 2008. – 564 с.

29. Волохов В. Підвищення ефективності кредитування шляхом розгляду функцій у кредитному процесі [Текст] / В. Волохов // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 1. – С. 30 – 32.

30. Воробйова О. І. Особливості становлення та розвитку банківського кредитування в Україні [Електронний ресурс] / О. І. Воробйова. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Nvfbi/2010_1/0110st9.pdf

31. Гребенюк Л. А. Система забезпечення реалізації стратегії кредитування малого бізнесу [Електронний ресурс] / Л. А. Гребенюк // Збірник наукових праць ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ». – 2010. – С. 79-87. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/4004/1/5.pdf>

32. Григораш Т. Ф. Банківське кредитування в Україні: сучасний стан, основні проблеми та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] / Т. Ф. Григораш, С. С. Пільгуй // Економічний простір. – 2012. – № 62. – С. 119-124. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2012_62/statti/17.pdf

33. Гроші та кредит [Текст] : підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін.; за заг. ред. М. І. Савлука. [5-те вид., без змін]. – К.: КНЕУ, 2008. – 744 с.

34. Грошово-кредитна система України в умовах ринкових перетворень в економіці [Текст] : монографія / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Н. Д. Гала

пуп та ін.; за ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: “Карт-Бланш”, 2007. – 308с.

35. Гулик Т. Тенденції розвитку банківських послуг з кредитування корпоративних клієнтів в Україні [Текст] / Т. Гулик // Банківська справа. – 2007.– №6.– С. 12–24.

36. Гуцал І. С. Банківське кредитування суб'єктів ринку в трансформаційній економіці України (питання теорії, методики, практики) [Текст] : монографія / І. С. Гуцал. – Львів : ВАТ “БІБЛЬОС”, 2001. – 244 с.

37. Гуцал І.С. Функціонування кредитного механізму в Україні в перехідний до ринку період [Текст] : монографія / І.С. Гуцал. – Тернопіль.: «Збруч», 1999. – 312 с.

38. Демчишак Н. Б. Динаміка та перспективи кредитної діяльності комерційного банку в умовах нестабільності фінансового середовища [Електронний ресурс] / Н. Б. Демчишак, Н. Б. Ломага // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.7. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlту/20_7/153_Demczyszak_20_7.pdf

39. Дзюблюк О. В. Банки і підприємства: кредитні аспекти взаємодії в умовах ринкової трансформації економіки [Електронний ресурс] : монографія / О. В. Дзюблюк, О. Л. Малахова. – Тернопіль.: Вектор, 2008. -324 с. – Режим доступу: http://library.tneu.edu.ua/files/EVD/kredytни_aspekty_vzaemodii.pdf

40. Дзюблюк О. В. Оптимізація управління ризиком портфеля кредитних вкладень банку в контексті подолання наслідків світової фінансової кризи [Електронний ресурс] / О. В. Дзюблюк // Вісник ТНЕУ. –2011. – № 2. – С. 21-30. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vtneu/2011_2/2_2011/02Dzbl.pdf

41. Дзюблюк О. В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки [Текст] : монографія / О. В. Дзюблюк. – К.: Поліграфкнига, 2000. – 512 с.

42. Дзюблюк О. В. Основні напрями організації регулятивного впливу на кредитну діяльність банківських установ в умовах перехідного періоду [Текст] / О. В. Дзюблюк // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 8. – С.37.

43. Дзюблюк О. В. Особливості оцінювання грошового потоку підприємства в системі банківського аналізу кредитоспроможності позичальника [Текст] / О. В. Дзюблюк // Банківська справа. – 2001. – № 1. – С. 8.

44. Дзюблюк О. В. Оцінка ефективності кредитних вкладень комерційних банків [Текст] / О. В. Дзюблюк // Фінанси України. – 2000. – № 9. – С.149 – 154.

45. Дзюблюк О. В. Проблеми підвищення ефективності кредитних операцій комерційних банків [Текст] / О. В. Дзюблюк // Вісник Національного банку України, 1998.– № 9.–С. 55 – 56.

46. Дзюблюк О. В. Теоретико-методологічні засади формування кредитної політики комерційних банків в умовах подолання наслідків світової фінансової кризи [Електронний ресурс] / О. В. Дзюблюк // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2011. – Випуск 16. – С. 57-65. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Un_msm/2011_16/Ukrainska_nauka_16/08dzubluk.pdf

47. Євтух Л. Б. Механізм кредитування та перспективи його розвитку в Україні [Текст] / Л.Б. Євтух // Вісник Української академії банківської справи: зб. наук. праць. – 2003. – №2. – С. 68-71.

48. Едрінова В. Н. Технологія видачі кредиту [Текст] / В. Н. Едрінова, С. Ю. Хасянова // Фінанси и кредит. – 2002. – № 5 (950). – С. 20 – 28.

49. Єлейко І. В. Особливості мінімізації кредитного ризику банківської установи [Електронний ресурс] / І. В. Єлейко, О. В. Сідак // Науковий вісник

НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.8. – С. 150-158. – Режим доступу:
http://archive.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlts/21_8/150_Jel.pdf

50. Жукова Н. К. Сучасний стан ринку банківських кредитів в Україні [Електронний ресурс] / Н. К. Жукова, Н. В. Зражевська // Економічний часопис – XXI. – 2011. – № 5-6. – С. 54-57. – Режим доступу:
http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ech/2011_5-6/2011_5_6/54_57.pdf

51. Івасів Б. С. Гроші та кредит [Текст] : підручник / Б. С. Івасів. [Вид. 3-тє, змін. і доп.]. – Тернопіль : Карт-бланш, 2008. – 528 с.

52. Івасів Б. С. Кредитний механізм і деякі його форми [Текст] / Б. С. Івасів // Вісник Національного банку України. – 1997. – № 11. – С. 54 – 56.

53. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: постанова Правління НБУ : затверджена 28.08.2001 р. № 368 [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Офіційний текст. – Режим доступу до постанови : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0841-01>

54. Карчева Г. Т. Особливості становлення та розвитку банківської системи України [Текст] / Г. Т. Карчева // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 2. – С. 93–102.

55. Козюк В.В. Еспансія кредиту в системі макрофінансових дисбалансів [Текст] / В. В. Козюк // Фінанси України. – 2009. – № 8. – С. 25–31.

56. Колодізев О. Становлення банківської системи України: минуле, світовий досвід, проблеми реформування [Текст] / Колодізев // Банківська справа, 2007. – № 2. – С. 25–28.

57. Корякін І. Управління індивідуальними кредитами [Текст] / І. Корякін // WELLCOME. – 2000. – № 7. – С. 40-44.

58. Костак З. Р. Особливості формування кредитної політики банку [Електронний ресурс] / З. Р. Костак // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.13. – Режим доступу:
http://archive.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlts/22_13/198_Kos.pdf

59. Кредит і кредитні правовідносини : економічна природа і практика законодавчого регулювання. Теорія. Практика. Нормативна база [Текст] / М. Олексієнко, В. Ольшанський, Д. Лилак, Е. Першиков. – К. : Козаки, 1996. – 144с.

60. Кредитний ризик комерційного банку [Текст] : навч. посібник. / [В. В. Вітлінський, О. В. Пернарівський, Я. С. Наконечний, Г. І. Великоіваненко; за ред. В. В. Вітлінського. – К. : Т-во “Знання”, КОО, 2000. – 251 с.

61. Криклій О. А. Управління кредитним ризиком банку [Текст + Електронний ресурс] : монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми : ДНВЗ «УУБС НБУ», 2008. – 86 с. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/1070/1/kr%20risk.pdf>

62. Кузнєцова Л. В. Кредитний менеджмент [Текст] : навч. посібник / Л. В. Кузнєцова. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2007. – 322 с.

63. Кузнєцова Л. В. Роль банківського кредитування у фінансовому забезпеченні розвитку реального сектора економіки України [Електронний ресурс] / Л. В. Кузнєцова // Економічний простір: Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2008. – № 20(1). – С. 107–115. / Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Екпр/2008_20/1/kuznec.pdf

64. Лагутін В. Д. Кредитування : теорія і практика [Текст]: навч. посіб. / В. Д. Лагутін. – [3-тє вид., перероб і доп.] – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2002. – 215 с.

65. Лексис В. Кредит и банки [Текст] / пер. с нем. – М.: Перспектива, 1994.– 120 с.

66. Луців Б. Л. Банківська діяльність у сфері інвестицій [Текст] : навчальний посібник / Б. Л. Луців. – Тернопіль: Економічна думка, Карт-бланш, 2001.– 320 с.

67. Малахова О. Л. Напрями оптимізації роботи банків щодо управління кредитним ризиком / О. Л. Малахова // Світ фінансів, 2008. – № 2 (15). – С.

101–112. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Svfin/2008_2/15-101.pdf

68. Малахова О. Л. Основні напрями розширення операцій банків з кредитно-розрахункового обслуговування клієнтів в умовах кризових явищ в економіці / О. Л. Малахова // Галицький економічний вісник, 2010. – №1 (26). – С. 127–135. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gev/2010_1/finance_and_credit_support/021.pdf

69. Меда Н. С. Особливості становлення банківської системи України та їх вплив на формування стратегії розвитку банків [Електронний ресурс] / Н. С. Меда // Вісник Національного лісотехнічного університету. – Зб. наук. праць. – Львів, 2006. – Вип. 16.3 – С. 274–278. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltsu/16_3/274_Meda_16_3.pdf

70. Мезенко К. В. Сучасний стан банківського кредитування в Україні [Електронний ресурс] / К. В. Мезенко, В. І. Успенко // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2012. – № 2(18). – С. 95-102. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Eupmbg/2012_2/Mezenko.pdf

71. Миськів Г. В. Становлення кредитного ринку України [Електронний ресурс] / Г. В. Миськів // Економіка, фінанси, право. – 2012. – № 10. – С. 28-32. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Efp/2012_10/28.pdf

72. Миськів Г.В. Сучасні проблеми кредитування [Текст] / Г. В. Миськів // Інноваційний розвиток економіки і фінансів в умовах глобалізації. Зб. наук. праць Міжнародної наук-практ. конф. 22–24 травня 2008 р. у Хмельницькому університеті, 2008. – С. 218–221.

73. Монетарний огляд за 2011 рік // Національний банк України. – 2012. – 15 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=104460>

74. Монетарний огляд за 2012 рік // Національний банк України. – 2013. – 14 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=503712>

75. Мороз А. М. Кредитний менеджмент [Текст] : навчальний посібник / А. М. Мороз, Р. І. Шевченко, І. В. Дубик. – К.: КНЕУ, 2009. – 399 с.

76. Нехайчук Д. В. Управління процесом кредитування комерційного банку [Електронний ресурс] / Д. В. Нехайчук, Е. А. Авагян // Збірник праць магістрів економічного факультету ТНУ. – 2012. – С. 7-10. – Режим доступу: http://repository.crimea.edu/jspui/bitstream/123456789/2775/1/Nekhaychuk_D.V._1.pdf

77. Основні показники діяльності банків на 1 січня 2013 року [Текст] // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 2. – С. 50.

78. Офіційний сайт асоціації українських банків [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.rbcard.com/association/aub.htm>

79. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

80. Офіційний сайт Публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.oshadnybank.com/ua/>

81. Панова Г. С. Кредитная политика коммерческого банка [Текст] : ученик / Г. С. Панова. – М.: ИКЦ «ДИС», 1997. – 464 с.

82. Партин Г. О. Внутрішньобанківське регулювання кредитних ризиків [Текст] : монографія / Г. О. Партин, Л. Я. Слобода / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К. : УБС НБУ, 2007. – 254 с.

83. Пересада А. А. Інвестиційне кредитування [Текст] : навчальний посібник / А. А. Пересада, Т. В. Майорова. – К.: КНЕУ, 2002. – 272 с.

84. Положення про кредитування фізичних осіб”, затверджене постановою правління відкритого акціонерного товариства “Державний

ощадний банк України” від 18 червня 2003 року № 110, 27 с. (зі змінами та доповненнями). – [Текст] / ВАТ «Державний ощадний банк України». – Офіційний текст.

85. Положення про кредитування юридичних осіб та інших суб’єктів підприємницької діяльності : постанова правління ВАТ «Державний ощадний банк України» : прийнята 26.12.2002 року № 171. – 47 с. – [Текст] / ВАТ «Державний ощадний банк України». – Офіційний текст.

86. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями : постанова Правління НБУ : прийнята 25.01.2012 року № 23 / Національний банк України. – Офіційний текст. – Режим доступу до постанови : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>

87. Порядок здійснення страхових операцій в системі ВАТ “Ощадбанк”, затвердженого постановою правління ВАТ “Ощадбанк” від 17 жовтня 2005р. №100 (зі змінами та доповненнями).

88. Порядок класифікації кредитних операцій в установах ВАТ “Ощадбанк”, затвердженим постановою правління ВАТ “Ощадбанк” від 22.09.2003 р. №190 (зі змінами і доповненнями).

89. Потійко Ю. Ще раз про кредит [Текст] / Ю. Потійко // Вісник Національного банку України.– 2000. – № 12. – С. 47 – 48.

90. Примостка Л. О. Сучасний стан та тенденції банківського кредитування [Електронний ресурс] / Л. О. Примостка // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. праць / відп. ред. А. М. Мороз. – К. : КНЕУ, 2010. – Вип. 15. – С. 163–170. – Режим доступу: http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/273/1/15_19.pdf

91. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку [Текст] : підручник / Л. О. Примостка. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.

92. Про банки і банківську діяльність : закон України : прийнятий 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіційний текст. – Режим доступу до закону : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>

93. Про заставу : закон України : прийнятий 02.10.1992 р. № 2654 – XII [Текст] / Верховна Рада України. – Офіц. вид. // Відомості Верховної Ради. – 1992. – №47. – С. 642

94. Про страхування : закон України : прийнятий 07.03.1996 р. № 85/96. – ВР [Текст] / Верховна Рада України. – Офіц. вид. // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 18. – С. 78

95. Прядко В. В. Кредитний потенціал комерційних банків у період економічної кризи [Текст] / В. В. Прядко, Н. С.Островська // Фінанси України. – 2009. – №11. – С.73–77.

96. Пуховкіна М. Основні напрямки регулювання кредитного ризику [Текст] / М. Пуховкіна, В. Климко // Вісник Національного банку України. – 1999. – № 5. – С. 37 – 39.

97. Річний звіт за 2011 рік. Публічне акціонерне товариство «Державний ощадний банк України». – 2012. – 75 с. – [Електронний ресурс] / Режим доступу:
<http://www.oschadnybank.com/upload/iblock/e21/e216fecfa111f6fbe2e8c9f005c9c57d.pdf>

98. Річний звіт Національного банку України за 2011 рік. – К. – Національний банк України. – 2012. – 185 с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: // <http://www.oschadnybank.com/upload/iblock/486/4864332460aaacaa768c60719ece8fc7.pdf>

99. Рогожнікова Н. В. Аналіз стану та динаміки кредитної діяльності банків України [Електронний ресурс] / Н. В. Рогожнікова // Фінансовий

простір. – 2012. – № 1 (5). – С. 30-34. – Режим доступу:
<http://fp.cibs.ck.ua/files/1201/12rnvsad.pdf>

100. Розвиток банківської системи України як основа реалізації стратегії економічного зростання [Текст] : монографія / О. В. Дзюблюк, О. Б. Васильчишин, Б. П. Адамик та ін.; за ред. д. е. н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – 384 с.

101. Роуз Питер С. Банковский менеджмент [Текст] / Пер. с англ. 2-го изд. – М.: «Дело Лтд», 1995. – 768 с.

102. Руденко В. Помри або злийся [Текст] / В. Руденко // Контракти. – 2010. – № 47 від 22.11.2010 р. – С. 22.

103. Рыкова И. Н. Рынок новых кредитных продуктов: проблемы и перспективы в России [Текст] / И. Н. Рыкова. // Финансы и кредит. – 2007. – №32 (272). – С. 11 – 22.

104. Рябініна Л. Теорія і практика кредитних відносин в Україні [Текст] / Л. Рябініна // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 1. – С. 26 – 29.

105. Савченко Г. Кредитування у формі овердрафт [Текст] / Г. Савченко // Банківська справа. – 2000. – № 5. – С. 56 – 59.

106. Самець С. І. Розвиток банківського кредитування у сучасних умовах національної економіки [Електронний ресурс] / С. І. Самець, С. П. Ковальчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.10. – Режим доступу:
http://archive.nbu.gov.ua/portal/Chem_biol/nvnlts/21_10/248_Sam.pdf

107. Сєкіріна Н. В. Проблеми класифікації кредитних операцій банківських установ [Електронний ресурс] / Н. В. Сєкіріна. – С. 536-542. – Режим доступу:
http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Tiru/2012_34/Sekirina.pdf

108. Сидоренко В. А. Управління кредитним у вітчизняних банківських установах [Електронний ресурс] / В. А. Сидоренко // Вісник університету банківської справи Національного банку України. – 2012. – № 2 (14). – С. 222-

229. – Режим доступу:
http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VUbsNbU/2012_2/12_2_45.pdf

109. Сидоренко В. А. Характеристика кредитного процесу в українських комерційних банках [Електронний ресурс] / В. А. Сидоренко. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/fkd/2012_2/part1/5.pdf

110. Синки Джозеф Ф.–мл. Управление финансами в коммерческих банках Пер. с англ. 4-го переработанного изд. [Текст] / Под ред. Р. Я. Левиты, Б.С.Пинскера – М.: 1994, Catallaxy. – 820 с.

111. Словник сучасної економіки Макміллана [Текст] / Пер. з англ. – К.: АртЕк, 2000. – 640 с.

112. Смірнов Ю О. Методичні аспекти управління кредитним процесом [Електронний ресурс] / Ю. О. Смірнов, Т. С. Панфілова, М. О. Злотницька // Наукові праці ДонНТУ. – 2009. – Випуск 36-2. – С. 245-251.

113. Сусіденко В. Практичні аспекти забезпечення принципів банківського кредитування [Текст] / В. Сусіденко // Економіка України. – 1998. – №7(440). – С.24–29.

114. Сусіденко В. Т. Принципи банківського кредитування: зміст і реалізація в умовах перехідної економіки [Текст] / В. Т. Сусіденко // Банківська справа.–1999. – № 3. – С. 37 – 39.

115. Сусіденко В. Т. Стратегія управління кредитною діяльністю комерційних банків [Текст] : монографія / В. Т. Сусіденко. – К.: КДТЕУ, 1998. – 348 с.

116. Тарануха І. Ю. Особливості функціонування системи управління кредитним ризиком АТ «Укрсиббанк» у кризовий період [Електронний ресурс] / І. Ю. Тарануха. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ekfor/2013_1/59.pdf

117. Теоретичні і прикладні аспекти організації банківської діяльності (на прикладі ПАТ «Державний ощадний банк України»): Навчально-методичний

посібник / Б. П. Адамик, Н. Д. Галапуп, О. О. Іващук, З. К. Сороківська, Г. І. Сп'як, Я. І. Чайковський; За ред. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: ТНЕУ, 2012. – 258 с.

118. Ткач І. Методологічні засади комплексного дослідження кредитного процесу [Текст] / І. Ткач // Вісник Тернопільського державного економічного університету – 2006. – Вип. 2. – С. 21-32.

119. Український банківський портал. – [Електронний ресурс]. – Офіційний сайт. – Режим доступу : <http://banker.ua/officialrating/investment/credit>

120. Українські банки в 2012 р. заробили 4,9 млрд грн. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/top/show/ukrainskie-banki-v-2012-g-zarabotali-4-9-mlrd-grn-06022013111000>

121. Усоскин В. М. Современный коммерческий банк: управление и операции [Текст] / В. М. Усоскин. – М.: Все для вас, 1993. – 320 с.

122. Чайковський Я. І. Робота комерційних банків з проблемними кредитами [Текст] / Я. І. Чайковський // Банківська справа. – 2001. – № 6 (42). – С. 50 –53.

123. Чайковський Я. І. Удосконалення методики комплексної оцінки кредитоспроможності позичальників [Текст] / Я. І. Чайковський // Вісник Національного банку України.– 2003. – № 11. – С. 30 – 34.

124. Чиж Н. М. Сучасний стан банківського кредитування в Україні [Електронний ресурс] / Н. М. Чиж, Д. В. Смолич // Економічний форум. – 2011. – № 2. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/ekfor/2011_2/63.pdf

125. Шевчук І. Б. Банківське кредитування в Україні: ретроспективний аналіз і перспективи зміни [Електронний ресурс] / І. Б. Шевчук, О. М. Орлова // Сталий розвиток економіки. – 2012. – 2012. – № 4(14). – С. 324-328. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2012_4/324.pdf

Додаток А

Класифікація банківських кредитів [28, с. 275-276]

№ з/п	Ознаки класифікації	Види кредитів
1.	За строком користування	а) короткострокові (до 1 року); б) середньострокові (до 3 років); в) довгострокові (понад 3 роки)
2.	За забезпеченням	а) забезпечені (ломбардні) (мають пряме забезпечення): заставою майна, майнових прав, гарантіями, поручительствами тощо; б) незабезпечені (бланкові)
3.	За ступенем ризику	а) стандартні; б) нестандартні (з підвищеним ризиком)
4.	За методом надання	а) одноразові; б) парманентні; в) гарантовані
5.	За способом повернення	а) водночас; б) поступово (у розстрочку) (рівномірними частинами впродовж користування позикою); в) відповідно до особливих умов, передбачених у кредитних угодах; г) на вимогу кредитора; г) з регресією платежів
6.	За станом кредитної дисципліни	а) строкові; б) безстрокові (на вимогу); в) прострочені; г) відстрочені (пролонговані)
7.	За характером визначення процентів	а) з фіксованою процентною ставкою; б) з плаваючою процентною ставкою
8.	За способом сплати процентів	а) з виплатою процентів у міру використання позичкових коштів (звичайний кредит); б) з виплатою процента одночасно з одержанням позичкових коштів (дисконтний кредит)

Продовження дод. А

9.	За кількістю банків-кредиторів	а) звичайні банківські; б) синдиковані (консорціумні); в) паралельні
10.	За критеріями суб'єктного й об'єктного призначення	а) до кредитів суб'єктного призначення належать позички: <ul style="list-style-type: none"> • торговельно-промисловим підприємцям; • сільськогосподарським підприємцям; • міжбанківські; • небанківським фінансово-кредитним установам; • органам влади; б) серед позичок об'єктного призначення розрізняють кредити: <ul style="list-style-type: none"> • іпотечний; • споживчий; • контокорентний; під цінні папери; пов'язані з вексельним обігом
11.	За сферами спрямування	а) кредити, спрямовані у сферу обігу, – поточні кредити; б) кредити, спрямовані у сферу виробництва (інвестиційну діяльність), – інвестиційні кредити

Додаток Б

Доходи і витрати банків за станом на 01.01.2013 року [120]

Показники	Сума, млн. грн..	%
Доходи	150449	100,0
- процентні доходи	117547	78,1
- комісійні доходи	21161	14,1
- результат від торговельних операцій	3231	2,1
- інші операційні доходи	5798	3,9
- інші доходи	1053	0,7
- повернення списаних активів	1659	1,1
Витрати	145550	100,0
- процентні витрати	68204	46,8
- комісійні витрати	3080	2,1
- інші операційні витрати	13199	9,1
- загальні адміністративні витрати	37265	25,6
- відрахування в резерви	23423	16,1
- податок на прибуток	379	0,3
Чистий прибуток	4899	-

Додаток В

Класифікація кредитних ризиків [27, с. 188-189]

Критерії класифікації кредитних ризиків	Види кредитних ризиків
За рівнем виникнення	Індивідуальний кредитний. Портфельний кредитний
За фінансовими наслідками	Кредитний ризик, наслідком якого є фінансові втрати. Кредитний ризик, наслідком якого є втрачена вигода. Кредитний ризик, наслідком якого є фінансовий дохід
За сферою виникнення	Зовнішній (систематичний). Внутрішній (несистематичний)
За ймовірністю реалізації	Реалізований кредитний ризик. Потенційний кредитний ризик
За статусом позичальника	Ризик при кредитуванні корпоративних клієнтів. Ризик при кредитуванні юридичних осіб. Ризик при кредитуванні фізичних осіб. Ризик при кредитуванні банків. Ризик при кредитуванні інсайдерів
За можливістю прогнозування	Прогнозований кредитний ризик. Непрогнозований кредитний ризик
За видом кредитної операції	Ризик при безпосередній видачі кредиту. Ризик при операціях з векселями. Ризик при лізингових операціях. Ризик при факторингових операціях. Ризик при гарантійних операціях
За можливістю прийняття	Ризик, що береться банком самостійно. Ризик, що передається страховій компанії (гаранту, поручителю). Ризик, що розподіляється між іншими банками (при консорціумному кредитуванні)